

Målbryting

Skrifter frå prosjektet Talemålsendring i Noreg - nr. 1

RAGNHILD HAUGEN

Variasjon og endring i sogndalsdialekten

UBTØ tids Mål
Målbryting

1998 Nr 1

2000-01-07

NORDISK INSTITUTT • UNIVERSITETET I BERGEN

tids Mål

00C001223

Målbryting

Skrifter frå prosjektet *Talemålsendring i Noreg*

1 • 1998

Ragnhild Haugen

Variasjon og endring i sogndalsdialekten

Redaktør: Gunnstein Akselberg

Redaksjonskomité: Styringsgruppa for prosjektet *Talemålsendring i Noreg*

Nordisk institutt, Universitetet i Bergen

<https://doi.org/10.7557/17.4718>

CC BY 4.0

00c 00 1223

Omslag: Erik Grung
Sats: Rune Kyrkjebø
Trykk: Bergen Trykk AS

Variasjon og endring i sogndalsdialekten

Ei sosiolingvistisk undersøking av talemålet i Sogndal

**Hovudoppgåve
ved Nordisk institutt
Universitetet i Bergen
av Ragnhild Haugen
hausten 1997**

*... det indresognske er derimod den smukkeste af alle de
Dialekter, som jeg hidtildags kjender.*

(Ivar Aasen. 1843. I brev til Ludvig J. Daae)

Føreord

Interessa mi for å studera dialektar vart kveikt alt i gymnastida (1988) då eg som særøme i 3. klasse arbeidde med fem dialektar frå Sogn og Fjordane, mellom desse òg min eigen. Eg oppdaga då at ein del av det eg sa, ikkje stemde heilt med alle kartlagde former for sogndalsdialekten (jf. Ølmheim 1983). Desse vage intuisjonane gjorde meg nyfiken på å finna ut om talemålet var i endring, og om det var stor variasjon i talemålet hjå sogndøler ut frå ulike sosiale grupperingar. Sjølv har eg vakse opp og budd vel 20 år i eit byggjefelt i Sogndal sentrum. I denne oppgåva tilfredsstiller eg ikkje kravet eg har sett til å vera informant, av di ingen av foreldra mine er frå bygda.

Ein del stader i teksten har eg skrive ut bandsitat. Desse sitata har ikkje fullstendige referansar, slik som dei litterære sitata. Av personvernsomsyn og ut frå konsesjonen eg fekk frå Datatilsynet, er alle informantane anonymiserte. Heile bandmaterialet er difor klausulert.

Av tekniske årsaker får figurane under dei kopla variablane i kapittel 10.2 ulike fargenyansar.

Takk for god hjelp frå dei innfødde sogndølene Jens E. Skjeldestad og Gunnhild Holen til å vurdera levande uttaleformer blant sogndøler for lågfrekvente ord i opptaka mine.

Takk til alle sogndøler som har kome med gode råd og svara på konkrete spørsmål.

Takk til rettleiar Helge Sandøy for svært grundig og god rettleiing, ikkje minst på den lingvistiske delen av oppgåva. Takk til medrettleiar Kolbjørn Slethei for innsiktsfull hjelp med statistikken, for framstilling av grafiske figurar og for mange fruktbare diskusjonar undervegs.

Takk til edb-konsulent Diego Valle ved edb-seksjonen på Universitetet for hjelp til skanning av kart og for hjelp til å løysa små og store data-problem.

Til slutt vil eg få takka alle informantane som utan unntak var svært imøtekomande og hyggelege å prata med. Deira velvilje gjorde at heile opptaksfasen gjekk som ein draum.

Bergen, november 1997
Ragnhild Haugen

Innholdsliste

Føreord	vii
Innholdsliste	ix
Oversikt over vedlegg	xiii
Oversikt over kart, figurar og tabellar	xiv

DEL 1: BAKGRUNN OG TEORI

1 Innleiing og oversikter	1
1.1 Føremål	1
1.2. Tidlegare undersøking av sogndalsdialekten	1
1.3 Kapitteloversyn	3
2 Sogndal	4
2.1 Geografisk avgrensing	4
2.2 Folketalsutvikling	6
2.3 Næringsliv	7
2.4 Skular	8
2.5 Kommunikasjonar	9
2.6 Sogndalsfjøra	10
2.7 Sogndalsdalen	10
3 Talemålet	13
3.1 Målføra i Sogn og Fjordane	13
3.2 Sognemåla	13
3.3. Sogndalsmålet i høve til dei andre midtresognsmåla	14
3.4 Grammatikkskisse	15
3.4.1 Fonologi	16

3.4.2 Morfologi	19
3.4.3 Fonologiske reglar	21
4 Sosiolingvistikk	23
4.1 Synkroni og diakroni, eller variasjon og endring	23
4.2 Årsaker til variasjon og endring	25
4.2.1 Ytre faktorar	26
4.2.2 Indre faktorar	28
4.2.3 Identitet og tilpassing	29
4.3 Nokre sosiolingvistiske undersøkingar	31
4.4 Val av fokus på variasjon	33

DEL 2: GJENNOMFØRING AV UNDERSØKINGA

5 Metode	35
5.1 Kvantitativ eller kvalitativ metode	35
5.2 Forprosjekt	36
5.3 Informantutval	40
5.4 Innsamlingsmetode	43
6 Språklege variablar	49
6.1 Lydverk	51
6.2 Formverk	51
6.3 Kommenterar til variablane	52
6.4 Det språklege materialet	57
6.4.1 Klassifisering og krav	57
6.4.2 Ekserpering	59
6.4 Andre aktuelle variablar som ikkje er med i granskinga	61

7 Sosiale variablar	63
7.1 Alder	63
7.2 Region	64
7.3 Kjønn	64
7.4 Utdanning	64
7.5 Yrkesgruppe	64
7.6 Foreldrebakgrunn	64
7.7 Tid borte frå Sogn	65
7.8 Nettverksvariablar	65
7.9 Gruppering av variablar	65
8 Bruk av statistiske metodar	66
8.1 Hypotetisk-deduktiv metode	67
8.2 Datanivå og operasjonalisering av språklege variablar	67
8.3 Datanivå og operasjonalisering av ikkje-språklege variablar	69
8.4 Retningsnøytrale og retningsbestemte hypotesar	69
8.5 Samsvar og skilnad mellom grupper og val av testtype	71
8.6 Reliabilitet og reliabilitetstkontroll	72
8.7 Validitet	73
8.8 Eigenvurdering av datakvalitet	73
9 Hypotesar	75
9.1 Dei einaskilde hypotesane	75
9.1.1 Frekvensen av tradisjonelle språkformer i materialet	75
9.1.2 Alder og aldersgrupper	75
9.1.3 Region	76
9.1.4 Kjønn	76
9.1.5 Utdanning	77

9.1.6 Yrkesgruppe	78
9.1.7 Foreldrebakgrunn	78
9.1.8 Tid borte frå Sogn	79
9.1.9 Nettverk	79
9.2 Hypotesar med grupperte variablar	82
9.2.1 Aldersgrupper i kvar region	82
9.2.2 Kjønn i kvar region	82
9.2.3 Aldersgrupper og kjønn	83

DEL 3: RESULTAT I HØVE TIL HYPOTESANE

10.1 Resultat på lågaste nivå	84
10.1.1 Frekvensen av tradisjonelle språkformer i materialet	84
10.1.2 'Språk' – 'alder' – 'aldersgrupper'	87
10.1.3 'Språk' – 'region'	89
10.1.4 'Språk' – 'kjønn'	90
10.1.5 'Språk' – 'utdanning'	91
10.1.6 'Språk' – 'yrkesgruppe'	92
10.1.7 'Språk' – 'foreldrebakgrunn'	93
10.1.8 'Språk' – 'tid borte frå Sogn'	94
10.2 Resultat for kopling av variablar	95
10.2.1 'Språk' – 'aldersgruppe og region'	95
10.2.2 'Språk' – 'kjønn og region'	97
10.2.3 'Språk' – 'aldersgruppe og kjønn'	99

DEL 4: DRØFTING

11.1 Variasjon	102
11.1.1 'Språk' – 'kjønn'	102
11.1.1 'Språk' – 'region'	104
11.1.3 'Språk' – 'kjønn og region'	104
11.1.4 'Språk' – 'utdanning' – 'yrkesgruppe' – 'foreldrebakgrunn' – 'tid borte frå Sogn'	105
11.2 Endring	107
11.2.1 Frekvensen av språkformer	107

11.2.2 'Språk' – 'alder' _____	110
11.2.3 'Språk' – 'alder og region' _____	112
11.2.4 'Språk' – 'alder og kjønn' _____	113
11.3 Nokre ytre årsaker til variasjon og endring eller til homogenitet og stabilitet __	114

DEL 5: AVSLUTNING

12.1 Oppsummering og konklusjonar _____	118
12.2 Tankar om framtidisdialekten _____	119
12.3 Idéar til vidare arbeid med emnet _____	120

Oversikt over vedlegg

A: Konesjon frå Datatilsynet _____	122
B: Konesjon frå Sentralkontoret for folkeregistrering _____	124
C: Ord som har 100% tradisjonelle former _____	126
D: Ord som har 100% nyare former _____	132
E: Orda i materialet som viser variasjon _____	135
F: Ord i materialet med allofonen [ø] under variabel 2 og 3 _____	142
G: Testresultat _____	143
H: Matrise over dei sosiale og dei språklege variablane _____	154
I: Litteraturliste _____	160
J: Oversikt over dei språklege variablane _____	167

Oversikt over kart, figurar og tabellar

Kart

Kart 1: Kommunane som Sogndal grensar til _____	4
Kart 2: Oversyn over dei utvalde områda i undersøkinga _____	5

Figurar

Figur 1: Vokalfirkant med oversyn over allofonane til dei seks vokalfonema i sogndalsdialekten _____	17
Figur 2: Glidingsmønsteret for dei åtte diftongane i sogndalsdialekten _____	18
Figur 3: Tal og prosent av tradisjonelle og nyare former for alle dei språklege variablane for informantane samla _____	85
Figur 4: Korrelasjonen mellom alder og tradisjonsprosent _____	87
Figur 5: Tradisjonsprosenten for dei to aldersgruppene _____	88
Figur 6: Tradisjonsprosenten for dei to områda, Dalen og Fjøra _____	89
Figur 7: Tradisjonsprosenten for kvinner og menn _____	90
Figur 8: Tradisjonsprosenten for dei med høgare utdanning og andre _____	91
Figur 9: Tradisjonsprosenten for dei som arbeider i tertiærnæringsa og andre _____	92
Figur 10: Tradisjonsprosenten for dei med begge foreldra eller mor frå hovudsoknet, og dei som berre har far frå hovudsoknet _____	93
Figur 11: Tradisjonsprosenten for dei som har budd borte frå Sogn, og dei som ikkje har det _____	94
Figur 12: Tradisjonsprosenten for dei to aldersgruppene i Dalen _____	95
Figur 13: Tradisjonsprosenten for dei to aldersgruppene i Fjøra _____	96
Figur 14: Tradisjonsprosenten for kvinner og menn i Dalen _____	97
Figur 15: Tradisjonsprosenten for kvinner og menn i Fjøra _____	98
Figur 16: Tradisjonsprosenten for dei yngste og dei eldste kvinnene _____	99
Figur 17: Tradisjonsprosenten for dei yngste og dei eldste mennene _____	100

Tabellar

Tabell 1: Folketalsutviklinga for kommunen samla og for dei to utvalde områda i undersøkinga	6
Tabell 2: Tal og prosent over sysselsetjingsutviklinga i Sogndal kommune	7
Tabell 3: Tal og prosent over sysselsetjingsutviklinga for Sogndalsfjæra	8
Tabell 4: Tal og prosent over sysselsetjingsutviklinga for Sogndalsdalen	8
Tabell 5: Prosent av tradisjonelle variantar i dei ulike cellene når det gjeld alder og stad	38
Tabell 6: Språklege variablar som var signifikante (S), eller som viste tendensar (T) under kvar av hypotesane	101

DEL 1: BAKGRUNN OG TEORI

1 Innleiing og oversikter

1.1 Føremål

Denne hovudoppgåva er ei sosiolingvistisk undersøking av 9 fonologiske og 9 morfologiske variablar i sogndalsdialekten. Materialet byggjer på samtalar med 30 tilfeldig utvalde sogndøler som bur i Sogndalsfjóra eller Sogndalsdalen og er uttrekte etter tre alderskategoriar. Dette er fyrst og fremst ei synkron undersøking som tek for seg språkleg variasjon i talemålet. Eg har undersøkt om bruken av tradisjonelle og nyare sogndalsformer samsvarar med ytre sosiale grupperingar. Informantane er såleis delte inn i grupper etter alder, region, kjønn, utdanning, yrkesgruppe, foreldre-bakgrunn og tid borte frå Sogn. Undersøkinga fylgjer mønsteret for kvantitativ analyse i den såkalla labovske tradisjonen. Hypotesane vert presenterte i kapittel 9.

1.2 Tidlegare undersøking av sogndalsdialekten

Ivar Aasen var lenge i Sogn då han reiste landet rundt for å samla talemålstilfang til ei ordbok og ein grammatikk over norsk talemål. I vel fire månader, frå oktober 1842 til februar 1843, var han i Sogndal. Omfanget av einmannsoppgdraget til Aasen var så stort at han ikkje kunne gje ei inngåande detaljgransking av dei einskilde målføra. Likevel fekk han mellom anna med seg at nokre av målføra i Sogn ikkje får palatalisering av velarar i bunden form eintal av sterke hankjønnsord, som t.d. i substantivet «skogen»¹. Han kommenterer språkendingar ved å driva samanliknande språkvitskap. Aasen tok for seg både lydlære, formlære, ordlære, ordføyinglære, dialektlære og laga ordsamling for målføra i Sogn (jf. Bondevik 1995). Desse opplysningane er likevel så generelle at dei ikkje gjer spesielt greie for sogndalsmålet anna enn med spreidde døme og kommentarar.

Eitt av dei store verka til språkgranskaren Amund B. Larsen frå Solør er *Sognemålene* som kom ut i 1926. Største delen av dette verket er ei eksempelsamling til lyd- og formlæra. Materialet er ordna som ein synopse, dvs. lister i parallelle rekkjer for dei ulike sognekommunane. Utgangspunktet er stammeformer frå gamalnorsk. Sjølv om Larsen var både systematisk og grundig, kan ein likevel ikkje vera ukritisk til å bruka han som kjelde for tradisjonelle sogndalsformer. Føremålet hans var å skaffa seg oversyn over talemålet, og han nytta difor nokså få informantar

¹ I denne hovudoppgåva vert vinkelklammer nytta for å markera lydar og ord i ortografisk form.

frå kvar stad. Larsen gjorde dialektoppteikningane sine ut frå samtalar og opplysningar med unge menn som var i militæret.

I 1937 gav Gustav Indrebø, som var professor i vestnorsk målføregransking, eit utsyn over "Sognamålet" der han gjer greie for lydverk og formverk i sognebygdene. Desse sidene skreiv han stort sett på grunnlag av arbeidet til Larsen. Alle desse tidlege arbeida byggjer på den diakrone språkvitskapen (jf. 4.1). Ein slår der fast ei sams form som kjenneteikn på målet og samanliknar den med tidlegare språksteg.

Håkon Hamre gav i 1961 ut *Vestnorske ordsamlingar frå 1700-talet*. Her er det med ei lita ordsamling frå Sogndal prestegard (1743) samla av Christen Heiberg i 1923.

Sogndølen Jarle Bondevik konsentrerte seg om leksem då han i 1961 skreiv hovudoppgåve om *Stadnamn frå Sogndal*.

Per Arvid Ølmheim skreiv hovudoppgåve om sogndalsmålet i 1971 og gjorde då ein fonologisk analyse av talemålet. Hans oppgåve var å gje ein strukturell analyse av fonemsystemet. Med dette fekk han såleis fram det ein lyt kalla ei idealisering av lydverket i sogndalsdialekten. Ølmheim har valt å arbeida ut frå den diakrone tradisjonen. Det er særleg to faktorar som gjer at eg ikkje kan stola blindt på hans arbeid som utgangspunkt for tradisjonelle sogndalsformer. For det fyrste har han både svært få og handplukka informantar. For det andre er alle informantane som er frå Sogndal kommune, berre frå Norum Sogn, altså ingen frå hovudsoknet Stedje, der eg har gjort undersøkinga mi. Sjølv om han har valt både eldre og yngre informantar, er han altså ikkje særleg oppteken av variasjon. Kjønnsfordelinga hans er også nokså skeiv, seks av sju er menn, og alle dei eldste informantane kjem frå primærnæringar eller er heimeverande.

Ølmheim har òg skrive *..sa sogningen til fjordingen* (1983), der han nokså detaljert gjer greie for lydverket og formverket i både sogne mål og fjordamål. Samstundes kjem han her også med ein del døme eller unntak for somme kommunar. I 1986 skreiv han eit kapittel i bygdeboka om både lyd- og formverk i sogndalsmålet. Trass i at Ølmheim stundom opplyser om at visse språktrekk truleg er mest utbreidde i eldre- eller yngre mål, har han inga systematisk gransking å stø seg til.

Ingen har difor tidlegare gjort ei systematisk undersøking av variasjonen i sogndalsmålet. Denne typen sociolingvistisk arbeid har helst vorte gjort for dei store byane våre. Sogndal er i dag ei bygd i sterk utvikling, ein bygdeby og eit regionsenter for Indre- og Midtre Sogn. Dette aktualiserer ei slik undersøking.

1.3 Kapitteloversyn

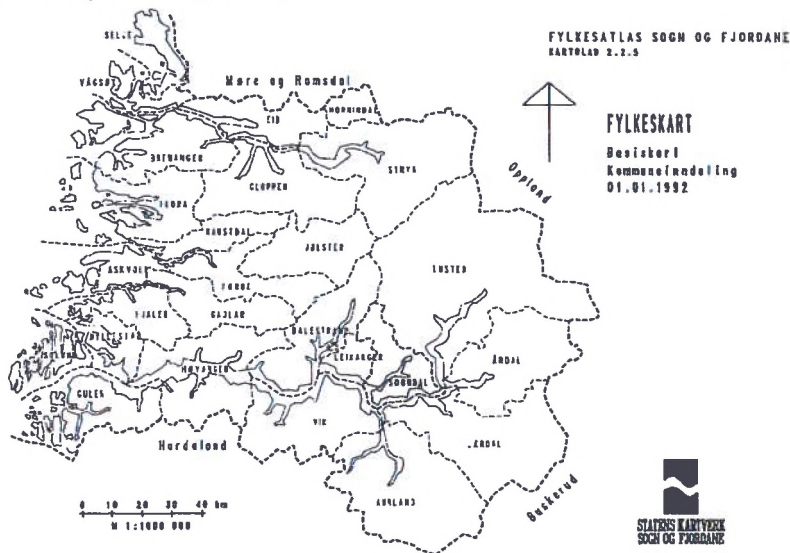
Oppgåva er bygd opp av fem delar: Del 1 Bakgrunn og teori (kapittel 1-4), Del 2 Gjennomføring av undersøkinga (kapittel 5-9), Del 3 Resultat i høve til hypotesane (kapittel 10), Del 4 Drøfting (kapittel 11) og Del 5 Avslutning (kapittel 12). Dette er eit kort riss over kva som kjem i dei ulike kapitla:

I kapittel 2 vil eg sjå litt nærare på kva som kjenneteiknar Sogndal i dag. Eg dreg fram ein del viktige samfunnsendringar som indirekte kan ha konsekvensar for talemålet. I kapittel 3 presenterer eg kjenneteikna og reglane for det tradisjonelle sogndalsmålet innanfor dei språktrekka eg har valt å konsentrera meg om. I kapittel 4 vil eg visa kva teoretisk fundament eg byggjer på, og presentera ulike endrings- og variasjonsteoriar frå sosiolingvistikken. Avgrensingar og problemstillingar for denne hovudoppgåva blir òg presenterte her. Kapittel 5 er ei drøfting dels av metodiske val og dels av korleis eg har valt å løysa slike metodiske problem i materialet mitt. I kapittel 6 definerer eg dei språklege variablane i undersøkinga og gjer greie for korleis eg har kome fram til det endelege materialet. I kapittel 7 kjem ein presentasjon og ei grunningjeving av dei sosiale variablane. Kapittel 8 er ein gjennomgang av korleis eg har brukt statistikk som eit hjelpemiddel for å testa hypotesar. I kapittel 9 presenterer og grunningjev eg hypotesane i undersøkinga, og i kapittel 10 kjem resultat av undersøkinga og ei underbygging eller forkasting av hypotesane. I kapittel 11 diskuterer eg ulike årsaker til at det er eller ikkje er variasjon og endring i sogndalsmålet og ser på resultatane mine i høve til andre liknande undersøkingar. I kapittel 12 summerer eg opp, dreg konklusjonar og kjem med idéar til vidare arbeid med emnet.

2 Sogndal

På eit par generasjonar har det skjedd store omveltingar i Sogndal. Bygda har gått frå å vera ei jordbruks- og fruktbygd, jf. namnet på hovudgata, Gravensteinsgata, til å verta eit travelt handels- og skulesentrum for heile fylket. Utbygging av infrastrukturen har ført til at kommunane i fylket har nærma seg kvarandre. Det er ingen andre senter i Sogn med same storleik som Sogndal, men med tunnelgjennomslag fremst i Sogndalsdalen i 1994 tek det no berre vel ein time med bil til Førde, som er det største sentret i Sunnfjord. Tidlegare Sogn og Fjordane distriktshøgskule og Sogndal lærarhøgskule blei i 1994 slegne saman med Ingeniørhøgskulen og Sjukepleiarhøgskulen i Førde og ei desentralisert høgskuleutdanning på Sandane til Høgskulen i Sogn og Fjordane. Sogndal er størst av sognebygdene når det gjeld varehandel. Ei tertiærnæring i vekst har også fått fleire innflyttarar til å slå seg ned i bygda. Som regionsenter for heile Indre og Midtre Sogn, er Sogndal i dag eit knutepunkt både når det gjeld samferdsle, varehandel og skular.

2.1 Geografisk avgrensing

Kart 1: Kommunane som Sogndal grensar til.

I geografisk samanheng er Sogndal ein del av Indre Sogn, medan staden språkleg sett vert rekna til Midtre Sogn. I aust grensar kommunen til Luster, Årdal og Lærdal og i vest til Balestrand, Leikanger og Vik. Sogndal ligg på nordsida av den 21 mil lange

Sognefjorden. Lengst i vest ligg Norum sokn og lengst i aust Kaupanger sokn. Kaupanger, med vel 2000 menneske, er i dag den nest største bygda i kommunen. Til hovudsoknet i Sogndal kommune høyrer områda frå Kjørnes i sør-aust, Årøy og Barsnes i nord-aust, Selseng i nord og Stedje i vest.

Eg har valt å samanlikna to område i hovudsoknet², Sogndalsfjøra (210)³ og Sogndalsdalen (201 og 202), som tradisjonelt sett skal kunna samanliknast språkleg. For å skapa størst mogleg kontrast med omsyn til geografisk plassering har eg valt vekk eit område kalla Lerheim/Stenehjem⁴ (203) som ligg mellom Sogndalsdalen og Sogndalsfjøra. Dei to områda er definerte og valde ut frå kva grunnkrinsar som høyrer med til folketeljingsområdet i Sogndalsdalen og i Sogndalsfjøra.

Kart 2: Oversyn over dei utvalde områda i undersøkinga.

² Det skjedde ei omdefinering av områda frå folketeljinga i 1970 til 1980. Under teljinga i 1970 omfatta Sogndalsfjøra grunnkrinsane *Sogndalsfjøra* og *Stedje*, men frå 1980 femner Sogndalsfjøra om dei sju grunnkrinsane *Øvre Stedje*, *Stedje*, *Fjøra*, *Nes*, *Leite*, *Rutlin* og *Fosshaugane/Åberge*. Til Sogndalsdalen høyrer grunnkrinsane *Notsete* og *Dalavam*.

³ Talet i parentes viser til nummeret på området, jf. kartet på neste side.

⁴ Det vekkvalde området er frå gammalt av eit reint jordbruksdistrikt med mange gardar.

2.2 Folketalsutvikling

Pr. 1.okt. 1995 var det 107 748 innbyggjarar i Sogn og Fjordane, og folketalet er på veg oppover. Kring 1950 har Sogn og Fjordane preg av å vera eit utkantfylke. Kommunikasjonane var dårlege både internt og eksternt, og primærnæringar med jordbruk og fiske dominerte. Årleg opplevde fylket ei nettofråflytting på kring 1000 personar. I 1970-åra byrja dette å endra seg. Kommunikasjonane vart betre, næringsstrukturen endra seg, bygdesentra voks fram, og fylket fekk ei årleg tilflytting på 2-3000 personar (jf. Binningsbø 1982). Ni kommunar hadde auke i folketalet, medan 17 kommunar opplevde tilbakegang i perioden 1980-1992.⁵ Saman med Førde, Eid og Flora er Sogndal ein av dei sterkaste vekstkommunane i fylket.

	Folketalet i heile Sogndal kommune	Sogndalsfjøra	Sogndalsdalen
1960	3891	1749 = 44,9%	390 = 10,0%
1970	4453	2266 = 50,9%	332 = 7,5%
1980	5519	2432 = 44,1%	390 = 7,1%
1990	5973	2250 = 37,7%	359 = 6,0%

Tabell 1: Folketalsutviklinga for kommunen samla og for dei to utvalde områda i undersøkinga.

Folketalet for Sogndal kommune har auka frå 3750 personar i 1950 til 6253 personar i 1995. Bustadpolitikken i kommunen har vore lagd opp slik at ein har prøvd å spreia busetnaden kringom i kommunen. Kaupanger har fått eit stort bustadfelt og vorte til ein større tettstad. Det har også kome fleire nye bustadfelt på den vel ei mil-lange strekninga mellom Sogndal sentrum og Kaupanger, t.d. Kjørnes, Valeberg og Skogen. I Norum sokn har det vakse fram eit nytt byggjefelt på Nornes. Ser ein bort frå etableringa av byggjefelt kring sentrum i 1970-åra, har Sogndalsfjøra hatt liten del av den totale folkeauken i kommunen. Folketalet har her i staden gått attende med 182 personar frå 1980 til 1990 og er med dette også under nivået for 1970. Folketalet i Sogndalsdalen har gått litt opp og ned, men likevel halde seg relativt jamt. Sjølv om folk ikkje nødvendigvis bur i sjølve sentrum, ligg mange av dei store arbeidsplassane i kommunen her, slik at dagpendlinga til og frå sentrum vert stor.

Tilflyttarane og dei unge slår seg ofte ned i dei nye bustadfeltene. Innflyttarane som kjem til bygda, har ofte høgare utdanning, og mange av dei er aktive og engasjerer seg i lokalsamfunnet gjennom råd, utval, politikk og i ulike fritidsorganisasjonar.

⁵ Opplysningar frå Fylkesplan Sogn og Fjordane 1993-1996.

På lengre sikt er det ikkje urimeleg å tenkja seg at dette kan vera med på å påverka den framtidige sogndalsdialekten. Eit sitat frå Andreas Hompland (1982) kan illustrera dette: "Eg var ein gong på besøk i ein barnehage i tjukkaste Sogn. Det som slo meg var at det berre var 2 av dei 32 ungane som snakka sogna-mål. Om alle dei 30 andre var innflyttarungar, veit ikkje eg."

Dersom eit innflyttarmål skal kunna påverka det opphavlege talemålet i eit samfunn, må det vera såpass mange som snakkar dette målet at det på det viset markerer seg, eller det må vera så prestisjefylt at det er i stand til å konkurrera med den lokale dialekten.

Vel halvparten av folkeauken i 1994 skuldast tilflytting. Det året var det 93 bustader under bygging her, og kommunen låg dermed på topp innanfor bustadbygging i fylket. I perioden 1967-1980 var tilflyttinga størst frå område utanfor fylket (jf. Binningsbø 1982). I perioden 1991-1995 var det til saman 1281 som flytte inn, medan 1197 flytte ut av Sogndal kommune. 37% av desse innflyttarane kom frå eige fylke, og over halvparten av desse igjen kom frå Midtre eller Indre Sogn, og då særleg frå nabokommunane Leikanger og Luster. Elles kom mange av innflyttarane frå Førde, Bergen, Oslo og frå utlandet.

2.3 Næringsliv⁶

	Sum yrkesaktive i kommunen	Primærnæring	Sekundær-næring	Tertiærnæring
1960	1398	551 = 39,1%	431 = 30,8%	416 = 29,8%
1970	1625	405 = 24,9%	502 = 30,9%	718 = 44,2%
1980⁷	2278	473 = 17,0%	594 = 21,4%	1675 = 60,3%
1990	3334	340 = 10,2%	725 = 21,7%	2269 = 68,1%

Tabell 2: Tal og prosent over sysselsetjingsutviklinga i Sogndal kommune.

Sjølv om talet på yrkesaktive totalt sett har gått opp i løpet av ein 30-årsperiode, viser utviklinga heilt klart at tertiærnæringa har vore på fram-marsj og primærnæringa på ein om lag tilsvarande attende-marsj. Sekundærnæringa har totalt sett også hatt ein liten auke, men i prosent halde seg nokså stabil frå 1980 og fram til i dag.

⁶ Opplysningane i tabellane under er henta frå folke- og bustadteljingane for Sogndal kommune 1960, 1970, 1980 og 1990.

⁷ 16 stk. (1,3%) gav ikkje opp næring.

	Sum yrkesaktive Sogndalsfjóra	Primærnæring	Sekundær-næring	Tertiærnæring
1960	657	84 = 12,8%	274 = 41,7%	299 = 45,5%
1970	836	42 = 5,0%	287 = 34,3%	507 = 60,6%
1980⁸	1277	67 = 5,2%	280 = 21,9%	912 = 71,4%
1990	1270	33 = 2,6%	272 = 21,4%	965 = 76%

Tabell 3: Tal og prosent over sysselsetjingsutviklinga for Sogndalsfjóra.

	Sum yrkesaktive Sogndalsdalen	Primærnæring	Sekundær-næring	Tertiær-næring
1960	136	104 = 76,5%	13 = 9,6%	19 = 14,0%
1970	138	105 = 76,1%	16 = 11,6%	17 = 12,3%
1980⁹	189	94 = 49,7%	27 = 14,3%	65 = 34,4%
1990	186	70 = 37,6%	36 = 19,4%	80 = 43%

Tabell 4: Tal og prosent over sysselsetjingsutviklinga for Sogndalsdalen.

Både Sogndalsfjóra og Sogndalsdalen viser stort sett den same utviklinga som for kommunen samla. Tendensen er klarast i Sogndalsfjóra, der vel to tredelar av dei yrkesaktive er i tenesteytande næringar i 1990. For Sogndalsfjóra er det berre små endringar i sekundærnæringa etter 1980. Primærnæringa har derimot ikkje utgjort nokon særleg stor del av sysselsetjinga her dei siste 30 år. I Sogndalsdalen derimot var primærnæringa dominerande heilt fram til 1980. Men også her er det i dag tertiærnæringa som har teke meir og meir over og no sysselset flest. Sekundærnæringa har her auka jamt.

2.4 Skular

Skulestyret vedtok i 1908 at den skriftlege opplæringa i folkeskulen skulle vera på landsmål. Dette vedtaket vart i 1912 brigda til riksmål for fire av skulekrinsane. Men i 1920 vart landsmålet igjen innført som opplæringsmål for alle (jf. Lothe 1950: 340-342).

I tidlegare tider var det 13 skulekrinsar i Sogndal. I dag er det berre tre att, dvs. ein barneskule i kvart kyrkjesokn. Barneskulen, Trudvang, er felles for alle elevane i

⁸ 18 stk. (1,4%) gav ikkje opp næring.

⁹ 7 stk. (1,6%) gav ikkje opp næring.

hovudsoknet og ligg i sentrum. Ungdomsskulen, som avløyste framhaldsskulen i 1971, samlar også elevar frå Norum sokn.

Sogndal er eit skulesentrum, og Fosshaugane er kjerneområdet for skulane. Her ligg Sogndal ungdomsskule, Sogndal vidaregåande skule med avdeling for økonomisk-administrative fag, allmennfag og yrkesfag og hovudadministrasjonen og nokre av avdelingane til Høgskulen i Sogn og Fjordane. I grunnkrinsen Nes ligg Sogndal folkehøgskule. Til denne skulen, som er den eldste folkehøgskulen i drift her i landet, kjem det elevar frå både inn- og utland.

Elevar og studentar er viktige for bygda. Svært mange av ungdommane frå nabobygdene reiser til Sogndal når dei er ferdige med grunnskulen. Somme av desse er dagpendlarar og fylgjer skuleskyss (buss eller båt), men mange vel òg å bu på hyblar kringom i bygda. Høgskulen i Sogn og Fjordane har om lag 2500 studentar og vel 200 tilsette. Rundt 200 av desse studentane studerer i Sogndal under ein av dei fire avdelingane: Avdeling for lærarutdanning, avdeling for samfunnsfag, avdeling for økonomi og språk eller avdeling for naturfag.

Sogndal har også eit eige forskingsinstitutt, Vestlandsforskning. Det har 30 tilsette og utfører forskning og utviklingsarbeid og utgreiingar for offentleg sektor, forskingsråd og for næringslivet. Dei tek både regionale, nasjonale og internasjonale oppdrag. Forskingsområda deira er miljø, samfunn og næring, og informasjonsteknologi. Vestlandsforskning er mellom anna òg eitt av fire Euro Info Centres i Noreg, som gjev rettleiing og informasjon til bedrifter om EU-marknaden (jf. Årsrapport frå Vestlandsforskning 1995).

2.5 Kommunikasjonar

Sogn og Fjordane fylke har samla sett vore, og er dels enno, eit grisgrendt fylke. Fjell og fjordar har omkransa bygdene og såleis skapt naturlege stengsel mellom dei. Sogndal har lenge lege kommunikasjonsmessig inneklemt, men i dag er Sogndal eit sentralt vegkryss. Skal ein skjønna kvifor, lyt ein òg sjå litt på den eksplosive samferdsleutviklinga som har skjedd i og kring bygda dei siste 50-60 åra.

I mellomkrigstida vart det fart i vegutbygginga i Sogn. Ein vann over eitt av dei store stengsla mellom bygdene ved å byggja vegar over fjella. Kring 1937/38 sprengde Sogndal seg ut av isolasjonen i to retningar, og det vart bilveg både vestover til Leikanger og austover til Kaupanger.¹⁰ Frå Kaupanger gjekk det ferje til Lærdal, og derifrå køyreveggar austover over Filefjellet og over Hemsedalsfjellet. På denne tida vart det òg bilveg både over Sognefjellet til Lom og over Gaularfjellet til Sunnfjord. Vegen over Vikafjellet vart opna i 1957, og vegen over Aurlandsfjellet stod ferdig

¹⁰ Heilt fram til Loftesnesbrua vart bygd i 1958, gjekk det ferje over Loftesnessundet.

tidleg på 60-talet. Problemet var berre at alle desse vegane, så nær som Filefjellet, vart stengde om vinteren.

Utbygging av ferjesamband var òg med på å letta kontakten mellom sognebygdene. I 1956 var det bilveg på heile strekninga Sogndal-Hella. Herifrå var det ferjesamband til Dragsvik, Balestrand og Vangsnes. Skikkeleg fart i ferjetrafikken vart det fyrst mot slutten av 60-talet og utover på 70-talet. Med Revsnesvegen i 1967 opna eitt av dei mest trafikkerte ferjesambanda, Kaupanger-Revsnes.

For trafikktviklinga elles betydde det mykje at fylkesbåtane i 1971 sette inn ein ny snøggått mellom Bergen og Sogn. Same året vart òg dei fire kortbane-flyplassane i fylket, Florø, Førde, Sandane og Sogndal (Haukåsen) opna.

Frå 80-talet har tunneldrift kjenneteikna vegbygginga i fylket. Dette har vore viktig for å minska avstandane. Høyangertunnelen (1982) gjorde kontakten med Ytre Sogn lettare, og Fjærlandstunnelen (1985), mellom Fjærland og Lunde, korta inn vegen mellom Sogn og Sunnfjord.

2.6 Sogndalsfjøra

I grove trekk har næringslivet i sentrum gått frå å vera jordbruksdominert til å verta servicedominert. I ein mellomperiode skjedde det ei sterk utbygging av industri, representert ved VS/Gilde, Sogn Meieri, Lerum Konserves og Sogn Billag med verkstad. I denne perioden fekk ein difor òg ei tilflytting av arbeidsfolk frå nabokommunar. Frå byrjinga av 60-åra vart mykje av det som tidlegare var frukthagar og jordbruksmark gjort om til sentrumsnære bustadfelt. Sogndalsfjøra har etter dette vakse seg utover og teke opp i seg stadig nye grunnkrinsar (jf. fotnote 2).

Dei fleste og største arbeidsplassane ligg i sentrum. Handelsnæringa står sterkt, og her er mellom anna fleire store kolonialforretningar, sportsbutikkar og møbelforretningar. Sogndalsfjøra (Fjøra) har også eit rikholdig og breitt fritidstilbod for alle alderskategoriar. Bygda har eit nokså nytt kulturhus (1991). I tillegg til kinodrift er dette ein samlingsstad og ei storstove for både kunst, musikk og ulike kulturaktivitetar. Fotballen har gjennom fleire tiår hatt ein dominerande posisjon. På den eine sida har dette ført til at mange unge fotballspelarar frå andre stader har flytta til bygda, og på den andre sida har dette auka identiteten og samkjensla til bygdefolket.

2.7 Sogndalsdalen

Frå Sogndalsfjøra kan ein fylgja Sogndalselva om lag 20 km frametter dalen før ein kjem til den fremste garden, Selseng, i Sogndalsdalen. Dalen deler seg i fire mindre dalføre: Gunnvordalen, Frudalen, Langedalen og Tverrdalen. Dei fleste gardane ligg

spreidde på b e sider av det kring 7,5 km lange Dalavatnet. Til Sogndalsdalen reknar ein ogs a eit område som vert kalla Middalen, eller Notsete som grunngrinsen heiter, og som ligg om lag 5 km frå sentrum. Sogndalsdalen strekkjer seg difor geografisk fr  5 til 20 km frå Sogndal sentrum.

I 1969 vart tre skulekrinsar gjorde om til to, og i 1977 var det ikkje att nokon skulekrins i den fremste grunnkrinsen, Dalavatn. Alle elevane gjekk frå dette året på Notsete, som fungerte som eigen skulekrins heilt fram til 1989. Etter det har alle dalingar gått på Trudvang skule i sentrum, og gamleskulane vert i dag brukte som grendehus. Fleire av kvinnene fr  Dalen gjev uttrykk for at dei ofte har følt seg utanfor og vorte sedde på som litt "annleis" når dei har byrja på skule i sentrum. Dette kjem t.d. fram i samtale med informant 5 og 6:

5: ... me fr  Dalen me heldt jo i lag, jentene i vert fall og det var, me torde ikkje så f lt mykje. Me vart meir s nn lite føre oss og s nn – og dei som gjekk nedp  Trudvang dei tykte me var nokon l gningar, veit du, kom ifrå Dalen og...

6: Ja, skjønte ikkje kva me sa ein gong.

5: Nei

Eg:   nei?

6: Nei, me hadde slik en l gen dialekt.

5: Så me var spesielle me rett og slett.

6: Så, me såg, kom ned der så begynte dei   nasa i tinga v re. Me, veit du: Ikkje nas! Dei skjønte ikkje kva det betydde ein gong, så dei – dei dreiv på og såg på alle tinga v re dei.

Når informant 6 her gjev uttrykk for at fjærene ikkje forstod dei, treng ikkje det tyda at dalingar og fj rer snakkar annleis når det gjeld lydverk og formverk. Det ser i staden ut til at dei unge i Fj ra ikkje kjenner til eller brukar dei same orda og uttrykka som dei unge i Dalen, og at dalingane dermed vert mobba for språket sitt av di det ikkje er moderne nok. Kanskje er det rett og slett slik at mange dalingar har meir kontakt med dei eldre og med gamle tradisjonar både når det gjeld livsmønster og kultur, og dermed  g har større kjennskap til fleire gamle ord og uttrykk?

Informantar frå fleire aldersgrupper kjem inn på at det alltid har vore "dalingane" og "fjærene", og det kan sjå ut til at fjærene har behov for   hevda seg overfor dalingane. Eit utdrag av ein samtale mellom informant 20 og 21 er eit klart døme på dette:

20: ...dalingane og dei vart ikkje, vart ikkje så godtekte som fjærene, eller fjærene var liksom litt

21: meir frampå gjerne?

20: Ja, og litt betre, og at me liksom – meiner overfor kameratane d  [...] slik at me følte oss litt meir stille og beskjedne, og litt meir, vart gjerne lettare mobba – me kalla no ikkje det det då, men

21: Nei, me høyrde ikkje nam namnet mobbing den gongen, nei.

20: Nei, nei, men me var liksom dalingar – ja, var ikkje fj r.

[...] for viss me dalingane sa noko feil, veit du, så lo dei av oss. Ja, så det hugsar, det har eg – hugsar ikkje mykje, men det liksom, det det har sett seg i meg.

Sjølv om det tradisjonelt ikkje ser ut til å vera noko markert språkleg skilje, ser det likevel ut til at det kan vera eit sosialt skilje mellom det å koma frå Dalen og det å koma frå Fjøra.

Sogndalsdalen (Dalen), eit tradisjonelt bondesamfunn, hadde, med ei gradvis nedtrapping, eigen butikk fram til 1994. Når dei eldre informantane fortel om barndomen sin, er det fleire som seier at Dalen var ein stad der alle kjende alle. Ein av dei eldre informantane seier at dei i hans oppvekst brukte tre timar på å gå mellom Fjøra og Dalen ein veg, men at det kunne gå litt raskare om dei brukte sykkel eller hest. Det er difor heilt klart at det kan opplevast som ein liten revolusjon etter at det kom bilveg. I dag tek det berre om lag 15 minutt å køyra frå fremst i Dalen til Fjøra. Trass i betre kommunikasjonar nedover til sentrum, trur eg framleis at dei fleste dalingar har bra oversikt over alle som bur der.

Sjølv om trafikkstraumen helst går frå Dalen og ned i sentrum, er det spesielt eitt trekkplaster som dreg mange fjører fram i Dalen. Sogndalsdalen har vanlegvis svært stabile vintrar, og i Hodlekve ligg eit populært skitrekk der fjører, dalingar og andre møtest på dalingane sin arena.

Dalen er framleis eit levande samfunn med jamn fordeling mellom unge og eldre. I seinare tid har det vorte bygt ein del nye hus i Middalen. Tilbodet for dei yngste er godt. Dalen har mellom anna eigen barnehage, søndagsskule, 4H, ungdomsklubb og songkor både for unge og vaksne. Med betre vegar og skulesentralisering har det vorte større kontakt med sentrum. Foreldre frå Dalen fortel at dei skyssar ungane sine, slik at dei skal kunna ta del i ulike fritidstilbod i sentrum.

Mange informantar både frå Dalen og frå Fjøra svarar nei når eg spør dei om dei kunne tenkja seg å flytta til ein annan stad. Det verkar som om det sosiale nettverket dei har i bygda både med slekt, inngifting og venner, og som går på tvers av dei to områda, betyr svært mykje for dei. I tillegg til tverr-regional kontakt og ei sams sterk identitetskjenning for det å vera sogndøl, trur eg at sogndøler tradisjonelt også føler sterk identitet med dei som kjem frå same område eller grendelag. Ein nemner kvarandre såleis ut frå sosial-geografiske kriterium som baringar, kvamsingar, kaupingar, nører, dalingar og fjører brukt både som positive og negative karakteristikkar av folket på desse stadene.

3 Talemålet

3.1 Målføra i Sogn og Fjordane

Målføra i Sogn og Fjordane fylke kan grovt delast i tre: sognemål, fjordamål og jostedalsmål. Grensa mellom dei nordvestlandske og dei sørvestlandske målføra går mellom sognemål og fjordamål, dvs. gjennom Høyanger kommune i Sogn. Talemåla i Ytre Sogn, med kommunane Solund, Gulen, Hyllestad og vestlegaste delen av Høyanger, fell såleis mykje saman med målføra i Sunnfjord og Nordfjord under nemninga fjordamål. Jostedalsmålet, som er nokså særlege p.g.a. stor innflytting frå Nordfjord etter Svartedaudeen, vel eg å halda heilt utanfor. I oppstillinga nedanfor har eg sett opp dei viktigaste skiljemerka mellom sognemål og fjordamål:

<u>Sognemål:</u>	<u>Fjordamål:</u>
1) A- mål (inf. og linne fem.) Døme: å /fina/, ei /vei:sa/	1) E-mål (inf. og linne fem.) Døme: å /fi:pe/, ei /vi:se/
2) Segmentasjon og differensiasjon ⟨l⟩ > ⟨dl⟩ og ⟨rn⟩ > ⟨dn⟩ Døme: /adle, hɔdn/	2) Palatalisering (i hovud- og endestaving) Døme: /meje:pe/ (For Ytre Sogn berre i hovudstaving) Døme: /a:le, hɔn/
3) Delt femininum Døme: /b(o)ʊk(e)i, v(e)i:sa(u)/	3) + Delt femininum Døme: /bu:ɕɛa, vi:sa/

3.2 Sognemåla

Sognemåla kan språkleg igjen delast i to. Det er naturleg å rekna målet i kommunane Årdal, Lærdal og Luster (minus Jostedalen) inn under indresognsmål, medan målet i kommunane Aurland, Sogndal, Leikanger, Balestrand og Vik høyrer til midtresognsmål. Amund B. Larsen seier at kløfta mellom Midtre Sogn og Indre Sogn er mindre djup både geografisk og språkleg enn mellom Ytre og Midtre Sogn (jf. Larsen 1926: 25). Likevel er det vanskeleg å dra skarpe skilje, og mange av målmerka har nokså flytande grenser. Grovt sett kan ein seia at diftongering av norrøn ⟨á⟩ minkar utover fjorden, medan palatalisering av velarar minkar di lenger inn i Sogn ein kjem. Dei viktigaste skiljemerka mellom Midtre og Indre Sogn er:

<u>Midtresognsmål:</u>	<u>Indresognsmål:</u>
1) Diftongering av ⟨i⟩, ⟨u⟩, ⟨y⟩ og ⟨o⟩ Døme: /be:ɪl, bi:ɛr, bø:y/, stou:ɾ/	1) Monoftongisk uttale av ⟨i⟩, ⟨u⟩, ⟨y⟩ og ⟨o⟩ Døme: /bi:l, bæ:r, by:, stou:ɾ/
2) B.f. eintal av sterke fem. endar på /ei/ Døme: /kø:gei/	2) B.f. eintal av sterke fem. endar på /i/ Døme: /kø:gi/
3) B.f. eintal av linne fem. endar på /au/ Døme: /vei:sau/	3) B.f. eintal av linne fem. endar på /a/ (÷ Luster som har /au/) Døme: /vi:sa/
4) Svarabhaktivokal i adj. Døme: /vidle, brai:e/	4) Ikkje svarabhaktivokal i adj. Døme: /vidl, brai:/
5) Personleg pronomen 1. pers. eintal: /e:g/ 1. pers. fleirtal: /mi:/	5) Personleg pronomen 1. pers. eintal: /e:/ (÷ Luster: /e:g/) 1. pers. fleirtal: /me:/

3.3. Sogndalsmålet i høve til dei andre midtresognsmåla

Det er vanskeleg å finna klare målmerke som skil dei fem kommunane med midtresognsmål frå kvarandre. Eg skal likevel prøva å dra fram nokre trekk som tradisjonelt sett har skilt sogndalsmålet frå talemålet i nabokommunane. I alle dei fire kommunane Aurland, Balestrand, Vik og Leikanger kan ein ha palatalisering av velarar i b.f. eintal av sterke og linne maskuline substantiv. Døme: /ba:çen/, /se:çen/ (jf. Larsen 1926: 160-161). I desse kommunane¹¹ (jf. Larsen 1926: 528-529) kan ein òg ha slik palatalisering i b.f. eintal av sterke feminine substantiv. Døme: /bou:çei/. Talemåla i Balestrand, Aurland og Vik kan òg ha dette fenomenet i b.f. eintal av sterke nøytrums substantiv. Døme: /ta:çe/ (jf. Larsen 1926: 536-537). Dessutan er /ein:çen/ den vanlege forma av det ubundne pronomenet ⟨ingen⟩ for dialekten i Balestrand, Vik, Leikanger, Aurland og delar av Luster. Sogndal vert liggjande som ei øy i eit palataliseringsområde. Når områda på sørsida av Sognefjorden, Vik og Aurland, har så sterk palatalisering, kan det koma av at dei grensar til og gjerne har

¹¹ I boka *The morphology of the dialect of Aurland* (1944: 49) fører Flam dette opp som eit morfologisk trekk for aurlandsdialekten, medan Larsen (1926: 528-529) set det opp som klammeform.

hatt og framleis har større kontakt med Hardanger og Voss, der palatalisering er meir utbreidd.

Vikamålet har halde på norrøn /y/ i ord som tradisjonelt har det i skrift, medan talemålet på Leikanger ser ut til å ha ein tendens til å få /ʊ/, t.d. i ordet «syster» (jf. Larsen 1926).

I b.f. fleirtal av maskuline og feminine substantiv har ein i Balestrand og Vik endingane /-adne/, -edna/¹² medan dei andre midtresognsmåla har /-adn, edn/ Døme: /bautadn(e), grensedn(a), Jai:edn(a), elvadn(e)/

Aurlandsmålet har ikkje som dei andre midresognsmåla diftongering av /ɔ/ og /a/ til /au/ framfor /ng/ og /nk/. Døme: /stɔng/ og /bank/. I Aurland vert heller ikkje /e/ til /ai/ framfor /g/. Døme: /feg/.

Særeige for sognalsmålet og indresognsmåla er fonemet /i/ i dei peikande pronomena: /dina/, /dita/ og /disa/. Typisk for aurlandsmålet er det at det har fonemet /i/ i objektsforma av dei personlege pronomena /mi:/ = «meg», /di:/ = «deg» og i det refleksive pronomenet /si:/ = «seg». (Sjølve g-bortfallet er felles med årdals- og lærdalsmålet.)

Dialektane i Sogndal og Leikanger har saman med målet i Luster og Jostedalen, formene /seu:ng/. (Sognalsmålet kan også ha /sau:ng/), /heøre/ og /ĕĕœre/ i pret. av «syngja, høyra» og «køyra». Dialektane i Vik og Balestrand har /sau:ng/, /hɔirde/ og /ĕĕɔirde/, og aurlandsmålet har /sɔng/, /hɔirde/ og /ĕĕɔirde/.

Sognalsmålet skil seg ut frå dei andre midtresognsmåla ved å få fonemet /i/ i supinum i 5. kl. av sterke verb t.d. /i:te, dri:pe, li:ge, li:se, kri:ke/, der dei andre sognemåla får /e/.

3.4 Grammatikkskisse

Ein dialekt er eit eige, sjølvstendig språk. Såleis har dialektane òg ein eigen, fullstendig grammatikk. Ivar Aasen laga alt i tida 1837–41 ein eigen grammatikk for sitt språk, sunnmørsmålet.

For å kunna seia noko om endringar i sognalsdialekten, lyt eg ha ei grammatikkskisse som utgangspunkt. Tanken bak ein dialektgrammatikk er at han skal representera eit felles normsett for korleis ein lagar språklege ytringar i eit visst språksamfunn. Sidan det alltid finst variasjon, er det likevel vanskeleg å laga heilt eintydige reglar for levande språk. Skissa under er difor berre ei idealisert form av den tradisjonelle sognalsdialekten.

¹² Dette er eit fenomen som berre held seg i eldre mål i Vik (jf. Sæbø 1977: 13), og truleg er det likeins for Balestrand.

3.4.1 Fonologi

Før det er mogleg å seia noko om ei eventuell lydleg utvikling og endring av sogndalsmålet, lyt det vera noko fast å gå ut frå. Den fellesnorma eg skisserer som utgangspunkt for fonemetableringa, byggjer i stor grad på den kartlegginga Ølmheim gjorde i hovudoppgåva si i 1971 (jf. Ølmheim 1971).

Fonema er berre ein abstrakt fellesnemnar for fleire uttaleformer. Eit fonem er den minste tydingskiljande lydeininga i eit ord. For å finna ut om ein lyd kan kallast eit fonem, skal ein kunna byta ut lyden med ein annan og dermed få eit ord med anna tyding. I ein del uttaleformer kan me finna visse variantar av eit fonem utan at dei gjev tydingsendring. Desse variantane har såleis ikkje sjølvstendig fonemstatus, men vert i staden kalla allofonar av eit fonem. Fonema vert markerte innom skråstrekar, medan allofonane står i hake-parentesar.

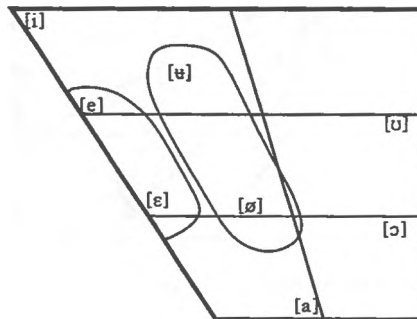
Fonologiske reglar viser uttalemønsteret for ein dialekt og fortel i kva for omgjevnader ein får fonemovergangar eller allofonar av eit fonem. Dei generelle fonologiske reglane har størst verkefeld, då dei ikkje stiller andre krav enn at visse fonologiske drag, uavhengige av ord- eller bøyingsgrenser, vil føra til ei endring. Morfo-fonologiske reglar verkar berre over morfologiske grenser, medan syntaktisk-fonologiske reglar berre verkar over ordgrenser. I denne oppgåva kjem eg til å konsentrera meg om dei to fyrste kategoriane, altså generelle fonologiske og morfo-fonologiske omgjevnader.

I norrønt hadde ein dei tre diftongane <ei>, <øy>, <au>. Ølmheim, som igjen byggjer på Larsen, tek utgangspunkt i det norrøne systemet og opererer berre med dei tre "ekte" diftongane /ai/, /ɔi/ og /eʊ/ for sogndalsmålet. I tillegg har han med den sekundære diftongen /au/, medan resten av dei sekundære diftongane ikkje vert rekna med til diftongane. Larsen meiner at ei forklaring på kvifor /au/ skal høyrast med, er at han jamt over er meir utbreidd, og finst til dømes både dei fleste stader i Sogn og i Hardanger. Dette kan igjen tyda på at denne diftongeringa kan vera eldre enn dei andre sekundære diftongane (jf. Larsen 1926: 57). Ølmheim grunnlegg ei slik inndeling fonetisk med at det i desse tilfella er snakk om eit lett føreslag og gliding på det fyrste segmentet. Dette markerer han med eit heva teikn for vokalsegment, t.d. slik: /^ei/. Desse sekundære diftongeringane er også det trekket som klarast skil sogndalsmålet ut frå dialektane i Indre Sogn, der dei har monofongisk uttale av <i, y, u> og <o> (jf. 3.2). Når Ølmheim set skiljet som han gjer, kan det kanskje koma av at spranget frå /a/ til /u/ er lengre og dermed viser større kontrast mellom vokalsegmenta enn det dei andre sekundære diftongane gjer (jf. figur 2). Ut frå eit synkront perspektiv kan eg ikkje sjå at det skulle vera grunnlag for å operera med eit skilje mellom ekte og sekundære diftongar i det heile. Ved hjelp av ein fonetisk analyse på ein dataspektrograf har eg fått stadfest at det diftongiske glidingsmønsteret har lik

durasjon på segmenta både for dei ekte og dei sekundære diftongane. Det er i mine øyro vanskeleg å vera med på eit argument om at det fyrste vokalsegmentet skal vera vesentleg kortare ved dei sekundære diftongane enn ved dei ekte. Det som derimot er klart, er at det fyrste vokalsegmentet kan ha ulik opningskvalitet, og at avstanden mellom vokalsegmenta i munnhola kan variera.¹³ Eg vel med andre ord å ikkje halda på eit historisk diftongskilje då eg ikkje kan finna gode nok argument for det. Ut frå dette vil ein for sogndalsmålet få seks monoftongar og åtte diftongar. I bae kategoriane finst dei både som korte og lange. Vokalfonema for trykksterke stavingar i sogndalsdialekten kan såleis framstillast på dette viset:

FREMRE		BAKRE	
urunda	runda		
i			u
e ¹⁴	ø ¹⁵		o
		a	

Allofonane:

Figur 1: Vokalfirkant med oversyn over allofonane til dei seks vokalfonema i sogndalsdialekten. (Innringinga syner allofonar som har sams fonem.)

Døme på ordpar:

/i/ - /bri:v/ = <brev> (subst.)

/i/ - /disk/ = <disk> (subst.)

/e:/ - /ʰe:ta/ = <eta> (verb)

[ɛ] - [pɛst] = <pest> (subst.)

¹³ Heller ikkje i moderne islandsk opererer ein i dag med eit slikt historisk diftongskilje. Både på islandsk og på sogndalsdialekt har ein diftongen /ou/, og realiseringa vil også vera om lag den same både for det islandske ordet <bók> og for det norske ordet <bok>.

¹⁴ Vokalfonemet /e/ får allofonen [ɛ] i kort posisjon.

¹⁵ Vokalfonemet /ø/ kan i kort posisjon stundom få allofonen [u].

/ø:/ - /fœ:ɪ/ = <fjøl> (subst.)

/ø:/ - /lœst/ [lœst] = <lyst> (subst.)

/u:/ - /bu:ɪ/ = <bul> (subst.)

/u:/ - /spyt/ = <spytt> (subst.)

/ɔ:/ - /ʔmɔ:se/ = <mose> (subst.)

/ɔ:/ - /tɔp/ = <topp> (subst.)

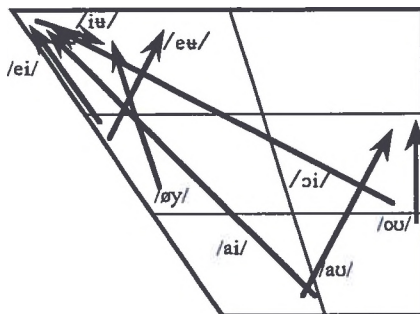
/a:/ - /da:g/ = <dag> (subst.)

/a:/ - /hat/ = <hatt> (subst.)

Oppstilt etter fyrstesegmentet får dei åtte diftongane /ei/, /øy/, /iø/, /au/, /ai/, /eø/, /ɔi/ og /ou/ i sogndalsdialekten denne plasseringa:

FREMRE		BAKRE
urunda	runda	
iu		
ei, eø	øy	ɔi, ou
ai, au		

Uttalen eller glidingsmønsteret deira kan framstillast på dette viset:

Figur 2: Glidingsmønsteret for dei åtte diftongane i sogndalsdialekten.

Også diftongane kan vera korte eller lange, og lengda vil bli markert med eller utan lengdeteikn.

Døme på ordpar:

/ei:/ - /fei:l/ = <fil> (subst.)

/ei/ - /seit/ = <sidt> (adj.)

/øy:/ - /ʔføyra/ = <fyra> (verb)

/øy/ - /tøysk/ = <tyusk> (adj.)

/iø:/ - /hiø:s/ = <hus> (subst.)

/iø/ - /biøt/ = <butt> (verb)

/au:/ - /bau:t/ = <båt> (subst.)

/au/ - /raut/ = <rått> (adj.)

/ɔi:/ - /ʔhɔi:ra/ = <høyra> (verb)

/ɔi/ - /brɔit/ = <brøytt> (verb)

/ai:/ - /vai:t/ = <veit> (verb)

/ai/ - /ʔlaide/ = <leidde> (verb)

/eʊ/ - /m̥eʊ:la/ = «maula» (verb)

/eʊ/ - /sneʊt/ = «snaut» (adj.)

/ou/ - /k̥ou:ka/ = «koka» (verb)

/ou/ - /slost/ = «slost» (verb)

Konsonantfonema i sogndalsdialekten¹⁶:

	Labial	Alveolar	Palatal	Velar	Glottal
Plosivar	p/b	t/d		k/g	
Affrikatar			tʃ/ʃ		
Frikativar	f/v	s/			h/
Nasalar	m	n			
Laterale appr.		l			
tapp/trill		r			

Sjå Ølmheim (1971) for fullstendige lister med minimale par.

3.4.2 Morfologi

1. Substantiv

DØME:

Maskulinum

eintal

fleirtal

u.b.f. b.f.

u.b.f. b.f.

1) ar-kl.

- η -a

-adη

/bau:t/ /:bau:tη/

/ʰbau:ta/ /ʰbau:tadη/

2) er-kl.

- η -e

-edη

/grei:s/ /:grei:sη/

/ʰgrei:se/ /ʰgrei:sedη/

3) linne

-e -η -a

-adη

/ʰha:re/ /ʰha:rη/

/ʰha:ra/ /ʰha:radη/

Femininum

1) er-kl.

- ei -e

-edη

/ʰai:/ /:ʰai:ei/

/ʰʰai:ei/ /ʰʰai:eiadη/

2) ar-kl.

- ei -a

-adη

/elv/ /:elvei/

/ʰelva/ /ʰelvadη/

¹⁶ Tome ruter vil seia at det ikkje finst konsonantfonem med desse kjenneteikna i sogndalsdialekten. Fonem på venstre-sida av skråstreken er ustemde fonem, og fonem på høgre-sida av skråstreken er stemde fonem. I ruter der det berre er eitt fonem, vantar fonem som kan gje minimale par.

3) r-kl. (tonem 1-kl.)

- -ei -v.s. -edŋ /hɔnd/ /:hɔndei/ /:hende/ /:hendedŋ/

4) linne

-a -au -e -edŋ /^ʰvei:sa/ /^ʰveisau/ /^ʰveise/ /^ʰveisedŋ/

Nøytrum

1) O-kl.

- -e - -ei /hi:ʊs/ /:hi:ʊse/ /hi:ʊs/ /:hi:ʊsei/

2) linne I

-e -e -e -ei /^ʰeple/ /^ʰeple/ /^ʰeple/ /^ʰeplei/

3) linne II

-a -a -e -ou /^ʰeʊga/ /^ʰeʊga/ /^ʰeʊge/ /^ʰeʊgou/

-a -a -e -edŋ /^ʰeʊga/ /^ʰeʊga/ /^ʰeʊge/ /^ʰeʊgedŋ/

2. Verb

* DØME:

Linne

1. ar-kl.

-a -a -a -a /^ʰkasta/ /^ʰkasta/ /^ʰkasta/ /^ʰkasta/

2. er-kl.

-a -e -de -t /^ʰdøma/ /^ʰdøme/ /^ʰdømde/ /^ʰdømt/

Blanda-bøying

-a -a -a/ -a/ /^ʰla:ga/ /^ʰla:ga/ /^ʰla:ga/ /^ʰla:ga/

-a -a -de -d /^ʰla:ga/ /^ʰla:ga/ /^ʰlagde/ /^ʰlagd/

3. r-kl.

- -r -de -t /bi:ʊ/ /bi:ʊr/ /^ʰbi:ʊde/ /^ʰbi:ʊt/

4. O-kl.

-a -e -de -t /^ʰtelja//:te:de/ /^ʰtalde/ /^ʰta:lt/

O-klassen endar, som dei sterke verba, på /e/ i presens.

Sterke

-a -e -(v.s.) (v.s.)-e /^hbeita/ /:beite/ /bait/ /^hbite/

Sterke verb vert samsvarsbøygde i partisipp:

Maskulinum	Femininum	Nøytrum	Fleirtal
/han e 'vɔrtŋ/	/hou: e 'vɔrte:/	/da e 'vɔrte/	/dai e 'vɔrtne/

3. Personlege pronomen (trykksterke og trykklette):

	Eintal					Fleirtal		
	1.pers.	2.pers.	3.pers. mask.	3.pers. fem.	3.pers. nøytr.	1.pers.	2.pers.	3.pers.
subjekts- form:	/e:g/e/	/deu:/ rew/	/han/an/	/hou/ou/	/da:ra/	/mi:/	/di:ri/	/dai:rai/
objekts- form:	/me:g/	/de:g/ reg/	/han/an/	/hou:, 'hina/ou/	/da:ra/	/ɔs/	/'dika/ 'rika/	/dai:rai/

3.4.3 Fonologiske reglar

For å utarbeida fonologiske reglar for det tradisjonelle sogndalsmålet har eg hovudsakleg nytta Ølmheim (1983) og Larsen (1926). Sjølve oppsettet er laga etter mønster frå Sandøy (1993).

F1: Trykksvak /e/ vert uttala [ə]: [ˈgamlə ˈpølsə]

F2: Kort /e/ vert til [e]: [:sterkə hest]

F3: Den trykklette stavinga /en/ blir syllabisert til /ŋ/ etter /t, d, n, s, r, l/: /:bauŋtŋ, :sandŋ, :maŋ, 'kasŋ, 'ha:rŋ, :kau:ŋ/

F4: Den trykklette stavinga /en/ fell bort etter:

a) /l/ ved fonemsambandet /dl/: /:kadl/

b) /ŋ/ ved fonemsambandet /ɒm/: /:ɔbŋ/

F5: /n/ vert velar [ŋ] framfor annan velar, dvs, /k, g/: [baɪŋk, saɪŋg]

F6: /s/ vert uttala [ʃ] framfor palatal: [ʃjɛna]

F7: /j/ vert uttala [j] etter /m, f, p, b, s, l, n, sp/: [mjø:l, fjø:l, ʔbjødla, fjø:l, ljau:, njɔ:l, spjout, pjɛusk]

F8: /g/ og /v/ går over til /k/ og /f/ etter kort vokal føre ustemt konsonant /t/: /lakt, lɔft/

F9: Fonemsambandet /rs/ vert i innlyd assimilert til /s/: /støste/ (jf. større i komparativ)

F10: Avpalatalisering framfor alveolarmorfem slik at /j/ går over til /g/: /bøyge/ og /çç/ går over til /k/: /taintke/.

Mf1: Velarar vert palataliserte slik at /ng, g, nk/ går over til [ŋj], /j/ og [ŋç]: [ːsaiŋjə], /ˈvaijə/ og [ˈbaiŋçə] etter /ai/ og framfor ending i:

- a) Maskulin er-klasse (i eintal og fleirtal)
- b) Sterkt femininum (i eintal og fleirtal)

Mf2: Trykkting lang vokalisme i stamteutlyd vert forkorta når det rett etter kjem ei ending som byrjar på /t/ eller /d/; jamfør /ain :braiə beil/ - /ait brai ˈbelte/ frå adjektivbøyinga og <å breia> frå verbbøyinga.

infinitiv	presens	preteritum	perfektum partisipp
/ˈbrai:a/	/ˈbrai:e/	/ˈbraide/	/brait/

Mf3: Den sternde alveolaren /d/ fyrst i ei ending vert ustemt /t/ rett etter ein stamteutlyd på /k, p, s, l/: /ˈakte, ˈtapte, ˈmouste, ˈspelte / i 2. kl. av linne verb.

Sf1: Initial /d/ går over til /t/ i trykklette pronomen etter ord med utlydande vokal: /ke riə triər/?

4 Sosiolingvistik

Eit språk er ei samling av lydsegment og språkteikn som er ordna etter eit visst mønster og sette saman ut frå visse reglar. Orda har både ei uttrykksside og ei innhaldsside, men i seg sjølv er denne koplinga vilkårlig. Det er kvart einskilt språksamfunn som definerer forholdet mellom uttrykk og innhald. Ordet glass på bokmål tyder t.d. ikkje det same som det tilsvarande ordet på svensk.

Dialekt er ein stadbunden varietet av eit talemål (jf. Venås 1993: 107). I denne oppgåva vil eg bruka nemningane sogndalsmålet og sogndalsdialekten om kvarandre i tydinga talemålet i Sogndal. Sjølv om folk kan seiast å ha same dialekt, snakkar ikkje alle som bur og har vakse opp på same stad akkurat likt. Talemålet går inn og viser ein del av vårt sosiale eg. Både medvite og umedvite varierer folk språket alt etter mottakar og situasjon mellom ulike stilar frå sitt personlege stilregister.

Hudson (1996) drøftar vanskane med å laga ein presis definisjon av språksamfunn. Det som gjer det heile så problematisk, er at verda ikkje er organisert i objektive språksamfunn. Dei fleste som prøver å definera språksamfunn, tek utgangspunkt i at det er ei gruppe menneske som har eit sams sett språklege normer. I tillegg er det mange som vil ha med noko om at desse folka òg må dela visse sosiale normer. Ein føresetnad for å tilhøyra same språksamfunnet er at alle har tilgang til dei same talemålsvariantane. Hudson stiller spørsmål om "Where is language? Is it 'in' the community or 'in' the individual?" (Hudson 1996: 29). Til sjuande og sist kan det altså sjå ut til at dette omgrepet vert subjektivt. I det samfunnet eg undersøker, vil eg avgrensa språksamfunnet geografisk, språkleg og sosialt på dette viset: Sogndøler som bur i Sogndal og som av andre vert oppfatta slik at dei snakkar sogndalsdialekt.

"Sosiolingvistik er namnet på den vitskapsgreina som studerer samanhengen mellom språklige forskjellar og sosiale forskjellar" (Sandøy 1989). Språket vert sett i samanheng med kultur og samfunn. Sosiolingvistik er eit tverrfagleg forskingsfelt og trør over faggrensar og inn i disiplinær som sosiologi, sosialantropologi og psykologi. Det praktiske arbeidet krev òg kjennskap til og støtte frå fonetikk, lingvistik, matematikk og statistikk.

4.1 Synkroni og diakroni, eller variasjon og endring

Larsen var, som Aasen, på granskingsferder og fekk kjennskap til målføra i heile landet. Han vart den fyrste som laga ein dialektmonografi og eit målførekart. Larsen tok doktorgraden med *Lydlæren i den solørske Dialekt, især i dens Forhold til Oldsproget* (1894), og dette arbeidet vart lenge brukt som mønster for målførestudiet her i landet. Det har ført til at etterfyljarane, som Larsen sjølv, har lagt mest vekt på lydlæra (jf. Beito: 1973). Larsen granska og skreiv om bymåla i Kristiania, Bergen og

Stavanger og var her oppteken av å gjera greie for skilnader i måla knytte til sosiale faktorar. Larsen som vert rekna som grunnleggjaren av norsk dialektologi, kan difor også sjåast på som den fyrste norske sosiolingvisten. Sjølv om Larsen var føre si tid på dette feltet, har etterfylgjarane hans i større grad enn Larsen sjølv lagt vekt på den historiske framveksten av dei einskilde målføra.

Etter inspirasjon frå sosialantropologane fekk ein ei fokusending frå diakrone til synkrone talemålsstudium. Beito, Bjørkum og Steinsholt var tidleg ute med sosiolingvistiske problemstillingar, men dei labovske impulsane kom til Skandinavia med akademikarar som hadde studert den labovske metoden i USA. Svenskane var fyrst ute og gjorde ei slik sosiolingvistisk undersøking i Lund alt på slutten av 60-talet. Her i landet tok det litt lengre tid før sosiolingvistikken slo gjennom. Professor Sigurd Kolsrud i Oslo var av den gamle skulen, og den historiske målføregranska fekk mellom anna difor dominera her også ut på 1960-talet. At det fanst ein del motstand mot synkrone studium, kom mellom anna til syne då Hallfrid Christiansen i 1932 tok doktorgrad ved å studera berre ein dialekt, gimsøymålet, både frå ein diakron og synkron synsstad. Ho måtte då tola kraftig kritikk for dette i opposisjonsinnlegget frå Kolsrud. Han sa mellom anna (Kolsrud 1952: 399 og 411):

Som det no er understrekar fru Christiansen altfor sterkt den Gimsøyske individualitet, som um me her hadde å gjera med ei sjølvstendig målform. [...] Eg har lite til overs for det eg kunde kalla "teleologisk målgransking", som leitar etter "framsteg" og effektivitet i eit målføre.

Påverknaden frå Sverige, nytt studieopplegg, og nye lærarar ved universiteta skapte grobottn for sosiolingvistikken som språkvitskapleg disiplin i Noreg i byrjinga av 70-talet.

Med dei sosiolingvistiske undersøkingane fekk ein eit skifte frå å studera endringar i eit historisk lys til å studera variasjon i eit notidslys. Det var likevel ikkje snakk om eit fullstendig brot, men heller eit gradvis skifte av perspektiv på kva som skulle stå i sentrum for forskinga. Med eit slikt perspektivskifte fekk ein ei endring både av problemstillingar og metodar.

I staden for ei mest mogleg einskapleg framstilling av dialektar innanfor eit geografisk område, vart ein no meir interessert i å gjera ei systematisk undersøking av korleis sosiale tilhøve kunne spela inn og skapa variasjon i eit språksamfunn. Ved tradisjonelle talemålsstudium ville ein prøva å laga ei homogen forklaring, og dette fekk ein mellom anna fram ved å plukka ut relativt få informantar som meir eller mindre representerte det same sosiale miljøet. Av di ein også var på jakt etter stødige brukarar med eit mest mogleg arkaisk talemål, brukte ein her ofte eldre informantar frå primærnæringane. Med heterogenitet i fokus passa ein derimot på å få eit mest mogleg tilfeldig utval av relativt mange informantar som representerte eit sosialt

mangfald i populasjonen. Av den grunn ville ein no helst at informantane skulle vera henta frå ulike sosiale grupperingar. Det diakrone perspektivet vart her berre synleg ved å samanlikna språket til gamle og unge i utvalet.

Også innsamlingsmetodane er ulike. I tradisjonelle talemålsstudium fekk informantane ofte direkte spørsmål etter standardiserte spørjelister. Ein nøgde seg altså med at informantane kunne stadfesta eller avvise eksistensen av dei ulike formene utan å undersøkje om informantane faktisk brukte dei. Med denne innsamlingsforma vart informantane også nokså klare over kva innsamlaren var på jakt etter, noko som igjen kan verka styrande på resultatane. Med dei sosiolingvistiske undersøkingane var ein derimot interessert i å observera språket i faktisk bruk, og ein prøvde difor å skapa mest mogleg autentiske og naturlege samtalsituasjonar. Denne målsetjinga stilte store og endra krav til opptakssituasjonen, for det var ynskjeleg at informantane ikkje visste så mykje om kva ein ville undersøkje. Opptak av samtalanane på band vart eit viktig hjelpemiddel.

Talemålsvariasjonen er størst i byane, og det var difor naturleg at dei fyrste synkrona undersøkingane starta her. Etter kvart som mobiliteten auka i samfunnet generelt, vart det òg interessant å gjera slike undersøkingar i større bygder, der diakrone studium tidlegare hadde stått mest sentralt. I dei tradisjonelle talemålsstudia vart talemålstrekk som øydela systemet ofte eliminerte bort. Den sosiolingvistiske praksisen la i staden opp til å få fram variasjonen og deretter gjerne kvantifisera og bearbeida materialet ved hjelp av statistisk analyse.

Tradisjonelt var ein altså verken i stand til å forklara at folk innanfor same området snakka ulikt, eller at ein og same person kunne veksla mellom fleire variantar. Med sosiolingvistikken vart ein ikkje lenger oppteken av å jakta på gamle informantar som snakka eit "ubesudla" mål. Hovudinteressa krinsa i staden om å studera veksilverknaden mellom sosial og språkleg oppførsel.

4.2 Årsaker til variasjon og endring

Kva som er årsakene til at språk endrar seg, er eit svært komplisert spørsmål. Mange samverkande faktorar er rovne så tett saman at ein kan skrella av lag på lag av faktorar utan at ein nokon gong synest å koma fram til den verkelege kjernen. Sjølv om det må finnast ein del universelle forklaringar på kvifor språk endrar seg, er endringane også kulturbestemte og må sjåast i lys av kvart einskilt språksamfunn. I tillegg til at språk endrar seg, er det heller ikkje på noko tidspunkt absolutt konstant. Det vil såleis alltid finnast variasjon innanfor eit språksamfunn. J. Milroy uttrykkjer dette slik (1992: 1-2): "...just as language is variable when observed at the present day, so it must also have been variable in the past. The history of any language is therefore not the history of one 'variety', but is a multidimensional history." Stor

variasjon mellom ulike talemålsformer i eit språksamfunn, er nettopp ofte ein viktig indikator på at talemålet er i endring. Den språkbrukaren som set i gang ei endring, vert kalla innovatør. J. Milroy hevdar at om ein enskild språkbrukar endrar språket sitt i eit språkmiljø, kan ein ikkje sjå på det som ei endring av språkssystemet på staden før det har gått ei tid. Det tek ei stund før ein ser om dei nye språktrekka lukkast i å slå gjennom, og om ei endring festar seg (j.f. J. Milroy 1992: 171). Dette har ein t.d. sett svært tydeleg gjennom framveksten av nye industristader her i landet, som t.d. i Odda, Tyssedal og Høyanger. Her vart mange dialektar samla i ein stor smeltedigel. Undersøkingane viste at ein truleg bør rekna tre generasjonar før ei språkleg endring er gjennomført, har stabilisert seg og til det har vakse fram ein ny dialekt. (jf. Sandøy 1988: 158-159). Aitchison (1991: 132) uttrykkjer endringsprosessen slik: "Once a change has entered a language, it can be accelerated, slowed down or even reversed by both social and linguistic factors."

Eg vil her sjå nærare på nokre faktorar som opererer på ulike nivå, men som kan medverka til endring og variasjon i talemålet. Identitet og tilpassing høyrer eigentleg med til dei ytre faktorane, men eg har likevel valt å skilja dei ut med eit eige underkapittel. Dette har eg gjort for å markera at det er eit skilje mellom generelle og meir individuelle ytre påverknadsfaktorar.

4.2.1 Ytre faktorar

Ordtilfanget endrar seg raskare enn dei grammatiske kategoriane og er truleg òg den delen av språket vårt som vert lettast påverka av ytre faktorar. Lydssystemet kan t.d. endra seg ved at visse fonem fell ut, medan formverket nok er det som står sterkast og er mest stabilt over lengre tid. Ytre faktorar fungerer truleg meir som katalysatorar enn som direkte årsaksfaktorar til endring og variasjon i språket.

a) Mobilitet:

Det er ikkje lenger vanleg å bu heile livet på ein stad. Dette fører både til at mange av dei innfødde har budd andre stader før dei eventuelt kjem attende til heimstaden, og at ein i større grad enn tidlegare kjem i kontakt med innflyttarar. I eit homogent og stabilt samfunn kan ein i liten grad velja gruppe å identifisera seg med. Endringar i næringslivet på ein stad kan derimot skapa nye sosiale mønster som i neste omgang kan visa att i språket. I eit samfunn med høg mobilitet vil ein også lettare koma i kontakt med folk som ein berre knyter svake sosiale band med enn i eit meir stabilt samfunn. Om korleis ulike typar nettverk spelar inn på språket vårt, seier J. Milroy (1992: 176):

[...] there lies an idealization which predicts that in a community bound by maximally dense and multiplex network ties linguistic change would not take place at all. [...] to the extent that

ties are strong, linguistic change will be prevented or impeded, whereas to the extent that they are weak, they will be more open to external influences, and so linguistic change will be facilitated.

I eit samfunn der mange har svake band, vil språkendingar truleg skje raskare.

b) Prestisje:

Dei formene som har stor sosial aksept og vert oppfatta som mest korrekte, kan ein kalla prestisjeformer. Kva språkdrag som har prestisje, vil hanga saman med den sosiale statusen til brukargruppene. Sandøy hevdar at påverknaden ikkje automatisk går frå høg til låg prestisje, og at lærarar og vaksne såleis har lita påverknadskraft på elevar og barn (jf. Sandøy 1982). Det er derimot eit utbreidd syn at kvar einskild vel språkformer og skaper eit språkssystem som liknar på systemet til den gruppa ein ynskjer å identifisera seg med. Dersom ein mottakar, som i våre augo har prestisje, svarar oss med ei anna form enn me sjølve har brukt, kan dette verka til at me i neste omgang modifiserer og tilpassar språket vårt. Språkbrukaren kan oppleva eit psykososialt press. Han vel visse språkformer av di han er redd for å skilja seg ut og heller har eit sterkt ynske om konformitet. Også når det gjeld påverknad frå sentrum til periferi, slik at byar og større stader påverkar bygdene ikring, kan dette skuldast ulik prestisje. I tilfelle der dialekten skil seg frå det språket som har prestisje, vert prestisjespråket ofte oppfatta som rett, godt og logisk, medan det lokale talemålet får motsett karakteristikk.

c) Skriftspråk:

Dei to skriftspråka våre er tufta på ulike verdiar. Bokmålet vart danna med utgangspunkt i talemålet til embetsstanden og borgarklassen og helst skrivne av folk i byane, medan nynorsken var eit folkemål tufta på ein samnemnar av dialektane utover i landet. For mange er det å snakka nært opp til eitt av skriftspråka, då særleg bokmål, ein måte å synleggjera sosial status på. Sjølv om talemålet er det primære, har båe skriftspråka i mange samanhengar fått ein overdialektal status. Skriftspråket vert ofte både direkte og indirekte nytta som rettesnor på talemålet. Talemålsaksjonane på 70-talet resulterte i større aksept for bruk av dialekt i fleire samanhengar, men ved å snakka ein brei dialekt kan ein trass dette også i dag oppleva å få ei lægre sosial rangering, dvs. bli oppfatta som bondsk og sidrumpa.

I dag kjem dei fleste meir i kontakt med skriftspråket enn tidlegare. Påverknaden er truleg sterkast på ordtilfanget.

d) Massemedia:

Ved sida av radio tenkjer eg her særleg på det som vert formidla audiovisuelt, slik som fjernsyn og film. I sendingane frå distriktskontoret til NRK høyrer ein eit språk som er tilnærma dialekt, men som i mange samanhenger likevel er normert opp mot nynorsk eller bokmål. Utanom einskilde lokale program er radioprogram, fjernsynsprogram og film vanlegvis noko som vert laga og presentert av folk frå dei store byane, dvs. av folk som ikkje høyrer til i språksamfunnet. I dei norske programma møter ein her helst ei standardisert form av skriftspråket og oftast bokmål. I kor stor grad dette er med på å påverka lokaltalemålet, er noko uvisst, men truleg har det, likeins som skriftspråket, meir å seia for ordtilfanget enn for lyd- og formverket. Det er lett å snappa opp nye ord via desse kanalane, men uttalen tilpassar ein gjerne lettare etter det lokale talemålet. Årsaka er truleg at verken radio, fjernsyn eller film kan samanliknast med reelle samtalar av di dei fungerer som einvegskommunikasjon. Likevel vert ein del nyord tekne opp utan å verta tilpassa talemålet. På det viset er dei med på å gjera tidlegare uttalereglar ikkje-produktive. I og med at ein i dei audiovisuelle media ofte høyrer normaltalemål, kan desse kanalane kanskje også vera med på å forsterka haldningar om at lokale talemål ikkje høver så godt i meir seriøse samanhengar.

4.2.2 Indre faktorar

Språk kan endra seg, men har innebygde grenser for korleis dette kan skje, dvs. for kva som er moglege alternativ. Alle nye språkbrukarar må etablera språksystemet på nytt. Dette saman med at det i sjølve språket ligg eit tildriv til nyregulering (jf. Sandøy 1992: 232), gjer at det over tid vil endra seg.

Ved regelavgrensing vil ein språkregel ta til å gjelda for færre grammatiske kategoriar enn tidlegare, t.d. når yngre generasjonar ofte har færre bøyningar med palatalisering enn dei eldre. Det motsette er regelutviding. Då vert ein avgrensa regel gjord meir generell ved å ta opp i seg nye klassar. Eit døme på dette er når eit verb med palatalisering i infinitiv også får palatalisering i presens som t.d. verbet å <liggja>: /liŋja/ - /liŋje/. Ved analogi går medlemene i ein ikkje-produktiv regel over til ein produktiv regel. Døme på dette er når nøytrumsorda <auge>, <øyre> og <hjarte> i ein del talemål går over til å bli bøyde som bunden form fleirtal av feminine substantiv med endingar på <-ene>. Dei grammatiske kategoriane som gjev ei tydeleg språkleg markering og viser klar opposisjon til andre kategoriar, har funksjonell tyngd. Mange dialektar har fått r-bortfall i presens av verb. På det viset har presens og preteritumsformene vorte like i ar-klassen. Ein del dialektar har bøtt på dette ved å oppretta ein ny bøyingsklasse, blandabøying. Ein held her på endinga -a i presens, men tek inn endinga -de/-te frå er- klassen i preteritum. Eit verb som <snakka> får då

denne bøyinga: /*ʃ*snaka/ - /*ʃ*snakə/ - /*ʃ*snakte/ - /*ʃ*snakt/. Når ein ikkje kan sjå at nokon spesifikk påverknadsfaktor verkar inn, vil språket utvikla seg mot det som er ei mest rasjonell utnytting av taleorgana, og er lettast å uttala. Dette vert kalla naturlegheit og er mellom anna brukt som eitt av argumenta for at skarre-r har fått så sterk utbreiing og mange stader teke over for rulle-r. Forenkling er eit stikkord som ofte er dekkjande for dei fleste indre faktorane.

4.2.3 Identitet og tilpassing

Språktileigning er ein del av sosialiseringa. Alt frå fødselen er menneska sosiale vesen som er opptekne av kontakt og kommunikasjon med andre menneske. Språkutvikling krev sosial kontakt og er såleis ein kombinasjon av både arv og miljø. I fylgje sosiologen Inge Bø er det nettopp denne sosialiseringa som gjer menneska til medmenneske (jf. Bø 1993). Han seier òg at dette er ein livslang prosess. Venås skriv (1993: 107-108) at den sosiale og den individuelle identiteten vår vert til i ein skifteverknad med kvarandre. For å illustrera kor stor rolle språket spelar i denne identitetsutviklinga, vil eg sitera språkvitenskapsmannen Halliday (1978: 9):

In the development of the child as a social being, language has the central role. Language is the main channel through which the patterns of living are transmitted to him, through which he learns to act as a member of a 'society' -in and through the various social groups, the family, the neighbourhood, and so on -and to adopt its 'culture', its modes of thought and action, its beliefs and its values.

Dersom språket står så sentralt i identitetsutviklinga vår som menneske, vil dei personane som står oss nærast, ikkje berre fungera som oppsedarar i allmenn forstand, men òg fungera som viktige språklege modellar. I dei fyrste leveåra gjeld dette oftast foreldre, sysken, besteforeldre, praktikantar og førskulelærarar og seinare vener og andre ein har mykje personleg kontakt med. Den personlege kjernen vår og det fyrste identitetsnære språket vårt vert truleg fastlagt i dei tidlege barneåra. Sjølv om språktileigning er ein del av sosialiseringa, må alle som lærer eit språk, oppdaga systemet på nytt, dvs. dei språklege mønstra som gjeld i språksamfunnet. Ein skulle tru at identitetsbanda vert sterkare dess meir stabilt og homogent både samfunnet og språksamfunnet rundt oss er. I eit homogent språksamfunn vil ein venta seg mindre språklege endringar frå generasjon til generasjon enn i eit heterogent språksamfunn. I dagens mobile samfunn kjem dei fleste tidlegare enn før i kontakt med fleire og meir heterogene påverknadskjelder. Særleg gjeld dette i vekstområde på litt større stader og i byar. Etter som me veks opp, knyter me identitetsband med folk frå ulike sosiale grupper, sosiolektar, og frå ulike kantar av landet, dialektar.

Språket vårt er ikkje berre eit kommunikasjonsmiddel. Det har i tillegg både ein viktig sosial og ein sosialpsykologisk funksjon. Dette merkar me ved at andre ofte

ikkje berre reagerer på kva me seier, men også på måten me seier det på. Desse tilbakemeldingane frå andre er viktige for korleis me opplever oss sjølve som individ.

Psykologen Åge Steinset refererer til Wallace og Fogelson (1965) når han definerer identitetsomgrepet som "alle førestellingar eller sett av førestellingar, medvitne eller umedvitne, som eit individ har om seg sjølv" (Steinset 1975: 49). Total identitet vert vidare delt inn i fire sider: verkeleg identitet, ideal identitet, frykta identitet og kravd identitet. For å forenkla biletet noko kan ein seia at kvar einskild kan oppleve ein personleg kamp mellom slik dei er og slik dei skulle ynskja å vera. Det er mykje som tyder på at det å bli godkjend og få ein til å føla seg trygg, er svært avgjerande for å utvikla ei positiv personlegdomskjensle. Spesielt vil negative tilbakemeldingar frå det sosiale nettverket ein er ein del av, kunna påverka våre måtar å snakka på. Om dette seier Steinset (1975: 53): "Det er svært vanleg å endre det opphavlege talemålet sitt fordi andre reagerer negativt på det, og heile vitnen med endringane blir då sjølv sagt å få andre til å reagere på nye måtar andsynes ein sjølv." Dess sterkare ynske ein har om å bli sosialt godteken av personar ein ser opp til, dess meir vil ein også tilpassa språket sitt i retning av mottakar. Språket kan dermed avsløra respekt, lojalitet eller illojalitet til det språksamfunnet ein er ein del av. Dei som har tettast kontakt med folk i lokalmiljøet, vil nok òg føla seg sterkast bundne til å fylgja denne talenorma. Talemålet har også ulik grad av sentralitet i identiteten til folk, dvs. at for somme er talemålet ein viktigare del av identiteten enn for andre. Å ikkje snakka dialekten sin kan for nokon vera det same som å forneakta seg sjølv eller vera ei kraftig nedvurdering av det miljøet ein har vakse opp i. For andre derimot kan ei omlegging av talemålet berre fungera som eit middel til å tilpassa seg eit miljø.

Språket vårt fungerer som ein viktig identitetspeglar og synleggjer mykje av personlegdomen vår. Le Page og Tabouret-Keller seier at all språkutøving er identitetshandlingar (jf. Le Page og Tabouret-Keller 1985). Den språklege uttrykksforma er personleg og avslører korleis me tolkar verda. Det er ikkje unaturleg at språket, som resten av mennesket, endrar seg noko med tida. Det kan vera høveleg å seia at me gjennom heile livet og alt etter føremålet, kler oss i ulike språkdrakter. Tove Bull konkluderer (1996: 18) med at me i dag lyt operera med eit relasjonelt og ikkje eit statisk identitetsomgrep:

Vi konstituerer og skaper identiteten vår livet igjennom, i samvær og samliv med andre menneske. Identiteten min er ikkje noko eg har i meg, uavhengig av tid og stad, samanhengar og kontekstar, men noko som blir realisert i relasjon til andre menneske.

Eit anna spørsmål er om innlærde språkdrag vil halda seg eller endra seg med alderen. Dei danske språkhistorikarane Brink og Lund slo fast at dersom ein held seg innanfor det same sosiale og geografiske området i 15 år, vil ikkje uttalevanane endra seg i vesentleg grad (jf. Brink og Lund 1975).

Psykososiale forhold verkar inn og gjer at me varierer språket vårt, og val av ulike språkformer kan vera ein medviten strategi for å oppnå utanomspråklege føremål. Både mottakar, situasjon og føremålet med samtalen vil vera med å avgjera val av språkstrategi. Det er sannsynleg at me prøver oss fram og gjerne endrar språket vårt meir i framande og meir utrygge situasjonar enn i kvardagslege samtalar med kjensfolk frå heimemiljøet vårt. Aitchison (1991: 71) seier:

The alterations start as temporary shifts in casual face-to-face conversation, when the participants accommodate their accent to that of the person they are talking to. Then this temporary shifting gets partially incorporated into their normal speech, and used when chatting to their friends. In this way it gets carried across to a new set of speakers.

Dersom ein relativt ofte snakkar i formelle samanhengar, har mykje kontakt med folk frå andre språksamfunn, samstundes som ein har liten eller sjeldan kontakt med folk frå sitt eige språksamfunn, vil desse tilpassingane og endringane truleg også etter kvart festa seg i kvardagsspråket. Det er altså rimeleg å tru at endringar og tilpassingar i talemålet fyrst skjer i kontakt med folk frå eit anna språksamfunn. Her kan det skje mindre tilpassingar ved at ein t.d. sliper vekk nokre av dei mest sære eller avvikande talemålstrekka, noko som ein i neste omgang held fast ved også når ein snakkar med venene sine. Dersom ein oppdagar avvik frå dei tradisjonelle formene i ein uformell situasjon mellom personar frå eige språksamfunn, kan ein difor vera nokså sikker på at ein også vil kunna observera slike avvik hjå dei same personane i formelle samtalar med folk frå andre språksamfunn.

Nokre forklaringar på kvifor ein endrar språket sitt, kan ein kanskje få ved å spørja folk direkte om kva haldningar dei har til talemålet sitt. I løpet av eit langt liv er det likevel ingen som kan svara fullgodt på kvifor dei snakkar som dei gjer av di mange av årsakene til at me endrar eller varierer språket vårt i ulike språksituasjonar, er umedvitne prosessar som slår inn meir eller mindre automatisk.

4.3 Nokre sosiolingvistiske undersøkingar

Den retninga av sosiolingvistikken eg har konsentrert meg om, kallast variasjonsteorien. Variasjonsteorien tek utgangspunkt i at det finst variasjon i eitt og same talemål, og at dette skuldast ulike sosiale og språklege faktorar hjå forskjellige grupper språkbrukarar. William Labov vert rekna som opphavsmannen til denne retninga. Han gjennomførte store språklege studiar både i Martha's Vineyard i 1961 og i New York City i 1966. Labov var oppteken av i kva lei språket endra seg og kva sosiale mekanismar som stod bak og spreidde språklege endringar. Det nye med Labov var at han undersøkte mange informantar og prøvde å finna ein samanheng mellom dei språklege variablane og makrososiale variablar som sosial klasse, alder,

kjønn og etnisk gruppe. I tillegg var han oppteken av språkending ut frå sosial situasjon og gjorde opptak der han fekk fram fire ulike stillag. Labov let emnevala vera med på å styra formell og uformell tale. Dessutan nytta han ulike folk som "innsidarar" og "utsidarar" for å gjera samtalsituasjonane meir autentiske. Labov kartla eit stort og variert stilistisk repertoar, og for å kunna generalisera brukte han ein metode med tilfeldig utval. Hovudtendensane hjå Labov var at høgare sosiale klassar, kvinner og eldre standardiserte språket sitt mest bort frå lokaldialekten. Det er viktig å vera klar over at Labov sine New-York studiar er gjorde i eit bysamfunn der sosial lagdeling og sosial prestisje er mykje tydelegare enn for norske forhold.

Sosiologen Glyn Williams har mellom anna kritisert den labovske sosiolingvistikken for å operera med eit altfor statisk og kategorisk syn på samfunnet når ein opererer med faste sosiale grupper som inndelingskriterium (jf. Williams 1992).

Det britiske ekteparet Lesley og James Milroy tok uttrykket sosiale nettverk med inn i språkvitskapen. Dette var eit omgrep som vart henta frå sosialantropologane, der det alt i 50-åra fungerte som ein analytisk reiskap. Med sosiale nettverk tenkjer ein på kontaktband mellom folk. Inge Bø (1993: 31 og 33) definerer det såleis: "Med nettverk tenkes på et mønster av relativt varige, uformelle, selvberende sosiale kontakter. [...] Sosiale nettverk er de mellommenneskelige relasjoner som omgir den enkelte av oss."

Med nettverksperspektivet kunne ein koma ned på eit sosialt mikropplan og fokusera på einskildindividet og ikkje lenger berre operera på gruppenivå, som hjå Labov, av di menneska nettopp påverkar kvarandre gjensidig og meningsfullt som einskildindivid. På den måten vart interessa for språkleg variasjon flytt frå den sosiale klassen til det sosiale nettverket. Milroy gjennomførte ei større sosiolingvistisk undersøking og tok utgangspunkt i tre ulike arbeidarklasseområde i Belfast, som hadde ulik sosial og kulturell bakgrunn. L. Milroy, som var den av dei to som var ute i felten og møtte folk, prøvde sjølv å gli inn som ein del av nettverket til informantane ved å bli introdusert som "ven av ein ven". Slik greidde ho i størst mogleg grad å få kjennskap til den uformelle daglegtales deira. Sjølv om L. og J. Milroy går lenger enn til dei makrososiale gruppeinndelingane til Labov, har dei òg valt ein kvantitativ metode. Ved å laga ein nettverksskala frå 0-5 for å måla tettleik og multipleksitet, kan dette òg sjåast på som ein makrososial variabel. Nettverksskårar vart så testa opp mot dei andre sosiale variablane, t.d. kjønn. Undersøkinga førte til at Milroy fekk stadfest at sjølv om variablane for alder, kjønn og sosial klasse vart haldne konstante, vil språket nærma seg lokaldialekten dess nærare dei individuelle nettverksbanda er knytte til lokalsamfunnet (jf. L. Milroy 1987: 179). På den andre sida seier ho at: "a low level of integration into network is likely to be marked linguistically by relative distance from vernacular" (L. Milroy 1987: 212).

Her i landet har sosiolingvistiske oppgåver særleg vorte utførte i byane våre av di ein der vanlegvis vil finna større sosiale skilnader enn i eit lite bygdesamfunn. I tilfelle ein har valt ei sosiolingvistisk tilnærming i mindre bygder, har ein ofte konsentrert seg om eit skilje mellom eldre og yngre mål, som t.d. Bjørkum (1974) for Indre Sogn og Sæbø (1977) for Vik i Sogn, dvs. at dei har påvist språkleg endring og variasjon mellom ulike aldersgrupper.

Etter kvart har ein òg teke til å interessera seg for sosiolingvistiske studium i litt større bygdesentra. Til dømes har Skjekkeland (1980) undersøkt mange fonologiske og morfologiske språktrekk i Bømålet. Akselberg (1995) har sett på sosiale skilnader i realisering av konsonantsamband i vossamålet.

4.4 Val av fokus på variasjon

Språkleg variasjon kan visa seg på fleire nivå:

- 1) Geografisk variasjon mellom ulike språksamfunn - dialektar
- 2) Sosial variasjon mellom ulike sosiale grupper i språksamfunnet - sosiolektar
- 3) Individuell variasjon ut frå eit personleg stilregister - idiolektar

Eg har valt å konsentrera meg om gruppevariasjon. Det einskilde individet vil difor hovudsakleg fungera som del av ei større gruppe. Ulike språkbrukssituasjonar kan også få fram talemålsvariasjon. Ein del undersøkingar, t.d. Blom og Gumperz (1972) og Gabrielsen (1977), har vist at folk ofte vel ulike former i ein formell og i ein uformell situasjon. Blom og Gumpers viste òg at personane ut frå samtaleemne kunne veksla mellom ulike språkstilar. Eg er ikkje oppteken av å finna ut noko om desse vekslingane og har valt å konsentrera meg om ein stil i ein uformell språksituasjon.

Eg vil i denne hovudoppgåva spesielt fokusera på variasjon av nokre språklege variablar innanfor lydverk og formverk i sogndalsmålet. Dersom ein er interessert i å finna ut korleis språkbrukaren varierer og endrar språket sitt ut frå situasjon og mottakar, opererer ein på eit sosialt mikronivå. I denne oppgåva har eg derimot konsentrert meg om å oppdaga språklege skilnader mellom større sosiale grupper som t.d. kjønn, alder og utdanning, dvs. på eit sosialt makronivå etter mønster frå Labov. Endringsaspektet vert her eit indirekte biprodukt og kjem tydelegast fram for materialet samla, dvs. ut frå ein samla tradisjonsprosent (jf. 8.2), men også gjennom den makrososiale variabelen alder.

Å vurdere variasjon og endring som bra eller dårleg er ikkje tema her. Både tradisjonelle og nyare realisasjonar er difor like interessante. Poenget mitt er altså ikkje å leita etter eller å hylla ein "HlewagastiR", dvs. den mest fjellstøe heimelsmannen som held best på den opphavlege dialekten.

Eg er heller ikkje ute etter å finna mest mogleg endring frå det tradisjonelle sogndalsmålet. I så fall kunne det ha vore interessant å undersøkje talemålet til utflytta sogndøler. Omdal gjorde ei slik undersøking hjå setesdøler som hadde flytta til Kristiansand, og fann mellom anna at dei då la av seg ein del av dei mest typiske setesdalsrekka (jf. Omdal 1994). Informantutvalet mitt (jf. 5.3) vil i staden kunna seia noko om kor stor endringa er i daglegspråket blant sogndøler som bur i Sogndal. Eg fylgjer eit klassisk labovsk perspektiv og studerer skilnader som finst hjå nolevande brukarar av målet. Fokus er difor retta mot samtidig variasjon og endring, noko som gjev eit synkront snitt på talemålet i Sogndal.

DEL 2: GJENNOMFØRING AV UNDERSØKINGA

5 Metode

5.1 Kvantitativ eller kvalitativ metode

Hellevik (1991: 14) definerer kvantitativ metode slik:

Med dette menes framgangsmåter der forskeren først systematisk skaffer seg sammenliknbare opplysninger om flere undersøkelsesobjekter av et visst slag, så uttrykker disse opplysningene i form av tall, og til slutt foretar en analyse av mønsteret i dette tallmaterialet.

Ein kvalitativ metode omtalar han som (1991: 14):

... metoder der forskeren gjør en mindre systematisk - mer impresjonistisk, kan en si - bruk av data for å besvare et empirisk spørsmål. Han baserer seg på sin evne til å leve seg inn i og oppfatte et mønster i det mangfoldet av sanseinntrykk han mottar, i stedet for å trekke ut et begrenset antall aspekter ved helheten, og så måle og analysere dem ved hjelp av tall.

Humanvitenskapen er både teoretisk og metodisk dominert av hermeneutiske og kvalitative analyser. I sosiolingvistikken, som òg er ein humanistisk disiplin, har kvantitative analyser likevel vore dominerande. Den kvantitative metoden er ein teljande metode og eignar seg godt dersom ein vil at resultat skal gje svar på og vera representative for generelle forhold. Medan den kvantitative metoden er gruppe- eller mengdeorientert, er den kvalitative metoden individentsentrert og mest oppteken av å analysere talemålet til einskildindividet. Le Page og Tabouret-Keller gjennomførte ei stor kvalitativ undersøking ved å studera kreolspråk i Vest-India (jf. Le Page og Tabouret - Keller 1985). Her i landet er Brit Mæhlum den som sterkast har kritisert den kvantifiserande labovske tradisjonen og gått lengst i eit forsøk på å reindyrka ei kvalitativ tilnærming. Dette viste ho særleg klart i doktoravhandlinga si (1992), der ho med ei kvalitativ tilnærming undersøkte barn og unge sine språklege strategiar i Longyearbyen på Svalbard. Det er likevel svært få sosiolingvistiske arbeid som er ei reindyrking av det eine eller det andre. Sjølv om Mæhlum (jf. 1992: 105-106) likar å framstilla skilnadene mellom kvantitative og kvalitative metodar som motpolar, og på eit vis som Benedicte Madsen meiner grensar til ei karikering (jf. Madsen 1981: 66), er det i realiteten oftast snakk om glidande overgangar mellom metodane, og i mange tilfelle vil dei heller supplera enn å utelata kvarandre. Heap (1988: 3191) uttrykkjer dette slik: "Det er imidlertid intet til hinder for at kvalitative data anvendes i forhold til et delperspektiv, og at kvantitative data anvendes i forhold til totalperspektivet"

Kva som er føremålet med undersøkinga, vil vera avgjerande for metodeval. Ein kvantitativ metode krev at ein i innsamlingsfasen har mange nok personar, og at

ein er såpass objektiv til det ein vil undersøkje, at ytre forhold skaper færrest mogleg feilkjelder for generalisering. Med kvantitative data vil ein fyrst og fremst testa ut hypotesar og teoriar. Dette vert formalisert ved at ein ser på frekvens og korrelasjonar. Analyse og tolking skjer så ved hjelp av statistikk, og resultatane kan framstillast i tabellar og diagram. Med kvalitative data er ein derimot interessert i ei heilskapleg forståing av det spesifikke og utviklar såleis gjerne nye omgrep og kategoriar. Analyse og tolking kan skje parallelt med datainnsamlinga, og det heile vert illustrert ved hjelp av sitat. Ved kvalitative analysar går ein meir subjektivt til verks, og analysen impliserer også språkbrukaren si eiga oppfatning av seg sjølv og årsaker til eigen språkbruk. Mæhlum hevdar at ei slik tilnærming ikkje berre gjer ein i stand til å forklara språkendingar, men truleg også til å forstå kva intensjonar som ligg bak ulike språkhandlingar (jf. Mæhlum 1997: 65). Dette siste stiller eg meg ganske tvilande til. Det er opplagt at ulike tilnæringsform vil gje svar på ulike spørsmål, men verken ein kvantitativ eller ein kvalitativ metode vil verkeleg kunna forstå kva som gjer at språk varierer og endrar seg.

Både problemstillinga og materialet mitt gjer at eg som eit totalperspektiv har valt ei kvantitativ tilnærming etter mønster frå Labov. I fleire delperspektiv har eg likevel nytta ei kvalitativ tilnærming. Eg bygde mellom anna på eigen språkkompetanse, for å finna språktrekk som eg meinte ville ha variasjon. To referansepersonar har vorte brukte som kontrollørar av usikre ord, og teoriar kring identitet og tilpassing (jf. 4.2.3) er i høgste grad kvalitative forklaringsmodellar. Eg er ute etter å finna gjennomsnittsverdiar for gruppene og er sjølvstekt klar over at eg då kan få fram eit språk som ikkje vert snakka av noko einskildindivid.

Endå om den statistiske testen tek omsyn til om skilnadene mellom gruppene er større enn i gruppa (jf. 8.5.), kan eg med ein kvantitativ metode heller ikkje sikra meg mot at ein informant innanfor ei gruppe kan ha eit språk som også høver i ei anna gruppe.

5.2 Forprosjekt

I januar 1996 gjennomførte eg eit forprosjekt med tre personar (den fjerde hadde eg alt ferdig opptak med). Røynslene frå forprosjektet var viktige både for val av innsamlingsmetode og språklege variablar. Føremålet med forprosjektet var å:

- a) Testa ut dei språklege variablane for å sjå kva variablar som ville gje meg belegg ved naturleg samtale.
- b) Sjå om eg kunne finna store skilnader mellom språket til eldre og yngre.
- c) Sjå om eg oppdaga markante skilnader mellom Sogndalsdalen og Sogndalsfjøra.
- d) Testa ut opptakssituasjon og utstyr.
- e) Finna aktuelle emne som eg kunne få informantane til å snakka om.
- f) Prøva ut eit enkelt nettverksskjema.

Dei fire informantane vart plukka ut med hjelp frå privatpersonar og skulefolk som har bra oversyn over folk frå bygda. Alle fire tilfredsstilte kravet til å vera informantar. Eg valde to informantar frå den eldste og to frå den yngste gruppa for å få størst mogleg spreing i alder. Dessutan valde eg ein gamal og ein ung frå kvart av dei to områda. Deretter tok eg kontakt med kvar einskild via telefon. Dei to eldste vart intervjuva heime i stovene sine. Eitt av desse intervjuva overtok eg i ferdig form på kassett, teke opp av ein sambygding til eit anna føremål. Eg starta med den eldste informanten, som eg kjende litt frå før. Sjølv om eg hadde bandopptakaren ståande synleg oppe på bordet, vart dette aldri nokon særleg formell situasjon og i svært liten grad eit intervju. Informanten tok sjølv initiativ og fortalde levande og naturleg mest utan at eg trong bryta av eller stilla spørsmål. Eg hadde med meg gamle bilete av Sogndal frå ein lokalhistorisk kalender. Desse fungerte som utgangspunkt, men vart berre delvis styrande for samtalen.

Noko annleis vart det under samtalen med dei to unge informantane, der eg òg snakka med ein i gongen. Eg kjende ingen av dei personleg, men visste ein del om dei ved at eg hadde snakka med eller kjende andre familiemedlemer. Begge desse opptaka vart gjennomførte på eit grupperom i kulturhuset i bygda. På førehand hadde eg notert ned ein del emne og aktuelle spørsmål eg kunne stilla til kvar av dei for å få i gang ein samtale. For å kunna laga aktuelle spørsmål følte eg at det var nødvendig at eg hadde ein viss kjennskap til kva dei var interesserte i, og kva dei dreiv med til dagleg. Medan eg heldt på å rigga til utstyret, snakka eg med dei om laust og fast for å gjera situasjonen mindre høgtidleg. Eg sa at eg skulle skriva ei oppgåve om sogndalsdialekten, og at eg ikkje kunne gå rundt og hugsa kva kvar einskild hadde sagt og difor trong opptakar. Vidare sa eg at det var fint om dei snakka og spann vidare på ting mest mogleg av seg sjølve, då det var lite spennande å få berre ja/nei-svar eller berre seg sjølv inn på bandet. Eg følte at eg fekk god kontakt med begge informantane, men den fyrste av dei, hadde nokså mange korte svar og litt mange ja/nei svar. Dette siste skuldast dels måten eg stilte spørsmåla på. Eg var difor meir påpasseleg og flinkare med eigne formuleringar i samtale med den siste informanten.

a) Før eg starta forprosjektet hadde eg 29 språklege variablar på papiret som eg meinte kunne vera interessante å undersøkje nærare med tanke på variasjon. Sjølv om eg på førehand visste at ikkje alle variablane var like frekvente, ville eg i utgangspunktet gje alle ein sjanse. For å få belegg på visse variablar prøvde eg stundom i løpet av samtalen å styra informantane inn mot spesielle emne. Dette lukkast eg berre delvis med, men det kan vera verdt å merkja seg at informant nr. 4, der eg hadde ferdig opptak, gjennomgåande har færre belegg på alle dei aktuelle variablane. Etter gjennomlytting av materialet sat eg att med i alt 13 variablar, som

både gav ein del belegg, og som eg såg på som interessante å arbeida vidare med.¹⁷ Resten av variablane viste seg altså anten å vera svært lite frekvente eller å vera altfor homogene.

b) og c) Med alle dei atterhald eg i forprosjektet lyt gjera med omsyn til talet på informantar og informantutval, seier det seg sjølv at eg i beste fall berre kan konkludera vakt om tendensar. For nokre av variablane fekk eg anten veldig få eller svært ujamt tal på belegg hjå informantane. Av den grunn har eg somme stader for tynt grunnlag til å kunna dra nokon konklusjonar i det heile.

VARIABLAR:	ELDRE	YNGRE	FJØRA	DALEN
1 /i/ -/e/, t.d. <veke>	88,3% + 100%	89,2% + 78,6%	88,3% + 78,6%	<u>89,2% + 100%</u>
2 /ø/ - /øy/, t.d. <yrste>, <system>	60% + 93,3%	57% + 78,8%	60% + 78,8%	57% + 93,3%
3 /aø/ - /o, a/, t.d. <trengt> <mange>	<u>95,8% + 100%</u>	88,8% + 23,3%	95,8% + 23,3%	88,8% + 100%
4 /ai/ - /e/, t.d. <tenkja>, <seng>, <egg>	100% + 69,3%	100% + 100%	100% + 100%	100% + 69,3%
5 /dɲ/ - /rn/, t.d. <barn>	<u>100% + ?</u>	71,4% + 75%	100% + 75%	71,4% + ?
6 /dɪ/ - /l/, t.d. <ball>, <gammal>	100% + 100%	100% + 42,9%	100% + 42,9%	100% + 100%
7 /a/ - /de, te/, t.d. <snakka>, <lagå>	<u>100% + 100%</u>	0% + ?	100% + 0%	? + 100%
8 /eʷ/ - /ai,ɔ/, <høyrd>, <høyrd>, <song>	100% + 83,3%	0% + 66,7%	100% + 66,7%	0% + 83,3%
9 /te/ - /de/, t.d. <spente>	100% + ?	0% + ?	100% + 0%	? + ?
10 /ainj/ - /aing/, eng/, t.d. <senger>	100% + 100%	0% + 100%	100% + 100%	0% + 100%
11 /ainɛ/ - /aink/, t.d. <tenkjer>	100% + ?	100% + 0%	100% + 0%	100% + ?
12 /j, ɕ/ - /g, k, t/, t.d. <setja>, <byggja>	<u>100% + 100%</u>	50% + 71,4%	100% + 71,4%	50% + 100%
13 1.st. - 2.st., t.d. <komfyr>	20% + 60%	75% + 50%	20% + 50%	<u>75% + 60%</u>

Tabell 5: Prosent av tradisjonelle variantar i dei ulike cellene når det gjeld alder og stad.

¹⁷ I kapittel 6 presenterer eg eit endeleg oversyn over dei språklege variablane og gjer også greie for kva som har endra seg frå forprosjektet.

Eg har i tabellen over streka under dei kategoriane der det kan sjå ut til å vera eit skilje mellom eldre og yngre mål. Dette ser ut til å gjelda for variabel 3, 5, 7 og 12. Når det gjeld variabel 4, ser me at alle informantane, så nær som den eldste informanten frå Dalen, har 100% realisering av /ai/. Avviket hans botnar berre i veksling av uttale på stadnamnet «Elvaggieng». For variabel 6 finst om lag same forklaring på avviket til den unge informanten frå Fjøra. Han har nyare uttale ved ordet «fotball» og i det faste uttrykket «i alle fall»¹⁸. Når ein ser bort frå at grunnlaget for somme av variablane er heller tynt, gjerne berre eitt belegg, har den unge informanten frå Dalen for variabel 8 berre belegg på perfektum partisipp-forma. Dette kjem ikkje fram av tabellen, men kan vera årsaka til at han har 0% realisering av den tradisjonelle varianten.

Endå vanskelegare er det å oppdaga noko skilje mellom dei to utvalde regionane i dette materialet. Årsaka til det er kanskje fyrst og fremst at det fleire stader rett og slett vantar belegg frå den eldste informanten frå Dalen. Likevel kan det sjå ut til at ein for variabel 13 (trykkfordeling i framandord) held litt meir på dei eldste variablane i Dalen. Også for variabel 1 har informantane frå Dalen ei svak overvekt.

d) Røynslene mine med desse halvkjende, handplukka informantane sa meg at dersom eg skulle sitja slik og snakka med ein og ein informant, ville situasjonen med eit tilfeldig utval truleg bli ulik, dvs. ha ulik grad av formalitet/uformalitet. Eg har difor bestemt meg for at eg i hovudundersøkinga vil prøva å få til ei kopling mellom sogndøler som kjenner kvarandre godt frå før. Dette vil kunna eliminera ei slik feilkjelde og skapa mest mogleg autentiske samtalsituasjonar.

Ingen av informantane såg ut til å vera noko vidare prega av sjølve opptakssituasjonen. Berre ein av dei unge såg ut til å vera litt nervøs. Eg prøvde heile tida å ha blikk-kontakt med informantane og gjennom andletsuttrykk eller små nikk visa at eg var med og var interessert i det dei fortalde. Utstyret var ein liten berbar kassettpelar med uttak for to mikrofonar. Både informantane og eg festa på oss kvar vår myggmikrofon medan sjølve opptakaren stod mellom oss, nærast meg, oppå bordet.

e) Dersom målet er å ha ein mest mogleg daglegdags samtale, lyt også emna ein vel ut, ha eit slikt preg. I forprosjektet vinkla eg samtalen mot fortid/barndom og notid. Elles vart kalenderbilete, med motiv frå sogndalsbygda, prøvde ut både som startpunkt og avslutning av samtalen. Sjølv om det er mange gode argument for å samtala ut frå slike bilete, har eg valt å gå bort frå dette i hovudundersøkinga, då det

¹⁸ Denne typen uttrykk er definert ut av det endelege språklege materialet mitt, jf. 6.3.

gjer heile samtalsituasjonen litt spesiell. I staden har eg valt å halda meg til ein daglegdags samtale kring tre hovudemne, der eg innimellom skyt inn passande spørsmål som helst også bør gje språklege belegg i svaret.

f) Etter at eg var ferdig med opptaka med kvar informant, stilte eg dei ein del munnlege spørsmål, som eg registrerte på eit eige skjema.¹⁹ Tanken bak denne enkle lista, var å få eit lite innsyn i nettverket til informanten. Ein del tips til spørsmålskategoriar henta eg frå hovudoppgåva til Agnete Nesse (jf. Nesse 1994).

Prøvelista var grei som eit utgangspunkt, men viste seg å vera for uspesifisert. For å finna ut om nettverkspersonar kan ha nokon påverknad på informanten sitt val av språklege variablar i uformell daglegtale vart eg nøydd til å omarbeida lista ein del før eg kom fram til den endelege versjonen (jf. 9.1.9.).

5.3 Informantutval

Problemstillinga, kva eg vil ha svar på, bestemmer i stor grad kva metode eg skal nytta, og saman verkar problemstilling og metode styrande på valet av materiale. Grunnlaget for materialet legg ein alt ved utveljing av informantane. Korleis ein gjer dette utvalet, har mykje å seia for kor pålitelege resultat og dei seinare drøftingane vert. Føremålet mitt er å seia noko om talemålet til sogndøler som bur i Sogndal og snakkar sogndalsdialekt. For å kunna skilja desse personane frå innflyttarane og sikra meg best mogleg for dette set eg i utgangspunktet fylgjande hovudkrav til informantane mine:

- Minst ein av foreldra skal vera frå hovudsoknet i bygda.
- Dei skal ha vakse opp, dvs. gått grunnskulen i hovudsoknet og no bu i eitt av dei to utvalde områda, Fjøra eller Dalen.

Eg er interessert i å sjå om det er nokon samanheng mellom ein del sosiale og språklege variablar. Undersøkinga mi lyt avgrensast og kan ikkje femna om alle tenkjelege inndelingar. Eg har difor valt å konsentrera meg om to kriterium som til saman vil gje seks ulike informantkategoriar. For det fyrste skal eg setja to område opp mot kvarandre:

- Sogndalsdalen - Sogndalsfjøra

For det andre deler eg inn i tre ulike aldersgrupper. Eg har inga øvre aldersgrense, men grensa for dei yngste informantane har eg sett ved 16 år. Etter 14 års-alderen kan ein vera nokså sikker på at talespråket er nokolunde stabilisert (jf. Trudgill 1986: 34). Ved bruk av yngre informantar ville eg trenga særskilt løyve frå føresette og treleg også måtta nytta andre innsamlingsmetodar. Av praktiske omsyn

¹⁹ Dette galdt alle med unntak av den eldste informanten frå Dalen, som eg ikkje snakka med.

valde eg under sjølve innsamlingsarbeidet å dela informantane inn i tre ulike aldersgrupper:

- 16-34 år, 35-60 år, 60 fi

For faktorar som kjønn, yrkesgruppe, utdanning, foreldrebakgrunn og tid borte frå Sogn vil det òg vera ynskjeleg å få ei viss spreing. Sjølv om desse ikkje får status som uttrekkingskategoriar, vil eg truleg kunna seia noko om desse på tvers av heile utvalet.

For val av informantar kan eg i grove trekk tenkja meg to utvalsstrategiar:

Tilfeldig utval og styrt utval.

1) Tilfeldig utval:

a) Eg kan trekkja ut personar ved hjelp av *Vegvisaren* for Sogndal kommune, der alle innbyggjarane i kommunen over 18 år står oppført med namn og adresse. For personar i aldersgruppa 16-18 år, lyt eg gå til skulane i kommunen og få lister på alle elevane. Alle som har adresser andre stader i kommunen enn i dei områda eg er interessert i, lyt sjaltast ut, og alle namna lyt sorteras i tre ulike alderskategoriar. Til kvar kategori tek eg bort alle som ikkje tilfredsstiller kravet til å vera informant før eg tek kontakt med dei uttrekte.

b) Eg kan ved hjelp frå Folkeregisteret i Sogndal og Statistisk Sentralbyrå på basis av fastsette kriterium som område og alder få hjelp til å trekkja ut og strukturera dei opplysningane eg treng. Dette vil spare meg for mykje arbeid. Dersom dei strukturere og gjev meg oversyn over alle dei tre aldersgruppene innanfor dei to områda, kan eg trekkja ut så mange tilfeldige personar eg treng ut frå ein samla populasjon. Fyrst etter uttrekkinga vil eg kontrollera om desse personane tilfredsstiller kravet til å vera informant.

Fordelar: Det er best å bruka tilfeldig utval dersom ein er interessert i å dra kvantitative konklusjonar og å kunna ha hypotesar om at andre sogndøler som oppfyller same kriteria, vil ha same språktendensane. Venås seier at dersom utvalet skal kunna seia noko om populasjonen, lyt det vera representativt, og representativiteten vert tryggja ved tilfeldig utval (jf. Venås 1991: 154). Eventuelle avvik i materialet vil skuldast tilfeldige variasjonar og ikkje kunna forklarast ut frå systematiske skeivskapar. Resultata vil såleis vera allment interessante om utviklinga i sogndalsmålet og vil også kunna fungera som utgangspunkt for eit eventuelt seinare forskingsarbeid om sogndalsdialekten.

Ulemper: På den andre sida kan ein risikera at ein får tak i informantar som tilfredsstiller krava, men som likevel ikkje snakkar sogndalsdialekt. I mange tilfelle kan det visa seg at språket til mora (innflyttar) vil verka svært styrande. (Dette

fenomenet vil eg berre koma nærare attende til dersom det skulle visa seg å verta eit problem.)

2) Styrt utval:

Ved hjelp av eige oversyn pluss tips frå sogndøler som har god kjennskap til folk i bygda, kan eg laga lange lister med namn og alder på personar som tilfredsstillere informant-kriteria innanfor kvart av dei to områda.

Fordelar: Eg kan betre passa på at ulike yrkesgrupper og begge kjønn vert representerte, og at det vert litt spreiding innanfor aldersgruppene. Dessutan kan eg i større grad plukka ut folk som eg veit er positive og ikkje har noko imot å snakka. Forklaringsmodellane lyt vera sterkare knytte til individnivå og kvar einiskild sitt sosiale nettverk. Metoden vert i høg grad kvalitativ.

Ulemper: Ved ei slik form for utveljing risikerer ein at forskaren anten medvite eller umedvite vel informantar ut frå språkleg kjennskap. Det kan gjera utvalet positivt skeivt, dvs. at det verifiserer hypotesane, eller negativt skeivt, dvs. gjer tilhøva for verifisering vanskelegare enn normalt (jf. Hellevik 1991: 89-90). Denne utveljingsmetoden gjer at resultatane, p.g.a. all styringa, ikkje utan mange modifikasjonar kan seiast å gjelda sogndøler generelt, men i staden berre er avgrensa til den utvalde gruppa. Dette gjer kanskje arbeidet mindre allment interessant, og dessutan er det stor fare for at konklusjonane likevel vert dregne lenger enn det er dekning for i materialet. Hovudulempa er sjølvstøtt at ikkje alle vert gjevne det same utgangspunktet med lik sjansje for å bli trekte ut.

Vald løysing:

Eg tok kontakt med Folkeregisteret i Sogndal. Eg hadde tenkt meg ei inndeling av populasjonen ut frå grunnkrinsar. Dette omgrepet hadde eg henta frå hefta: *Folke- og bustadteljing for Sogndal kommune* (1980 og 1990). Folkeregisteret viste seg å ikkje ha nokon kjennskap til ei slik inndeling. I staden snakka dei om valkrinsar og skulekrinsar, noko som ikkje ville gje meg den ynskta inndelingane i to regionar. Derimot kunne Norsk Informasjonsteknologi A/S (NIT) i Tromsø utføra slike tenester når ein fyrst har fått løyve frå Datatilsynet (jf. vedlegg A) og deretter frå Sentralkontoret for folkeregistrering (jf. vedlegg B). Etter å ha fått slikt løyve til å oppretta personregister, bad eg NIT om hjelp til å trekkja ut og strukturera etter desse opplysningane:

- 1) Lister over populasjonen i kvar einiskild grunnkrins delt inn etter dei tre aldersgruppene.

- 2) Lister over populasjonen i kvart av dei to områda, dvs. ei for Sogndalsdalen og ei for Sogndalsfjæra delt inn etter dei same alderskategoriane.
- 3) Vil gjerne ha listene ordna alfabetisk.

Dess fleire tilfeldig utvalde informantar ein har, dess meir kan ein lita på at resultatane ein får, vert representative, men innsamlingsarbeid med kassettspelar har ein svært tidkrevjande avlyttings- og analysefase slik at ein må setja grenser for omfanget. Eg valde å ha i alt 30 informantar. Om dette seier Venås (1991: 154): "For mange føremål reknar ein at eit utval på 30 eller fleire individ er stort nok til å gje pålitelege opplysningar om populasjonen."

Populasjonen i Dalen var på 257 personar medan det var 1963 personar frå Fjæra. Total populasjon for dei to områda vart då på 2220 personar. Eg trekte så ved hjelp av ein slumpegenerator i ein datamaskin ut fem personar i kvar av dei tre aldersgruppene både frå Fjæra og frå Dalen. I etterkant fekk eg hjelp frå nokre innfødde sogndøler til å sjekka om dei uttrekte personane òg tilfredsstilte krava til å vera informantar i undersøkinga.

Det er vanskeleg å seia eksakt kor stor del av populasjonen som er reelle informantar, dvs. som tilfredsstillte informantkrava. Med utgangspunkt i kor mange informantar eg måtte trekkja ut før eg fekk nok informantar som tilfredsstilte dei krava eg hadde sett, var det likevel mogleg å rekna ut eit 95% konfidensintervall. Dette viste at det for områda samla galdt for mellom 32% - 57%, dvs. at talet på reelle informantar truleg ligg ein stad mellom 729 og 1259 personar.

Dei uttrekte informantane vart anten kontakta per telefon eller ved at eg reiste heim til dei og spurde. Eg valde helst den siste løysinga, for slik fekk me direkte kontakt, og situasjonen vart meir uformell. Å velja ei slik løysing framfor telefonkontakt, trur eg er ei viktig årsak til at berre ein uttrekt informant sa nei til å vera med. Sjølv om Sogndal er vorte ei nokså stor bygd, vart det etter kvart fleire og fleire av informantane som hadde høyrte om eller kjende andre som hadde vore med. Når eg kom til desse, svarte dei som regel ja med ein gong. Det verka med andre ord som om det var litt stas å bli spurde om å delta.

5.4 Innsamlingsmetode

Hovudinnsamlinga vart utført i perioden frå august til oktober 1996. Eg bestemte meg tidleg for at eg ville nytta meg av bandopptakar. Sidan eg er interessert i å seia noko om daglegspråket/naturleg språk hjå ulike grupper i Sogndal, ville eg t.d. ved val av spørjelister skapt ein meir formell intervju-situasjon, med mindre rom for spontanitet og større sjansar for språk mellombes mellom det som vert opplyst og dagleg praksis. Det vil likevel vera nesten umogleg å skapa ein heilt naturleg situasjon og samstundes driva

systematisk innsamling. Labov (1972: 209) kommenterer nettopp dette dilemmaet slik: " We are then left with the Observer's Paradox: the aim of linguistic research in the community must be to find out how people talk when they are not being systematically observed; yet we can only obtain these data by systematic observation."

Mi oppgåve vert å prøva å skapa ei mest mogleg uformell ramme kring opptakssituasjonen. I ei undersøking om vossamålet prøvde ein å oppnå dette gjennom kontroll av fem faktorar (jf. Akselberg 1995):

- 1) Lokalitet
- 2) Intervjuar
- 3) Samtalepartnar
- 4) Emne
- 5) Teknisk utstyr

I tillegg vil eg ta med som punkt nr. 6) Oppgjeve føremål med undersøkinga (jf. Larsson 1977: 11).

1) Eg vil prøva, så langt det let seg gjera, å lata omgjevnadene verka heimlege og uformelle. Det vil med andre ord seia at eg helst ser at opptaka vert gjorde heime i stova hjå ein av informantane. For skulefolk kan kanskje eit rom på skulen vera like bra.

I alle tilfella, med eitt unntak for to av dei unge der me møttest i eit klasserom på skulen, og for to av dei vaksne der me møttest i kantina på arbeidsplassen, vart opptaka gjorde heime hjå den eine informanten. Dersom det var fint og godt sommarvær, var me ute i hagen. Elles sat me alltid rundt stovebordet.

2) I dei fleste tilfella hadde eg treft eller i alle fall snakka med informantane før sjølve opptaksdagen, slik at me ikkje var totalt framande for kvarandre. Eg, som snakkar sogndalsdialekt med ein del nyare variantar, stod for alle opptaka sjølv (jf. føreord om eigen bakgrunn). Påverknaden vart dermed lik for alle.

Det er klart uheldig dersom intervjuaren, i mitt tilfelle meg sjølv, tilpassar språket sitt på bakgrunn av slik ein utan vidare trur informantane snakkar og t.d. brukar dei tradisjonelle variantane med dei gamle og nyare med dei yngste. Ut frå eiga røynsle trur eg heller jf. òg Trudgill (1986: 7) at intervjuaren er så audmjuk at han på alle vis prøver å påverka opptakssituasjonen minst mogleg og gjer det han kan for å få ein så avslappa atmosfære som råd. Som intervjuar gjekk eg medvite inn for å tilpassa meg språket til informantane. Før eg hadde fått språklege belegg som avdekkja kva variantar informanten brukte for dei variablane eg skulle undersøkje, prøvde eg å ordleggja meg slik at eg unngjekk å bruka slike ord. Ord som inneheldt nokon av dei

språklege variablane mine, kom difor i dei fleste tilfella fyrst frå informanten sjølv²⁰. Ofte laut eg likevel ty til kompromissløysingar, for det var jo ikkje alltid at dei to informantane heller nytta dei same variantane. I einskilde høve kan det nok tenkjast at informantane kan ha blitt påverka av meg, men i utgangspunktet la eg opp til å få informantane til å snakka mest mogleg med kvarandre. Eg prøvde med andre ord systematisk å redusera eiga deltaking, slik at det trass alt var nokså avgrensa kor mykje eg snakka under sjølv opptaket.

Også når det galdt påkledning og oppførsel, prøvde eg å stikka meg minst mogleg ut i høve til informantane.

3) Det kan vera vanskeleg å få til ein naturleg samtale, som endåtil vert teken opp på band med ein framand. Ved å kopla saman personar frå eiga primærgruppe, dvs. nær omgangskrins, kan ein langt på veg kompensera for at språkbrukaren vil byrja å knota (jf. L. Milroy 1987: 25). Av di eg sjølv har vakse opp i eitt av dei nyare byggefelta og såleis ikkje er ein person som alle i bygda, Fjøra og Dalen, vil kjenna like godt, har eg valt å gruppera dei uttrekte informantane saman to og to så langt det praktisk let seg gjera etter kjennskap. Der det syner seg vanskeleg å kopla innanfor dei uttrekte, vil eg be dei om å ta med seg ein god ven, som også tilfredsstillar kravet til å vera informant. Dei to som snakkar saman, vil i alle tilfelle ikkje få vita at eg då eigentleg berre kjem til å nytta den eine av dei som informant. Ved å velja samtalepartnarar som tilhøyrer same sosiale nettverk, sikrar ein betre både at informanten held seg innanfor dei språklege normene, og at forholdet mellom partane lettare vert personleg og uformelt.

Det viste seg å gå greitt å få til ei innbyrdes kopling av 26 av dei 30 personane eg hadde trekt ut. I den yngste gruppa laut eg trekkja inn fire personar utanfor lista, men dei tilfredsstilte òg krava til å vera informant. Desse fire vart valde i samråd og ofte etter forslag frå den uttrekte informanten sjølv. I dei fleste tilfella gjekk det altså greitt å finna eigna samtalepartnarar innanfor lista. Dersom eg i utgangspunktet berre hadde trekt ut 15 personar og late desse velja partnarar, ville eg i endå sterkare grad ha sikra at samtalepartnarane høyrde til det same sosiale nettverket. På den andre sida ville det ha høydelt prinsippet om statistisk tilfeldig utval. Dei fire hjelpepersonane mine vil difor ikkje bli talde opp saman med resten av materialet.

Eit anna aktuelt spørsmål er i kor stor grad informantane vert påverka av kvarandre, for det var jo slett ikkje alltid at dei to som snakka saman, brukte dei same variantane. Noko av det som er med og avgjer dette, er kor språkinteresserte og kor medvitne informantane er på dei språklege variantane dei nyttar. Elles vil

²⁰ Nokre av dei språklege variablane, t. d. variabel 1 /i/, i/ - /e/, e/ og 2 /ø/ - /øyl/, er så frekvente at det var uråd for meg å unngå heilt å bruka ord som kunne realiserast med ulike variantar.

psykologiske faktorar som går på makttilhøvet mellom samtalepartnarane kunna verka inn. Utan at eg er i stand til å seia noko bestemt om det, kan det likevel tenkjust at somme variablar kan bli oppfatta som språklege markørar.

Variabel 7 /dn/ - /rn/ kan bli oppfatta som ein slik markør, og her har eg eit par døme frå materialet som kan illustrera dette. Eg har spurt om dei hugsar noko spesielt radioprogram frå dei var små. 29: "... var småe gjekk vel på /badnaski:ɪŋ/ då trur eg, så hørde lite vetta på dette /badn-ba-ba-barnetei:men/ eller kva det var." Her verkar det som om informant er usikker på kva form han skal velja, noko som kan indikera at han er klar over at dette er eit ord som har varierende form. To andre informantar svara fylgjande på det same spørsmålet: 13: "Nei, det var /barnetei:men/ det." 14: "Ja, det var /badnatei:men/ om morgonane når ho var ni." I dette siste dømet er det heller ikkje heilt eintydig om informant 14 òg berre svarar på spørsmålet, eller om det samstundes er ei korrigering av det informant 13 har sagt.

Variabel 13, preteritumsforma av verbet å «syngja», kan òg vera døme på ein språkleg markør. Under samtale med informant 5 og 6 fekk eg desse realiseringane på denne variabelen:

Eg: Hadde de nokon faste sånne morgonrituale før de, før de begynte timane?

6: Ja, me /sa:ŋg/ den der...

5: Me /se:ŋg/ e...[...]

6: Så bad me for maten, /sa:ŋg/ for maten

5: Ja, /sa:ŋg/ for maten.

Her ser me at informant 6 er konsekvent på å bruka ein nyare variant medan informant 5 vekslar mellom fyrst å bruka ein tradisjonell variant og deretter ein nyare. Dette kan tolkast slik at informant 5 let seg påverka av informant 6 med omsyn til kva variant han skal velja.

4) Også val av emne er viktig for å skapa den situasjonen ein ynskjer. Eg har tre målsetjingar for samtalen. For det fyrste er eg interessert i nå i den uformelle daglegtalet. Emna må difor vera kvardagslege og lette å prata om. For det andre er det, med tanke på den sosiologiske delen av oppgåva, fint om desse samtalanane gjev både eldre og nyare lokalhistoriske opplysningar om Sogndal. Sist, men ikkje minst, lyt eg sikra meg at samtalanane gjev meg belegg på dei variablane eg er på jakt etter. Som utgangspunkt får informantane oppgjewe at dei skal snakka ut frå emnet:

Fortid, notid og framtid i Sogndal

Som utdjupande tilleggsopplysningar seier eg at dei under desse punkta gjerne må fortelja litt om:

Fortid: Barndom, oppvekst og skulegang (episodar dei hugsar).

Notid: Fritidsinteresser og livet i bygda i dag.

Framtid: Alt det nye som vil skje i Sogndal framover (nye bygg og vegar). Korleis det vil vera å bu i Sogndal i framtida.

For å sikra at samtalanane gjev nok språklege belegg lyt eg av og til koma inn med ein del generelle ferdiglaga sikringsspørsmål. Emnet over er valt med tanke på at eg skal få informantane til å snakka både i preteritum, presens og ved hjelp av infinitivskonstruksjonar. Emnet viste seg å vera enkelt, men samstundes meiningsfullt for alle informantane å prata om.

5) Eg ville bruka same utstyret som i forprosjektet, ein liten bandspelar med kassett og uttak for to myggmikrofonar, som gav god lyd kvalitet. Kassettspelaren stod oppå bordet på mi side, men ser ein bort frå når eg sette spelaren i gang og når eg måtte snu kassetten, såg eg lite på han. I staden prøvde eg å få til at alle sat slik at me hadde blikk-kontakt under opptaket. Endå om informantane t.d. spurde om me kunne stogga litt, av di dei måtte eit lite ærend, sa til einannan at dei ikkje måtte halda handa for munnen når dei prata, eller viste andre teikn på at dei var klare over opptakaren, trur eg òg at dei i periodar mest gløynde han heilt. Informant 19 sa t.d. "Sat ho med hendene slik." ein gong han fortalde om noko. I ein del av samtalanane overtek også samtalepartnarane omtrent heile styringa og let seg tydeleg riva med av det den andre fortel.

6) Dels av di eg forskningsetisk ville spela med opne kort, og dels av di eg ved tildeling av konsesjon frå Datatilsynet og frå Sentralkontoret for folkeregisteret var pålagd å gje informasjon om kva som var føremålet med prosjektet, fekk informantane vita at intervjuet vart gjennomførte i samband med hovudfagsoppgåva mi om sogndalsdialekten, men at alle personar ville bli anonymiserte og berre nemnde som nummer. Dersom dei spurde om dei skulle bruka mest mogleg gamle ord og uttrykk, sa eg berre at dei skulle snakka som vanleg og prøva å gløynda heile opptakaren. Han laut eg berre ha av di eg ikkje kunne gå rundt og hugsa alt som vart sagt, men ha høve til å høyra det om att. Bandopptaka ville etterpå bli lagra på Målføresamlinga ved Nordisk institutt og berre bli brukte til talemålsforskning.

Stort sett verka det som om informantane ikkje tenkte noko vidare over at eg ville undersøkje språket. Ved å opplysa at det er sjølvsagt eller talemålet er eg interessert i, opnar eg sjølvsagt opp for at nokon kan tenkja medvite på å snakka "skikkeleg sogndøl". Når eg spurde om eitt eller anna (og i mitt stille sinn håpa at dei i svaret ville bruka eit bestemt ord som ville gje meg språkleg belegg), gjekk svarea deira mest alltid på sak og innhald. Informantane visste jo heller slett ikkje kva språklege trekk eg var på jakt etter. Eg prøvde å leggja merke til om informantane brukte andre variantar før og etter opptaket enn under sjølve opptaket, noko eg ikkje kan seia var merkbart. Det finst likevel fleire døme i materialet på at informantane vil

fortelja meg kva visse ting tradisjonelt heiter på det dei oppfattar som skikkeleg dialekt. Informant 1 forklarar ein stad at «frelsesarméen» vart kalla /armien /. Informant 25, når han snakkar om tilhøva for ungdomen i Sogndal i dag, uttrykkjer seg på dette viset: "Eg trur her er absolutt økei, (pause) no, det var eit flott dialektord, e (nøler) å vera og veksa opp, aldri høyrte noko anna eg."

Informant 17 seier: "Å ja, me gjekk på /ʃɔite/ eller /ʃese/, sa me." Informant 12: "Ho var /ti:nestepei:ke/ (nøler) og, eller /ti:nestejenta/ er det vel eg skulle seia."

I den grad informantane uttalar seg direkte om språket, er det altså ordtilfang eller leksikalitet og ikkje lydverk eller formverk, dei kommenterer. Eg kan difor ikkje sjå at desse metaspråklege døma skal få så stor innverknad på tolkinga mi.

6 Språklege variablar

Ved valet av dei språklege variablane har eg lagt vekt på desse kriteria:

- 1) Språktrekk der eg meiner eg vil finna variasjon.²¹
- 2) Språktrekk som er sentrale og frekvente i løpande tale (jfr. Labov 1966: 49).²²
- 3) Variasjon i uttalen av språktrekket bør vera nokolunde greitt å høyra.²³
- 4) Språktrekka bør representera ulike delar av språksystemet.²⁴
- 5) Språktrekk som tradisjonelt har vore med på å skilja målet i Sogndal ut frå dei andre sognemåla, er meir interessante enn generelle sogneformer.²⁵

Trass alt vil valet av variablar bli subjektivt. Dei variablane eg har valt å studera, treng difor ikkje vera dei same variablane som informantane mine meiner er viktige eller typiske for sogndalsdialekten. Deira medvit om språket vil også heilt sikkert variera sterkt frå person til person. Utviklinga av norrøn /á/ realisert som /au/ i talemålet er truleg eit trekk alle er klare over. Dette kan ein t.d. sjå eit klart døme på hjå inf. 11 og inf. 12, sjølv om dei tydelegvis også er svært opptekne av å forklara eit leksikalsk fenomen. Etter at dei har snakka om ulike fiskereiskapar og brukt forma /ou:ter/ held dei fram slik:

- 12: -eller /ɔder/ var det vel dei kalla det?
11: -ja, det var /ɔder/
12: -/ɔder/, ikkje /ou:ter/
11: -nei, men /ɔder/
12: -he, he, he, he
11: -kalla det rett og slett for /ɔder/, det er rett det
12: -jaja var det me kalla det, så det er vel det skikkelege sognemålet?
11: -ja, og /bau:/
12: -og /bau:/ ja
11: -det var ikkje noko /bɔɪŋ/
12: -he, he, nei

Årsaka til det sterke medvitet kring /au/-lyden er truleg at han er så lett å leggja merke til, og at han er typisk for eit nokså stort geografisk område på Vestlandet. Når denne lyden ikkje er med som ein variabel i utvalet mitt, kjem det fyrst og fremst av at dette trekket framleis viser liten variasjon i talemålet, dvs. at bruk av /au/-lyd vert sett på som eit viktig kjennemerke på å kunna kalla seg indre- eller midtre- sogning.

²¹ Denne utvalssprosessen har skjedd ut frå eige kjennskap til målet, ut frå kva Ølmheim (1971, 1983 og 1986) har skrivne om sogndalsdialekten, og på bakgrunn av resultatane i forprosjektet.

²² Som styrar av samtalen stilte eg av og til generelle-spesielle spørsmål. Deitte sikra meg belegg på ein del variablar som elles ville ha vore mindre frekvente.

²³ Dei språklege variablane måtte gje så tydelege skilnader mellom variantane at eg visste eg var i stand til å skjelna mellom dei når eg høyrde dei på kasset.

²⁴ For å finna ut om ein kan seia noko generelt om lydverk og formverk i sogndalsdialekten bør variablane både vera henta frå vokalisme, konsonantisme og ulike bøyingsklassar.

²⁵ Det kan vera interessant å sjå om språktrekk som hovudsakleg gjeld Sogndal, utviklar seg annleis enn språktrekk som gjeld for eit større geografisk område.

I tillegg til dei utvalde variablane finst det mange andre som det òg kunne ha vore spennande å ta med. Etter presentasjonen av dei språklege variablane som er med i denne oppgåva og det språklege materialet, har eg nemnt nokre variablar som også kunne ha vore med, og prøvt å argumentera for kvifor dei ikkje er det. Avgrensing av arbeidsomfanget har vore den viktigaste årsaka til at eg ikkje har kunna ta med fleire variablar. Etter forprosjektet stod eg att med 13 variablar, medan den endelege variabellista mi har 18 variablar. Variabel 7, 9 og 13 frå forprosjektet er ikkje med lenger. Seks av variablane frå forprosjektet er like, men har fått ei todeling: 1 (1 og 11), 2 (2 og 3), 3 (4 og 5), 5 (7 og 10), 6 (8 og 9) og 8 (12 og 13). (Tala i parentes viser kva variablar dei svarar til no.) Variabel 4 (6), 10 (15), 11 (16) og 12 (17) er som i forprosjektet. I tillegg har eg fått inn to nye variablar, 14 og 18, som ikkje var med i forprosjektet.

6.1 Lydverk²⁶

Vokalisme

- 1) /i:/, i/ - /e:/, dømme: <brev> /bri:v/ - /bre:v/, <sett> /sit/ - /set/, <behov> /bihou:v/ - /behou:v/
- 2) /ø/ = [ø][ʊ] - /øy/, dømme: <syster> [søstə] eller [søstə] - /søyste/
- 3) /ø/ = [ø][ʊ] - /øy/, dømme: <stykkje> [støççə] eller [støççə] - /støççə/
- 4) /au/ - /a/, dømme: <lang> /laung/ - /lang/
- 5) /au/ - /a/ eller /ɔ/, dømme: <stong> /staung/ - /stang/ eller /stong/
- 6) /ai/ - /e/, dømme: <leggja> /laijja/ - /lejja/

Konsonantisme (plosivbortfall)

- 7) /dn²⁷ - /rn/, dømme: <barnehage> /badnaha:ge - /barneha:ge/
- 8) /dʃ²⁸ - /ʃ/, dømme: <fjell> /fjedʃ/ - /fjeʃ/
- 9) /dʃ/ - /ʃ/, dømme: <gammal> /gamadʃ/ - /gamaʃ/

6.2 Formverk

Konsonantisme (plosivbortfall)

- 10) /dŋ/ - /n(e)/, dømme: <hestane> /hestadŋ/ - /hestan(e)/

Pronomen 1. pers. fleirtal

- 11) /i:/ - /e:/: /mi:/ - /me:/

Preteritum og perfektum partisipp

- 12) /eʷ:, eʷ/ - /ɔ:/: <køyrd> /ççeure/ - /ççairde/

og <køyr> /ççeurt/ - /ççairt/

- 13) /eʷ/ eller /au/ - /a/ eller /ɔ/: <song> /seʷng/ eller /saung/ - /sang/ eller /song/

- 14) /d/ - /ʃ/ og /nd - /n/: <skulle> /skulde/ - /skute/, <ville> /vilde/ - /vile/ og <kunne> /kunde/ - /kune/

Plosivfesting av affrikatar

- 15) /ainjʃ/ - /aing, eng/, dømme: <treng> /trainjʃe/ - /trainge/ eller /treng/

- 16) /ainçç/ - /aink, enk/, dømme: <tenkje> /tainççe/ - /tainke/ eller /tenke/

- 17)²⁹ /jʃ, çç/ - /g, k, t/, dømme: <leggja> /lejja/ - /lega/, <tenkja> /tainçça/ - /tainka/, <sitja> /siçça/ - /sita/

²⁶ Dei lydsegmenta som står innanfor dei fyrste skråstrekane // lengst til venstre etter variabelnummeret, vert på bakgrunn av Larsen 1926 og Ølmheim 1971, 1983 og 1986 rekna for å vera dei tradisjonelle sogndalsvariantane, medan dei lydsegmenta som kjem i den/dei fylgjande //, vert rekna som nyare variantar.

²⁷ Den tradisjonelle varianten vil her få syllabisk n, /n/, dersom han står i slutten av ord.

²⁸ Den tradisjonelle varianten vil her få syllabisk l, /l/, dersom han står i slutten av ord.

²⁹ Denne variabelen har eg avgrensa til berre å gjelda infinitivar.

Adverb

18) /ei/ - /i/: <inn> /ei:n/ - /in/, <innan> /ei:nan/ - /inan/ og <inne> /ei:ne/ - /ine/

Oppgåva mi er å gje ei synkron framstilling av talemålet i Sogndal. Alle formene i materialet representerer difor nolevande talemål. Diakrone forklaringsmodellar er altså ikkje sentrale i denne oppgåva, men ei diakron forklaring skjuler seg likevel bak dei eldste formene. Av den grunn har eg også valt å seia noko om systemet bak dei tradisjonelle variantane. For kvar språklege variabel vil eg i tillegg visa døme på variantvekslinga og seia kvar han har det tradisjonelle kjerneområdet sitt. Fullstendig oversyn over alle orda i materialet er lista opp til slutt i oppgåva (sjå vedlegg E).

6.3 Kommenterar til variablane

Variabel 1) Variabelen gjeld i dag ord som kan veksla mellom /i/ eller /e/ (både kort og lang). Informantar kan til dømes veksla mellom å seia /bri:v/ eller /bre:v/ i lang posisjon og mellom /sit/ eller /set/ i kort posisjon. Variabelen gjeld òg i trykklett posisjon t.d. /bita:la/ eller /beta:la/.

Lågning av kort <i> kan berre skje i ord med kortstava rot i norrønt, t.d. <friðr>. Det er derimot ikkje snakk om noka lågning av kort <i> i ord med langstava rot i norrønt som i t.d. <fisk> eller <kvist>. Slike ord vil difor ikkje bli talde opp i materialet. Suffiksa <-leg> i fleirtal og <-ete> kjem ikkje med under denne variabelen av di e-forma her er den tradisjonelle og i-forma den nye. Dette viser difor motsett tendens av det variabelen elles viser. Desse orda er difor tekne ut av materialet: <billegast>, <bråkete>, <dårlege/ast>, <evindelege>, <farleg/are>, <jentete>, <kjedele/aste>, <koslegare>, <mulegheiter>, <offentlege>, <rolege/are>, <rotete>, <skikkelege>, <tidlegare>, <tussete>, <vanlege> og <viglete>.

Lang <i> frå norrønt har gjeve diftongen /ei/. Historisk viser det seg difor å vera ein sterk tendens til at det er norrøn lang- og kort <e> og kort <i> som har gjeve /i/-fonemet i sogndalsdialekten.³⁰ Her er nokre døme:

<u>norrønt:</u>	<u>sogndalsmål:</u>
lifa -----	/li:va/ = <leva> (verb)
biðja -----	/bi:/ = <be> (verb)
bréf -----	/bri:v/ = <brev> (subst.) ¹
tré -----	/tri:/ = <tre> (subst.)

³⁰ Denne utviklinga er endå sterkare gjennomført i Aurland. Det er såleis ein del ord i sogndalsmålet som ikkje har den lydrette utviklinga, men bryt med systemet: <rett> /ret/ og <leil> /leil/. I dei norrøne orda <líkamr> og <slíkr> skulle me venta oss diftongering i sogndalsmålet. Ordet <líkamr> har kanskje ikkje fått dette av di det oppfører seg som eit lånord i målføret, medan <slíkr>, som i dag vert uttala /sli:k/, truleg har vorte avleidd av nøytrumsforma som alt tidleg gjekk over til kort vokal i norrønt.

sleði ----- /sli:e/ = «slede» (subst.)

etið ----- /i:ɛ/ = «ete» (verb)

Variabelen har Sogndal og Aurland som kjerneområde. Variantane til denne variabelen kan då vera: /i:/, /i/ - /e:/, e/, døme: /bri:v/ - /bre:v/, /sit/ - /set/.

Variabel 2 og 3) Hovudgruppa i desse variablane gjeld norrøne korte <y>-ar som kan ha blitt lågna til <ø>. Kort <y> i langstava rot i norrønt, har fått lågning til /ø/ i sogndalsdialekten. Her er nokre døme som syner det:

norrønt:	sogndalsmål:
klyppa -----	/kløpa/ = «klyppa» (verb)
Þykkja -----	/tøçça/ = «tykkja» (verb)
byggð -----	/bøgd/ = «byggð» (subst.)

Dette gjeld òg for ein del ord som hadde kort <i> i norrønt, t.d. «missa», «kirkja» og «stilk», men som likevel fekk tidleg overgang til /y/ i norsk generelt. Deretter har desse orda òg fått lågning i sogndalsdialekten. Når ein ikke har fått lågning, har den norrøne korte <y>-en falle saman med den norrøne lange <y>-en til /øy/. Norrøn lang <y> vert diftongert til /øy/ i Midtre Sogn (jf. Larsen 1926: 52).

Ordet «brjóst» går ikkje utan vidare inn i dette systemet. I gamalnorsk tid fekk sambandet «jó» ved progressiv j-omlyd overgang til lang <y> (jf. Seip 1954: 232). Deretter kan ein tenkja seg at det fyrst må ha skjedd ein overgang til kort <y> før ordet har fått lågning i sogndalsmålet.

I hovudsoknet har ein berre eitt fonem for moderne «ø», medan Norum sokn har to, eit trongt som t.d. i «å tøva», «å byksa» og eit ope som t.d. i «å støva», «øks» (jf. Ølmheim 1971: 83).

Nokre ord har likevel ikkje /ø/ som utgangsvariabel og lyt dermed reknast som unntak. Det gjeld t.d. orda «lykkjel» og «rygg». Varianten med /ø/ står sterkt i Sogndal og ytre delar av Luster (Hafslo og Veitastrand), særleg i pret. og perf. part av verb t.d. /bøgde/, /tøkte/. Når det gjeld Indre Sogn, breier y-uttalen seg meir og meir (jf. Bjørkum 1974: 46-48).

Eg har valt å dela gruppa av ord som kan veksla mellom variantane /ø/³¹ - /øy/, inn i to variablar ut frå om kvar einskild informant har etterfylgjande palatal i ordet eller ikkje. Som resultat av det kan somme ord stå under begge variablane. Hovudsakleg vil likevel ord som t.d. /søste/ - /søyste/ bli talde opp under variabel 2, medan t.d. /støççe/ - /støyççe/ vil høyra til variabel 3.

³¹ [u] har oppstått ved å bli lågna frå kort <y> i langstava rot i norrønt og oppfører seg berre som ein allofon av /ø/. Alle belegg med denne allofonen vert av den grunn slegne saman og talde opp under den tradisjonelle varianten med fonemet ø/. Vedlegg F viser samla oversyn for desse orda.

Variabel 4 og 5) Ein reknar med at me ein gong i norrøn tid har fått eitt langt, lågt, bakre samanfallsprodukt for <á> og <ǫ>. Halvorsen (1984: 354) seier:

"I storparten av Norden har dette lange a-fonemet gått over til en rundet lyd, en å-lyd, i noen utkantområder er fonemet diftongert, og i noen få områder er gammel a-kvalitet bevart." Dei korte vokalane har slutta seg til dei lange i moderne uttale, og ein kan difor tenkja seg dette systemet for sogndalsmålet:

<u>Norrønt:</u>	<u>sogndalsmål:</u>
langr -----	/laung/ = <lang> (adj.)
Þrǫng -----	/traung/ = <trong> (adj.)
sǫng -----	/saung/ = <song> (subst.)

Me vil i dag finna den nye varianten frå /au/ til /a/ eller /ɔ/ i dei orda som kjem frå norrøn <ǫ>, medan dei orda som kjem frå norrøn <a>, berre kan alternera mellom /au/ og /a/. Variabelen er berre aktuell framom sambanda /ng/ eller /nk/, og trekket er vanleg i heile Midtre Sogn med unntak av Aurland. Variantane ser i dag slik ut for variabel 4: /au/ - /a/ dømme: /laung/ - /lang/ og for variabel 5: /au/ - /ɔ/, a/³² dømme: /staung/ - /stɔng, stang/

Variabel 6) Framfor konsonantsambanda /ng/, /nk/ og /g/ får sogndalsmålet diftongering av /e/ til /ai/, t.d. i ord som <lenge>, <benk> og <leggja>. Dette er eit fenomen som gjeld både Midtre og Indre Sogn, men ikkje i Aurland framfor /g/ (jf. 3.3). Variantane ser slik ut: /ai/ - /e/ dømme: /traingst/ - /trengst/

Variabel 7) Konsonantsambandet <rn> vert differensiert til <dn>. Denne regelen er ikkje lenger særleg produktiv i nyord og i personnamn. Ord som t.d. <tårn>, <fjernsyn> og <Arne> har ikkje differensiering og er difor ikkje rekna med til materialet mitt. Variabelen viser derimot variasjon i nyare samansetjingar som t.d. <barnetimen> og <barnehage>. Desse orda vert difor talde opp. Dette trekket er sams for Midtre og Indre Sogn, og variabelen har desse variantane: /dn/ - /rn/, dømme: /badnaha:ge/ - /barneha:ge/

Variabel 8 og 9) Sogndalsmålet har fått segmentasjon av lang /l/, <ll> i skrift, til /dʲ/ etter kort vokal i rotstavingar t.d. <fjell> /fjedʲ/. Dette vil ikkje skje i samansetjingar framfor konsonant. Det heiter difor <fjelltopp> /fjeltɔp/. Unntaket gjeld òg i faste

³² I materialet er /a/ mest dominerande av dei nyare variantane, og /ɔ/ berre talt opp i 5 av 77 tilfelle. Av praktiske årsaker har eg difor valt å slå desse formene saman og berre oppretthalda eit skilje mellom tradisjonelle og nyare variantar.

uttrykk som t.d. «i alle fall», «i full fart», i ein del nyare innlån som t.d. å «grilla» og eit «kull» og finalt i ord, t.d. «hall» /haɪ/. Slike ord vil difor ikkje bli talde med til materialet. Ordet «fotball» burde falla i same kategori, men viser seg derimot å vera eit ord som har tilpassa seg systemet.

Segmentasjon kan òg skje i trykklett staving av «l», t.d. /høvedl, søkedl/. Desse tilfella vil bli talde opp under variabel 9.

Talemålstrekket er vanleg både i Indre og Midtre Sogn. Variabelen har variantane /dɪ - /ɪ/. Døme for variabel 8 er ord som /fjedɪ/ - /fjelɪ/ og for variabel 9 /søkedɪ/ - /søkelɪ/.

Variabel 10) Dei norrøne endingane «-arnar», «-irnar» i b.f. fleirtal av fem. og mask. substantiv har vorte til /adŋ, edŋ/ i sogndalsmålet. Døme: /hestadŋ, skau:edŋ/. Trekket dekkjer heile Midtre og Indre Sogn. Variabelen har desse variantane: /dŋ/ - /n(e)/ døme: /hestadŋ/ - /hestan(e)/

Variabel 11) Opphavet og grunngevinga til denne variabelen er den same som for variabel 1, men er her avgrensa til berre å gjelda pronomena i 1. person fleirtal: «me», som difor ikkje er tald med under variabel 1. Variabelen er felles for heile Midtre Sogn (jf. 3.2), og variantane er /i:/ - /e:/ /mi:/ - /me:/.

Variabel 12) Sogndalsmålet har, i høve til dei fleste andre sognemåla, fått ei særutvikling i preteritum og perfektum partisipp av verba å «køyra» /ččœure/, /ččœurt/ og å «høyra» /hœure/, /hœurt/.

Denne variabelen er morfologisk, men gjeld berre verba «køyra» og «høyra». På bakgrunn av forprosjektet kan det sjå ut til at den nye varianten er mest frekvent i perfektum partisipp av desse verba. I tillegg til Sogndal kan delar av Luster òg reknast med til kjerneområdet for dette trekket. Variantane vert sjåande slik ut: /œw, œw/ - /ɔi/ døme: /ččœure/ - /ččœirde/ og /ččœurt/ - /ččœirt/

Variabel 13) Denne variabelen liknar på variabel 12, men gjeld berre pret. forma av verbet å «syngja». Kjerneområdet for dette trekket er Sogndal og Leikanger når det gjeld /œw/, men også resten av Midtre Sogn, bortsett frå Aurland, må reknast med når ein også inkluderer forma /au/ til den tradisjonelle varianten (jf. fotnote 34). Om utvikling til preteritumsforma /œw/ seier Larsen (1926: 240-241): "I Sogndal og Leikanger har vokalen y i præs. mindet om præs. som *sygø* pt. *seug*, så at man der (tildels) har gjort den ringe forandring i pret. fra *saung* og *slaung* til *seung* og

sleung.³³ Variabelen har desse variantane: /eʊ, au/³⁴ - /a, ɔ/³⁵ døme: /seung, saung/ - /sang, sɔng/

Variabel 14) Både norrønt og dei tradisjonelle sogndalsformene har hatt dentalsuffiks i pret. av dei modale hjelpeverba å «skulla», å «villa» og å «kunna». Dentalsuffiks har vore vanleg i alle sognemåla. I dag viser det seg at ein ofte får eit assimilasjonsprodukt her. Variantane vert dermed: /ld/ - /l/ og /nd/ - /n/: /skulde/ - /skule/, /vilde/ - /vile/ og /kunde/ - /kune/

Variabel 15 og 16) Som skissert under morfofonologisk regel Mf1 (jf. 3.4.3) får sogndalsmålet palatalisering av velarar etter /ai/ og framfor ending både av maskulin er- klasse og sterkt femininum. Larsen (1926) fører ikkje opp palatalisering i eintalsformer av substantivet, men Ølmheim (jf. 1986: 60) seier: "Også i ord på *ng* og *nk* skifter uttalen: draing - 'draingen/'draingjen - ''drainge/'draingje, baink - 'bainken/'bainkjen - ''bainke/'bainkje."³⁶ Variablane gjeld òg i infinitiv og presens av linne verb frå 4. kl., for adverbet «lenge» og pronomenet «begge». Med unntak for substantivsendingane, i Lærdal og Årdal, gjeld den tradisjonelle varianten både for Midtre og Indre Sogn. Alternativet til ein palatal uttale av desse orda, er ei plosivering eller plosivfesting av konsonantane, dvs. at orda vert uttala utan j-haldig lyd. Variantane for variabel 15 er: /ainj̥/ - /aing, eng/ døme: <treng, /trainj̥e/ - /trainge, trenge/, medan variantane for variabel 16 er: /ainç̥/ - /aink, enk/ døme: <tenkjer, /tainç̥e/ - /tainke, tenke/

Variabel 17) Sogndalsmålet har fått palatalisering av velarar i infinitiv av verb framfor annan palatal. Dette gjeld både heile Midtre og Indre Sogn.

Variantane er: /j̥, ç̥/ - /g, k, t/ døme: /lij̥a, tainç̥a, siç̥a/ - /liga, tainka, sita/

Variabel 18) Diftongering av adverba «inn», «innan» og «inne» er eit trekk som gjeld heile Midtre Sogn med unntak for Aurland. Variabelen ser slik ut: /ei:/ - /i:/ døme: /ei:nom/ - /i:nom/

³³ I originalen er lydskrifta i dette sitatet skriven i Norvegia. Norvegiateikn ligg ikkje inne på maskinen min, så eg har gjort om lydskrifta til IPA-Times, som er den fonten eg elles har brukt.

³⁴ A.B. Larsen (1926: 241 og 569) fører både /eʊ/ og /au/ opp som sogndalsformer. Eg har difor valt å lata begge desse formene representera den tradisjonelle varianten.

³⁵ Også den nyare varianten kan veksla mellom to former: /a/ eller /ɔ/. Den fyrste forma dominerer og er realisert i 13 av 16 tilfelle.

³⁶ Ølmheim nyttar teiknet ' for å markera at ordet har tonem 1 og teiknet '' for å markera at ordet har tonem 2.

6.4 Det språklege materialet

6.4.1 Klassifisering og krav

Det har ikkje alltid vore like enkelt å finna fram til kva som skal reknast som tradisjonell eller ny sogndalsform for alle ord. Dette har særleg vore tilfelle for variablane under lydverket. I og med at alle tider har språkleg variasjon (jf. kap. 4), vil det truleg heller aldri vera råd å koma fram til eintydig semje her. Ein kan velja mellom to måtar å løysa dette på:

1) Ved å velja eit fleirtalsprinsipp vil den forma som dei fleste brukar, danna norm for den tradisjonelle uttalen av ordet. Då vil ein ikkje avdekka endringar som eventuelt er langt framskridne i målet, og den uttalen som dominerer vil utan vidare bli nytta som utgangspunkt for dei tradisjonelle formene. Ein kan på denne måten vanskeleg seia noko om den faktiske språkendinga.

2) Eit alternativ er å visa den historisk-fonologiske utviklinga for kvar variabel. Den forma i materialet som samsvarar med dette systemet, vil bli rekna som den tradisjonelle, same kven av informantane som nyttar ho. Slik vil ein fanga opp utviklingstendensar same kor langt dei er komne.

Her kan ein derimot vanskelegare sikra seg mot informantar som hyperkorrigerer eller som på andre måtar vik frå det dei fleste meiner er den tradisjonelle sogndalsforma. Ein kan med dette også risikera at ein ung informant like godt som ein gamal, kan vera brukar av ei tradisjonell form sjølv om dette strir mot dei eldste si form av det same ordet. Dette kan høyrast rart ut, men er faktisk tilfelle for <hytte> under variabel 2 /ø/ - /øy/ i materialet mitt. To av dei unge nyttar uttalen /høte/, som er ein tradisjonell variant, medan alle dei andre som seier dette ordet, 14 informantar, realiserer /høyte/, som er den nyare varianten. Årsaka meiner eg kan liggja i at ordet lenge har blitt sett på som eit lånord i talemålet. Tidlegare, då fleire sogndøler enn i dag var knytte til jordbruksamfunnet, snakka ein ikkje om <hytter>, men om stølshusa, som heiter <sel>. Ordet <hytte> med ø-uttale kan, slik eg ser det, anten vera direkte påverka frå skriftspråket eller ha kome inn i målet gjennom kontakt med nabobygder, t.d. Hafslo, der ø-former står sterkt.

Trass i innvendingane eg har nemnt, synest eg at den siste løysinga er lettast å forsvara, for eg vil ikkje her vera med å påverka valet verken av den eine eller den andre forma.

Ein del ord viste seg også å vera så lite frekvente at eg av den grunn var usikker på kva som var den tradisjonelle sogndalsforma. For å få ei mest mogleg

objektiv vurdering av dette valde eg difor ut to referansepersonar, ein representant for den eldste aldersgruppa (fødd 1928) og ein for den yngste (fødd 1974), som begge har vore viktige for å definera det endelege materialet. Desse personane har eg via tips frå andre plukka ut sjølv. Eg verken kjende eller hadde prata med nokon av dei før. Krava til desse personane var elles som til informantane (jf. 5.3). I tillegg er begge to frå det vekkvalde området mellom Fjøra og Dalen, slik at ingen av dei to områda er favorisert. Den yngste er ei kvinne, og den eldste er ein mann. Talemålet til desse personane er ikkje teke opp på kasset. Dei har i staden fått direkte spørsmål om dei kjenner til visse uttaleformer, både tradisjonelle og nyare variantar av ord, der materialet mitt ikkje gjev klare svar. Sidan det altså ikkje berre er spørsmål om kva dei seier sjølve, men derimot om generell kjensskap til visse realisasjonar, kan eg ikkje sjå at ulikt kjønn skal ha noko å seia. Orda i materialet er altså tekne med eller tekne vekk ut frå objektive utveljingsprinsipp. Eg har sett desse krava til om orda skal vera med i materialet eller ei:

- 1) Ord som berre har tradisjonelle former hjå informantane mine, går ut.
- 2) Ord som har nyare former hjå alle, går også ut.
- 3) Ord som ikkje har meir enn to belegg på tradisjonelle former, og som verken den unge eller den eldre referansepersonen kjennest ved som ei brukande form, blir rekna som "feilsnakking"³⁷ og går ut.
- 4) Ord som ikkje har meir enn to belegg på nyare former, og som verken den unge eller den eldre referansepersonen kjennest ved, blir rekna som "feilsnakking" og går ut.

Berre ord som viser variasjon, er tekne med i materialet. Konsekvensen av dei fire krava ovanfor er at ord som har to belegg både for tradisjonelle og nyare former, vert undersøkte hjå referansepersonane. Dersom begge seier at dei ikkje kjenner til ei av ordformene, vert denne forma rekna som "feilsnakking" og går ut av materialet. Dersom ein eller begge derimot kjenner til båe formene, vert orda verande i materialet. Ei ordform må vera brukt minst tre gonger før ho automatisk vert ein del av materialet. Denne grensa har eg sett for å gje så høg kvalitet på materialet som råd. For det fyrste aukar sjansen for at ordforma skal vera sagt av meir enn ein informant, og for det andre minkar faren for at ei eventuell feilflytting/plassering hjå meg skal gje uheldige utslag.

³⁷ Omgrepet "feilsnakking" burde eigentleg ikkje høyra heime i ein sosiolingvistisk analyse, av di ein i utgangspunktet ser på alle realisasjonar som like interessante. Dessutan er det ofte "feilsnakkingar" som fører til at talespråket endrar seg. Det som eg reknar som "feilsnakking" i dag, kan difor vera det dominerande talemålstrekket om nokre år. Døme på at dette skjer er utbreiinga av sj-lyd for tidlegare kj-lyd i fleire av storbyane våre (jf. Hegland 1996 og Nesse 1994).

I opptak av meir eller mindre frie samtalar vil ein ikkje få alle informantane til å bruka dei same orda. Stundom fekk eg difor ord som berre vart sagde ein gong av ein informant. Sidan variablane mine ikkje går på ordtilfang, men på lydverk og formverk, såg eg det difor som heilt naturleg å gruppera ein del ord. Utgangspunktet var at orda måtte visa fonologisk likskap:

1) Stammen i orda som eg vil undersøkje, må vera frå same ordklasse. Av den grunn kan ein for variabel 1 /i/, i/ - /e/, e/ slå saman: + <a>, + <ing> og likeins <etter> + <middag>.

2) Ordlagingselement³⁸ (jf. Leira 1992) som er lett atkjennelege i norsk, og som oppfører seg fonologisk likt, vert sorterte i same gruppe og får såleis slege saman belegga. For variabel 1 /i/, i/ - /e/, e/ gjeld dette t.d. alle ord med trykklett fyrstestaving <be>- som i <beskriva> og <bekymra>. For same variabel vil også alle utgangar på trykklett <te>, som i <aktivitet> og <kapasitet>, koma i same gruppe og verta summerte saman. Det same er tilfellet for variabel 10, der alle substantiv med fleirtalsendingane <ane> og <ene>, vert slegne saman.

6.4.2 Ekserpering

Då innsamlinga var til ende, sat eg att med 17 opptakskassettar der innspelingstida for kvar kassett varierte mellom 45 og 60 minutt. I tillegg til dei 30 tilfeldig uttrekte informantane hadde eg her også fire ekstra, nemleg vener av dei yngste. Desse er ikkje med i materialet, men måtte vera med for å få kabalen til å gå opp (jf. 5.4). I alt ekserperte eg 18 språklege variablar for dei 30 informantane mine. Til sjølve lyttinga brukte eg ein Tandberg TCR 5500 lytteboks, med øyretelefonar og mekanisk teljeverk, der det også var mogleg å høyra ein informant i kvart øyre om eg ynskte det.

For dei fleste variablane var variantane greie å skilja frå kvarandre. Der belegga ikkje var altfor frekvente, kunne eg også av og til høyra på fleire variablar samstundes. Kvar gong eg hørde eit belegg, skreiv eg ned heile ordet under rett variant og noterte kvar på bandet eg hadde høyrte det. I gjennomsnitt har eg høyrte gjennom alle banda sju gonger fordelt på tre etappar. Dette arbeidet tilsvarar minst 400 timar effektiv lytting.

Eg har stundom undervegs vore i tvil om kva eg eigentleg høyrer. Det er fleire årsaker til det. For det fyrste er nokre av variantane under lydverket stundom

³⁸ Ordlagingselement er ikkje noko strengt grammatisk inndelingskriterium, men fungerer som ein overordna term av di eg ikkje ynskjer å gå nærare inn i ei grammatisk drøfting. Vigneik Leira (1992) nyttar utgangar, ordlagingselement og bøyingsendingar når han klassifiserer ord.

vanskelege å høyra skilnad på. Eit døme på dette er variabel 10 /dŋ/ - /n(e)/. Årsaka til vanskane her kan vera at det reint motorisk er to ting som skjer samstundes hjå språkbrukaren, både heving av tunga mot ganen og senking av velum. Også belegga på variabel 1 /i:/, i/ - /e:/, e/, 2 og 3, begge med vekslinga /ø/ - /øy/, kunne av og til vera vanskelege å avgjera, og då truleg av di det stundom kunne høyrast ut som det var eit mellomstadium mellom den eine og den andre lyden. Her laut eg difor ta meg tid til å bli kjend med lydgrensene hjå kvar einskild informant. For det andre hende det at informantane snøvla når dei prata, eller at bakgrunnsstøy gjorde det vanskeleg å oppfatta kva som vart sagt. For det tredje har alle gjennomlyttingane og all spolinga gjort at kassetane etter kvart har fått svekt kvalitet.

Ein kan sjølvstøtt stilla spørsmål om ein ikkje berre høyrer det ein vil høyra. Denne faren har eg heile tida hatt i tankane, og i tillegg til å spola fram og attende og høyra gjennom kassetane mange gonger, meiner eg at eg etter kvart også utvikla meg til ein betre og sikrare lyttar. Eg har til slutt alltid klart å bestemma meg for ein av variant-kategoriane.

Realiseringar av ordformer som ikkje har stemt med nokon av variantane, er luka ut og ikkje talde opp i materialet. I denne undersøkinga gjeld dette svært få tilfelle og har vore eit lite problem, men i andre liknande arbeid kan det ofte vera verd å ta med og kommentera slike unntak. Informantane kan nemleg stundom anten med vilje eller umedvite velja ein "ufarleg" realisasjon av eit ord for å unngå sanksjonar frå omgjevnadene dersom dei er klare over at orda representerer språklege markørar i talemålet. Døme på dette såg ein i TUB (1978-79) der nokre informantar valde forma /e:/ i staden for prestisjeforma /jai:/ eller folkeforma /e:g/ i 1.pers. eintal av pers. pron. (jf. Sandøy: 1995: 121). Når eg likevel ikkje har valt å ta slike ord med i mitt materiale, er det av di eg ikkje kan sjå at nokon av variablane mine skil seg ut som slike sensitive språkmarkørar.

Ordformer som har variantar som ikkje er definerte av variablane, t.d. pret. forma <las> uttala /li:s/ eller /la:s/, er ikkje talde opp. Eg har heller ikkje talt belegg på ord som kontekstuelte heilt tydeleg er del av ei opplesing, t.d. boktidar og plakatar, eller når informantane seier kva andre personar har sagt.

I fyrste etappe høyrde eg gjennom dei seks fyrste variablane hjå alle. Etter kvart som eg høyrde på fleire informantar, hende det at eg la merke til at variabelen òg galdt i ein del ord der eg tidlegare ikkje hadde registrert han og noterte meg dette til neste lytterunde.

I neste etappe tok eg dei tolv resterande variablane, men no lytta eg gjennom i motsett rekkefølge. Jamvel om eg alltid var mest konsentrert om dei variablane eg lytta til, hadde eg alltid litt av øyra klart til å oppdaga fleire belegg eller eventuelt korrigerer det eg hadde gjort under tidlegare variablar. Alt i alt er eg såleis trygg på at

dei fleste belegga er kontrollerte minst to gonger. Den tredje etappen fungerte som rein kontrollrunde.

6.5 Andre aktuelle variablar som ikkje er med i granskinga

a) Utvikling frå a-verb til /de/- eller /te/- ending i preteritum.

Ein del verb som opphavleg berre har hatt endinga /a/, i alle former og tider, har i preteritum og perfektum partisipp no stundom fått bøyning som 2. kl. med endingar som <de> (etter stemt konsonant) eller <te> (etter ustemt konsonant og /l/). Verb med kort rotvokal, har i nordvestlandske mål tradisjonelt halde på /a/ i preteritum, t.d. /snaka/ og /dansa/. Ord med lang rotvokal, kan få blanda bøyning, t.d. /ba:ka/ eller /bakte/. I sørvestlandske mål kan ein derimot også få blanda bøyning i ord med korte rotvokalar, t.d. /snakte/. Det kunne ha vore interessant å finna ut kor utbreidd dette fenomenet er i ord med kort rotvokal i Sogndal. Variabelen er ikkje med i denne undersøkinga av di han viste seg å vera lite frekvent i materialet.

b) Utgangspunktet er den morfofonologiske regelen Mf3 (jf. 3.4.3). Etter konsonantane <n>, <l> og <r>, i pret. av verb har eg lagt merke til ei veksling mellom bruk av endingar på /te/ eller /de/, t.d. /spente/ eller /spende/ og /liurte/ eller /liurde/. Også her har låg frekvens vore avgjerande for at variabelen ikkje er teken med. Både for variabel a) og b) er det i tillegg litt vanskeleg å skilja klart mellom kva som er dei tradisjonelle- og kva som er dei nyare variantane.

c) I ein målprøve frå Vik i Sogn, der informanten var fødd i 1911, ser me affrikaten /t͡ʃ/ både i framlyd og innlyd. Også i målprøva frå Sogndal er affrikaten i innlyd, men det vantar diverre døme som kan hjelpe meg med å seia noko om korleis dette er i framlyd (jf. Beito 1967). Affrikat i alle posisjonar gjeld òg for årdalsmålet i Indre Sogn (jf. Bjørkum 1968). Det er sannsynleg at det har vore same systemet i sogndalsmålet, men Ølmheim (1971: 99) er litt vanskeleg å forstå klart på dette punktet. Han seier at artikulasjonen kan nærma seg /t͡ʃ/ ved kortallofonen, og at denne lyden berre kan vera kort i stavingsframlyd. Ser ein nærare etter i del II, der han stiller opp materialet sitt, finn me derimot gjennomført bruk av /t͡ʃ/ i alle posisjonar. Det er vanskeleg å stilla opp nokon fast regel ut frå dette, så det kunne ha vore interessant å studera fenomenet uavhengig av nokon tradisjonell variant og sjå korleis variasjonsmønsteret er i dag både når det gjeld framlyd og innlyd. Når eg likevel ikkje tek med denne variabelen, skuldast det fyrst og fremst at variantane er nokså vanskelege å skilja ut på eit band. Realiseringa høyrer òg ut til å vera svært avhengig av kva trykk ordet får i setninga. Affrikat i alle posisjonar er truleg sams utgangsform for heile Sogn.

d) Trykk på 1. staving i framandord - Trykk på 2. staving i framandord

Det tradisjonelle sogndalsmålet har lagt trykket for mange framandord til fyrstestavinga, slik som hovudregelen i målet elles er. Eit ord som «avis» har difor tradisjonelt fått uttalen /a'vei:s/, medan den nyare varianten er /a'vei:s/. Dette er eit fenomen som òg er utbreidd i dei andre måla i Indre og Midtre Sogn. Denne variabelen valde eg vekk både av di det var relativt få belegg i materialet, og av di det viste seg å vera vanskeleg å bestemma i kva ord ein skulle venta å høyra den tradisjonelle varianten.

Sams for fleire av desse aktuelle variablane, men truleg i særleg grad for variabel c), er det at dette er endringar som folk flest ikkje legg så godt merke til. Endringar som ikkje bryt med skriftforma, vert gjerne vanskelegare oppdaga enn former som bryt, av di det då er verre å oppfatta noko som rett og noko anna som gale. I tillegg er ikkje uttalen tydingsskiljande. Det kan difor godt tenkjast at det for variabel c) alt kan ha skjedd ei umerkeleg endring frå affrikat til frikativ, t.d. at [tʃa] er vorte til [tʃə].

7 Sosiale variablar

Dei ytre variablane alder, kjønn og sosial klasse eller sosioøkonomisk gruppe er tradisjonelle sosiolingvistiske inndelingskategoriar. Inndeling i slike sosiale kategoriar er likevel ofte kunstige, av di skilja ikkje er danna på bakgrunn av språktilfanget, men er meir eller mindre vilkårlege inndelingar, fastsette av forskaren sjølv. Folk som vert plasserte i ein sosial kategori, er ikkje eintydig det eine eller det andre. Hudson (1996: 149) uttrykkjer dette slik: "Furthermore, social variables themselves are typically continuous rather than discrete - people are more or less wealthy, or manly, or educated, rather than falling into clearly discrete (and internally homogeneous) social groups". Ein kan difor ikkje venta at dei sosiale cellene som ein vil pressa språkbrukaren inn i, stemmer overeins med dei grensene språkbrukaren sjølv set.

I tillegg til at ei inndeling i mange sosiale celler er unaturleg styrande, krev statistisk testing at det er eit visst minimum av informantar i kvar celle. Hudson set opp, som ein tommelregel, at det bør vera minst fem informantar i kvar gruppe (jf. Hudson 1980: 153). For å få ei viss fordeling på informantane sette eg på førehand opp kategoriane region og alder som uttrekkingskriterium. Etterpå ville eg også undersøkje andre sosiale inndelingar. Ei rein sosioøkonomisk inndeling av informantane såg eg som lite relevant i Sogndal. Det same meinte Akselberg for vossamålet (jf. Akselberg 1995: 81). Variablane under fortel kva sosiale gruppeinndelingar eg har valt å undersøkje, og kvifor eg meiner at desse er interessante i denne undersøkinga. Korleis eg har valt å formulera hypotesane, vil eg koma attende til i kapittel 9.

7.1 Alder

Dagens samfunn er svært alderssegregerande. Alt frå ein byrjar i barnehagen, vert ein delt inn i jamaldringsgrupper. Særleg i byar og i større bygder som Sogndal, er det vanleg at barn og unge på same alder dannar egne grupper både i skule og fritid. Bustadfelta avspeglar nokolunde homogene aldersgrupper, og vaksne dannar egne gupper i arbeid utanfor heimen. På gardane har ein tradisjonelt hatt eit arbeidsfelleskap der kanskje fleire generasjonar har delt både arbeid og fritid. Dersom ein ikkje har nære slektningar eller vener frå bygda eller kjem frå gard, kan det difor vera få stader det vert skapt naturleg kontakt på tvers av generasjonane. Sidan dette er ei synkron undersøking, vel eg primært å sjå på alder som eit variasjonsfenomen på linje med dei andre sosiale variablane. Likevel vil stor variasjon mellom unge og eldre samstundes vera ein indikator på endring i talemålet. Alder er ein av dei vanlegaste uatanomspråklege variablane i talemålsstudium.

7.2 Region

Område som tilhøyrrer same språksamfunn, men som geografisk ligg eit stykke frå kvarandre, kan likevel visa språklege ulikskapar. Nyovringar i talemålet kjem lettare i tettare busetnad av di tilsiget av innflyttarar, tilreisande og gjennomreisande gjerne er større her enn for områda rundt (jf. Bjørkum 1974: 525). Roger Andersson (1987) som skreiv om *Den svenska urbaniseringen*, kom fram til at skilnad i sosial samansetnad skapte skilnad i haldningar og åtferd.

7.3 Kjønn

Kjønn er ein tradisjonell sosiolingvistisk variabel. Inge Lise Pedersen (1996: 151) kommenterer han slik:

Eftersom det ikke er de kvindelige kønshormoner der er afgørende for at kvinder vælger at tale mere standardnært i de samfund sociolingvisterne har beskrevet, men derimod kvinders rolle og position i de pågældende samfund, er der ingen grund til at tro at forskellen mellem mænds og kvinders sprog kan generaliseres uafhængigt af kultur, sted og tid.

7.4 Utdanning

Høgare utdanning er vanlegvis lagd til byar og større sentra. Her samlast folk frå mange kantar med talemål frå ulike stader i landet. Resultatet vert ofte at tilknyttinga og dermed lojaliteten til lokalsamfunnet kan bli noko svekt. Dette vert gjerne avspegla også på det språklege planet. Lang utdanning kan kanskje òg føra til at skriftspråket i sterkare grad kan smitta over på talespråket (jf. Vannebo 1988: 23).

7.5 Yrkesgruppe

Arbeid i tertiærnæringsa og høgare utdanning heng ofte meir eller mindre saman. På same måte som for dei som tek høgare utdanning, er det truleg her ein vil ha størst kontakt med innflyttarar og tilreisande, slik at ein dagleg blir utsett for eit stort språkleg press.

7.6 Foreldrebakgrunn

Det er i mange språklege undersøkingar relevant å ta omsyn til kvar foreldra kjem frå. Martin Kloster Jensen (1961) undersøkte 612 informantar på Vestlandet med omsyn til om dei hadde tonelagsmotsetnad eller ikkje. Om informantane hadde foreldre frå staden eller ikkje, viste seg å skilja ut gruppa "semitonemikarar" med ein signifikans

på 0,001.³⁹ Tunheim (1990) hadde ei inndeling etter om ingen, ein eller begge av foreldra kom frå heimstaden.

7.7 Tid borte frå Sogn

Bjørkum seier at det å ha budd borte ei tid og så koma att til bygda, kan vera ein medverkande faktor til at det oppstår generasjonsskilnader i talemålet (jf. Bjørkum 1974: 525).

7.8 Nettverksvariablar

Nyare sosiolingvistisk forskning frå 1990-åra, t.d. (J. Milroy 1992 og Akselberg 1995) slår fast at sosiale nettverk har mykje å seia for korleis språket vert realisert. J. Milroy seier at folk innanfor same språksamfunnet vil einast om sosiale normer for akseptert språkbruk (jf. J. Milroy 1992: 6). Då er det interessant å finna ut kor nær språkbrukaren er til språksamfunnet sitt. Språkbrukarar som tilhøyrer same sosiale nettverk, deler ofte dei same lingvistiske normene. Det viser seg òg at desse språkbrukarane både har fleire og tettare band med kvarandre. Grunna sterk lojalitet oppfattar dei seg som sterkare fellesskapsmedlemer enn språkbrukarar som har få og meir sprikande band. "...in a community bound by maximally dense and multiplex network ties linguistic change would not take place at all." (J. Milroy 1992:176).

7.9 Gruppering av variablar

Eg vil også gruppera nokon av dei sosiale variablane. Både dei språklege og dei ikkje-språklege variablane vil bli testa opp mot hypotesane som samla gruppe. Ei slik gruppering usynleggjer og dekkjer til språklege skilje som er avhengige av at fleire sosiale variablar verkar saman. Det er difor ikkje nok å berre sjå på einskildhypotesane. Eg er spesielt interessert i å finna ut om det er nokon sosiale skilnader mellom dei to regionane Sogndalsfjæra og Sogndalsdalen når det gjeld kjønn og alder og mellom kjønn og alder samla for heile utvalet.

³⁹ Dette er eit resultat som ikkje kjem eksplisitt fram hjå Kloster Jensen sjølv, men som kom fram ved ein re-test utført av Kolbjørn Slethei i 1997.

8 Bruk av statistiske metodar

Statistikk er eit viktig hjelpemiddel i kvantitative analysar og er i denne undersøkinga brukt som ein reiskap for å testa hypotesar. Eg går ikkje vidare til faktoranalysar o.l., men brukar statistikken berre som hjelp til å stø opp under eller forkasta hypotesar. Statistiske teknikkar er ikkje maskinar som leverer sanningar, men hjelperåder som ein kan bruka for å gradera den uvissa som finst når ein skal dra konklusjonar. Denne uvissa kan beskrivast i grad av sannsyn (probability), som vert forkorta til ein term p . Dei hypotesane som ein prøver å forkasta, vert kalla null-hypotesar. Utgangspunktet for denne nemninga er at differansen mellom to gjennomsnittsverdiar er 0, dvs. at gjennomsnittsverdien er den same i dei to gruppene som ein samanliknar måleverdiane til, eller at det ikkje er samsvar mellom dei to fordelingane ein samanliknar.

Ein null-hypotese kan t.d. vera at kvinner og menn har same alder. Dette er ein hypotese som kan forkastast, men det er likevel alltid ein viss fare for at ein forkastar hypotesen utan grunn. Sannsynet, p , som er ein verdi mellom 0 og 1, er eit mål på kor sannsynleg det er at null-hypotesen vert forkasta grunnlaust. I dette tilfellet gjeld null-hypotesen ein skilnad, men ein null-hypotese kan òg gjelda eit tilhøve om samsvar. Bokstaven r står for eit tal som uttrykkjer eit slikt samsvar og kan variera mellom -1 og +1, der 0 tyder at det ikkje er samsvar, medan -1 og +1 tyder at det er perfekt negativt eller positivt samsvar. Formulert som null-hypotese kan ein t.d. påstå at det ikkje er noko samsvar mellom alder og utdanningsnivå. Om det så viser seg å vera eit slikt samsvar, vil denne null-hypotesen verta forkasta, men også her er det eit visst sannsyn for ei grunnlaus forkasting.

Ein null-hypotese har alltid ein alternativ hypotese, som seier at noko er ulikt null. Ein alternativ hypotese som vert støtta, inneheld ikkje a priori noka utsegn om kausalitet mellom variablane, så årsakene til kausaliteten lyt drøftast og underbyggjast på anna vis.

I språkforskning og sosialorientert forskning er ei vanleg signifikansgrense $p = 0,05$, dvs. at ein godtek eit sannsyn på 5% for ei grunnlaus forkasting. Det er sjølvsagt råd både å setja ei mildare og ei strengare signifikansgrense, men ut frå val av grense står ein i fare for å gjera ein av to typar feil (jf. Butler 1985: 72). Den eine feiltyten er den eg har vore inne på ovanfor med ei for lite streng signifikansgrense, slik at ein forkastar ein null-hypotese som faktisk er sann. Den andre feilen er derimot å velja eit så strengt signifikansnivå at ein held fast på ein null-hypotese som faktisk er usann.

Den statistiske testen gjev oss ein p -verdi. Eg har valt å forkasta null-hypotesen dersom denne verdien er mindre enn signifikansnivået på 0,05. Ved å opplysa om p -verdien får eg også fram større nyansar i resultatata. For resultatata som

ikkje er sterke nok til at eg kan forkasta null-hypotesen, men har p-verdiar mellom 0,05 og 0,1 i favør av den alternative hypotesen, vil eg operera med omgrepet tendens, som likevel vil vera med på å svekkja null-hypotesen.

8.1 Hypotetisk-deduktiv metode

I denne oppgåva har eg nytta hypotetisk-deduktiv metode. Dette er ein svært gamal vitskapleg teori om kunnskap, som har vorte vidareutvikla av filosofen Popper. Medan ein i ein deduktiv metode trekkjer konklusjonar ut frå aksiom, dvs. universelle sanningar, byggjer konklusjonane ein trekkjer i ein hypotetisk-deduktiv metode på hypotesar. Hypotesane skal vera enkle, formulerast så presise og godt grunnjevne som råd, og dei skal kunna etterprøvast. Hypotesar kan aldri bli sikre sjølv om konsekvensane deira stemmer med røynslene våre. Dei vert i staden anten avkrefta eller held fram med å vera meir eller mindre sanne gissingar. Popper seier at ein heller ikkje skal prøva å verifisera hypotesane, men derimot laga dristige hypotesar som ein så prøver å falsifisera (jf. Fjelland 1987: 89). Berre hypotesar som står mot eit slikt press, kan reknast som sterke. Hypotetisk-deduktiv metode manglar altså ein endeleg slutfase. Vitskapen går framover ved at falsifiserte hypotesar vert erstatta av nye og betre hypotesar.

Mæhlum hevdar at den labovske sosiolingvistikken er ein positivistisk tilnæringsmåte av di ein her formaliserer og kvantifiserer dei empiriske data (jf. Mæhlum 1996: 202-203). Etter mitt syn er kvantitativ sosiolingvistik der ein nyttar hypotetisk-deduktiv metode, ikkje ei vidareføring av, men derimot eit brot med positivismen. I staden for å etablera sann kunnskap ut frå summen av alle observasjonar som hjå positivistane, kan data i ein hypotetisk-deduktiv metode berre avkrefta eller styrkja ein hypotese. Ein kan såleis aldri få sikker kunnskap.

8.2 Datanivå og operasjonisering av språklege variablar

Det språklege materialet kan operasjoniserast på ulikt vis. Eg har hatt valet mellom tre framgangsmåtar.

- 1) Ta utgangspunkt i det totale talet på belegg.
- 2) Finna prosentvis fordeling av tradisjonelle og nyare former innanfor kvar variabel.
- 3) Vekta språklege variablar som jamført med andre variablar, har stor signaleffekt.

Som konsekvens av framgangsmåte 1 vil ein berre operera med eit skilje mellom eit totalt tal av tradisjonelle og nyare former. Kvant belegg under språklege variablar som er lite frekvente i talemålet og difor har fått svært få belegg, vil ikkje telja meir enn

kvart einskilt belegg hjå ein frekvent og omfangsrik variabel. Såleis vil t.d. variabel 9 /dʃ/ - /l/, med totalt 41 belegg, fullstendig drukna i variabel 1 /i:/, i/ - /e:/, e/, som har fleire tusen belegg.

Ved framgangsmåte 2 vil alle variablar få lik vektning utan omsyn til kor frekvente dei er i talemålet. Dette krev at ein testar kvar av dei språklege variablane opp mot sosiale faktorar før ein kan sjå om dei står opp under den overordna hypotesen eller ikkje.

Framgangsmåte 3 tek utgangspunkt i at ein meiner nokre variablar er viktigare som karakteristiske kjenneteikn eller indikatorar på sogndalsdialekten enn andre, og dermed vert vekta. Ein byggjer her opp eit hierarki av språklege variablar. Teoretisk sett kan ein tenkja seg at somme av variablane kan verta sedde på som sterkare indikatorar på dialekten enn andre, og at ein t.d. ut frå eit bestemt trekk kan seia at vedkommande må vera frå Dalen og ikkje frå Fjøra. Slik er det ikkje. Ein måte å laga ei slik rangering på kan vera å undersøkje kva haldningar språkbrukarane sjølve har til ulike språktrekk, og finna ut kva dei opplever som viktige indikatorar på sogndalsdialekten. I undersøkinga mi har eg verken vore på jakt etter eller fått slike systematiske opplysningar hjå informantane. Systematisering av slike opplysningar er verd eit studium i seg sjølv, men er ikkje del av denne granskinga.

Variablane i denne undersøkinga har oppstått som einskildfenomen, og dette perspektivet vil eg òg ta vare på. Eg har difor valt strategi 2 og let alle språklege variablar telja like mykje utan omsyn til høg eller låg frekvens i materialet. Det vil då føra til at eit belegg under ein liten variabel vil telja meir enn eit belegg inn under ein stor variabel. Denne variabelvektinga er gjord før eg slår alle dei språklege variablane saman i ei gruppe som eg så testar opp mot hypotesane. Bak kvar overordna hypotese ligg det såleis eigentleg fyrst ei testing av 18 underliggjande hypotesar, dvs. ein test for kvar språklege variabel. Etter signifikanstestinga vil eg for kvar hypotese leggja saman alle einskildresultat som er signifikante og jamnføra dei med einskildresultat som ikkje er signifikante. For å kunna forkasta null-hypotesen må variablane samla visa ei overvekt av signifikante resultat. Når det gjeld dei retningsnøytrale hypotesane (jf. 8.4), har eg bestemt at det må vera dobbelt så mange signifikante resultat i den eine retninga som i den andre. Ein null-hypotese kan difor teoretisk sett bli forkasta med signifikante resultat som viser 12 variablar mot 6 variablar, men også med 2 variablar mot 1 variabel. For dei retningsbestemte hypotesane (jf. 8.4) krev eg at minst 7 av variablane skal vera signifikante, fordi retningsbestemte hypotesar gjer det lettare å forkasta null-hypotesen enn retningsnøytrale hypotesar.

Ein variabel kan klassifiserast til eitt av fire ulike målenivå: nominalnivå, ordinalnivå, intervallnivå eller kvotientnivå, som på engelsk vert kalla "ratio level" (jf. Butler 1985: 11-12). Som einskildfenomen er alle dei språklege variablane mine på nominalnivå, dvs. at kvar variabel berre kan sorterast i kategoriar som gjensidig utelet

kvarandre (jf Butler 1985: 11). Eg operer i denne oppgåva aldri med meir enn to kategoriar.⁴⁰

Som måleining har eg valt å rekna ut ein tradisjonsprosent⁴¹, ut frå formelen:
$$t\% = \frac{t \cdot 100}{i + n}$$
, der t er talet på belegg av tradisjonelle former, og n er talet på belegg av nyare former. Kvar av gruppene innanfor ein sosial variabel, t.d. Fjøra og Dalen, får på dette viset ein gjennomsnittsprosent som eg samanliknar og testar opp mot den formulerte hypotesen.

8.3 Datanivå og operasjonalisering av ikkje-språklege variablar

Alle dei sosiale variblane, med unntak av alder som er på kvotientnivå, er på nominalnivå. Dei gruppene eg samanliknar, vil då gjensidig utelata kvarandre. Eg samanliknar aldri meir enn to variantar innanfor kvar variabel, t.d. mann-kvinne, eller tertjærmæring-ikkje tertjærmæring.

Eg har i denne undersøkinga primært valt å fokusera på gruppenivå. Informantane vil difor aldri stå fram som einskildindivid, men vera ein del av ei sosial gruppe. Dette dekkjer over individuelle skilnader, men individa går, alt etter sosial variabel, inn i stadig nye gruppekonstellasjonar. Alle informantane tel i utgangspunktet like mykje, men i praksis vil dei som snakkar mest og har flest belegg, bestemta mest både innanfor gruppa og mellom gruppene. Eg har ikkje grunn til å tru anna enn at denne variasjonen er jamt fordelt i utvalet og såleis ikkje vil spela noka stor rolle for resultatet.

8.4 Retningsnøytrale og retningsbestemte hypotesar⁴²

I utgangspunktet kan ein velja mellom ei retningsnøytral eller ei retningsbestemt testing av ein hypotese. Om kva som bør liggja bak eit slikt val, seier McCall (1975: 195):

In determining whether a test should be directional or non-directional, one considers whether there is other evidence or a theory which might predict the result. There needs to be some basis for presuming that a sample mean will deviate in only one direction from the population value. Then H₁ and the critical values are established in accordance with that prediction. However, this choice of a directional or non-directional test must be established before one knows the experimental result.

⁴⁰ Det hadde vore mogleg og sett på nokre av dei språklege variablane som graderte variablar. Til dømes kunne ein tenkja seg at det fanst ulike grader av diftongering. Dette ville då vera ein variabel på ordinalnivå.

⁴¹ Gabrielsen kalla det dialektprosent (jf. Gabrielsen 1983:77), og Fintoft og Mjåvatn (1980) brukte nemninga prosent av trondheimsformer. Eg tykkjer dette uttrykkjer at dei eldste variantane er meir dialektale enn dei nyare, og har difor valt ei anna nemning.

⁴² Eg brukar nemninga retningsnøytral for det som på engelsk vert kalla non-directional eller two-tailed, og nemninga retningsbestemt for det som på engelsk vert kalla directional eller one-tailed.

Wright (1976: 358) endar etter ei kortare drøfting opp med denne konklusjonen:

"Perhaps the fairest way to leave the decision is *always* to use a two-tailed test, *except* when there is a strong, documented, obvious case (aside from your own mere preference) for a one-tailed one."

I tilfelle der ein er usikker på om dei uavhengige variablane verkar inn på dei avhengige, er det rimeleg å testa hypotesen retningsnøytralt. Dersom resultatet då viser seg å vera signifikant, kan det sjå ut til at det kan vera viktig å ta omsyn til dette fenomenet som ein del av forklaringa. Også på felt der ein har liten forkunnskap i form av tidlegare teori eller relevant empiri, kan det vera rettast å formulera hypotesen retningsnøytralt.

Som eit døme på dette kan ein tenkja seg at ein vil undersøkje finmotorisk utvikling hjå barn. Fyrst vil ein samanlikna to seksårsgrupper. I den eine gruppa har alle gått i barnehage, og i den andre har ingen. Her vil det vera naturleg å testa retningsnøytralt både av di ein er usikker på om det å ha gått i barnehage eller ikkje kan ha noko å seia for den finmotoriske utviklinga, og av di ein på førehand ikkje vil vita kva for ei av gruppene som er best stilt med omsyn til dette.

Ved retningsnøytral testing er ein open for at resultat som går imot null-hypotesen om jamn fordeling mellom alternativa i den uavhengige variabelen, like godt kan gå i den eine som i den andre retninga. Testen i seg sjølv seier ikkje om ei av retningane er signifikant eller ikkje, men ut frå data kan ein sjå kva retning dette peikar i.

I tilfelle der ein kan byggja på eintydige teoriar eller empiri som kan samanliknast, og det ikkje er tvil om i kva retning resultatet vil gå, vel ein retningsbestemt testing.

Ved retningsbestemt testing vert hypotesen formulert som ein påstand om at eitt av alternativa i den uavhengige variabelen vil dominera. Eit slikt val utelet samstundes at det motsette kan vera tilfelle. Dersom ein ikkje greier å forkasta hypotesen, kan ein difor aldri, trass i at data kan sjå slik ut, seia at det motsette er signifikant.

For å bruka same dømet som over, vil ein no samanlikna finmotorikken hjå seksåringane med ei tilsvarande stor gruppe av tiåringar. Her er det nokså opplagt å testa retningsbestemt av di ein i utgangspunktet kan sjå bort frå at tiåringane vil ha dårlegare finmotorikk enn seksåringane.

8.5 Samsvar og skilnad mellom grupper og val av testtype

Etter å ha lytta og ekserpert meg gjennom heile materialet var det til stor hjelp og skapte godt oversyn å få lagt alle data inn i eit rekneark. Eg nytta her Excel versjon 4,0. Til dei ulike statistiske testane har eg brukt Statview versjon 2,0.

Med unntak av alder går alle hypotesane mine på skilnader mellom grupper. T-testen⁴³ er ein test som vert brukt for utval som er mindre enn 30. Denne testen skal avgjera kor sannsynleg det er at ein gjennomsnittsskilnad mellom to utval skuldast at det verkeleg er ein slik skilnad i gjennomsnittet i populasjonen. T-testen har høg styrke (power), dvs. at testen har stor evne til å påvisa signifikante skilnader dersom det verkeleg er ein signifikant skilnad i populasjonen. Testen utnyttar informasjonen i data svært effektivt, men stiller samstundes strenge krav til materialet:

- a) Data må vera på intervallnivå eller kvotientnivå (jf. Butler 1985: 12).
- b) Utvalet skal avspegla populasjonen, dvs. at ein må nytta ein tilfeldig utvalsmetode, slik at alle i totalpopulasjonen har lik sjanse til å bli plukka ut.
- c) Gruppene må vera uavhengige av kvarandre.
- d) Ein må gå ut frå at dei gruppene ein samanliknar, har ei tilnærma lik normalfordeling i populasjonen.
- e) Gruppene må ha tilnærma lik varians i populasjonen, dvs. at ikkje den eine gruppa er mindre homogen enn den andre.

T-testen gjev ein t-verdi som viser differansen mellom gjennomsnitta, med omsyn til spreing innanfor kvar gruppe. Ein forkastar difor null-hypotesen når ein får ein høg t-verdi (jf. vedlegg G).

For å samanlikna forholdet mellom tradisjonelle og nyare variantar har eg nytta kji-kvadrat testen "Goodness of fit". Dette er ein test som reknar ut avviket frå ein null-hypotese om at det er lik fordeling mellom gruppene. I motsetnad til andre testar kan ein her berre leggja inn rådata. Testen krev elles at:

- a) Data må vera på nominalnivå.
- b) Det må vera råd å klassifisera kvar einskild observasjon.
- c) Gruppene må gjensidig utelata kvarandre.

Aldershypotesen går på samsvar, dvs. om det er samsvar mellom høg alder og høg tradisjonsprosent. "Pearson product-moment correlation coefficient" er namnet på ein test som er laga for lineær korrelasjon. Med denne testen kan ein finna ut om det er signifikant korrelasjon/samsvar mellom dei to variablane ein samanliknar.

⁴³ Av dei testane eg har brukt i denne undersøkinga er T-testen og "Pearson product-moment correlation coefficient" parametriske testar, medan "Goodness of fit" er ein ikkje-parametrisk test (jf. Butler 1985).

Utrekninga tek omsyn til at somme av informantane manglar belegg på nokre av variablane. Testen stiller krav om at:

- a) Data må vera på intervallnivå eller kvotientnivå.
- b) Dei gruppene ein vil samanlikna, må ha ei tilnærma lik normalfordeling i populasjonen.

8.6 Reliabilitet og reliabilitetskontroll

Reliabilitet vil seia kor pålitelege målingane og resultatane ein kjem fram til, er. I sosiolingvistiske undersøkingar ser ein på i kor stor grad resultatane er eit påliteleg mål på språkbruken til dei språkbrukarane ein undersøker. Reliabilitet gjeld både for innsamlingsfasen og for bearbeidingsfasen. For å ha høg reliabilitet skal ei ny uavhengig måling gje dei same resultatane. Teoretisk sett er det mogleg å gjera ein re-test av innsamlingsprosedyren, men av di informantane då vil ha i minne at dei har vore med på dette før, står ein her i fare for å få inn utanomspråklege feilkjelder som det er vanskeleg å kontrollere. Denne typen re-testing er difor ikkje så vanleg.

Det er derimot både enklare og meir vanleg å gjera ein re-test av bearbeidingsfasen. Ein streng reliabilitetskontroll vil vera å få ein utanforståande til å ekserperera materialet og deretter samanlikna dette med eiga ekserpering. I praksis kan det likevel vera vanskeleg å finna ein person som er kompetent og viljug til å påta seg eit slikt arbeid. Alternativet er å gjera ei ny uavhengig ekserpering og dermed måla stabiliteten av seg sjølv som måleinstrument. Med ein slik kontroll vil ein både oppdaga avvik mellom samla tal på belegg og avvik i klassifiseringane.

Det var urealistisk med ei ny innsamling av data i Sogndal, og det var òg uråd å finna nokon som kunne kontrollere ekserperingane mi. Eg valde difor å gjera ei kontrollmåling på eiga ekserpering. Dette vart gjort fleire veker etter hovudekserperingane, slik at eg ikkje skulle hugsa kva eg hadde bestemt meg for den gongen. Gangen i kontrollen kan oppsummerast i desse punkta:

- 1) Trekkjer ved hjelp av ein tabell over tilfeldige tal ut eitt tal for kvar kassett. Spolar så fram til det teljartrinnet som samsvarar med det uttrekte talet.
- 2) Lyttar og noterer belegg for alle variablane i eit utval på 3% av innspelte teljartrinn på kvar kassett.
- 3) Bestemmer belegg- og klassifikasjonsavvik ved å jamføre med hovudekserperingane.

Kontrollmålingane viste eit samla avvik på 9,5% frå hovudekserperingane. Om lag 6% gjekk på at eg hadde utelate belegg, medan 3,5% var klassifikasjonsavvik. Over halvparten av begge typar avvik galdt for variabel *l/i*; *i/ - /e*; *e/* og *ll /mi/ - /me/*, som både er svært frekvente og vanskelege å skilja. Gabrielsen seier at stikkprøvar i

undersøkinga hans viste at han hadde utelate 9% av aktuelle belegg. Han seier derimot ingenting om klassifikasjonsavvik (jf. Gabrielsen 1983: 77).

8.7 Validitet

Med validitet er ein ute etter om det ein måler, er eit relevant uttrykk for det meir abstrakte omgrepet eller forholdet ein ynskjer å undersøka. Ein bør alltid velja den metoden som gjev best svar på problemstillinga. Med ein kvantitativ metode er eg i stand til å finna ut om det er ein samanheng mellom språkleg og sosial variasjon i Sogndal. Denne metoden vil derimot ikkje kunna gje meg noko svar på kva som eventuelt er årsakene til ein slik samvariasjon (jf. Kristoffersen 1996: 230).

For å få høg validitet må det vera høgt samsvar mellom dei teoretiske omgrepa og dei operasjonelle variablane. Det er i praksis ikkje mogleg å måla validiteten på dei språklege variablane mine, dvs. å karakterisera nokon av dei som meir gyldige for sogndalsdialekten enn andre. Men poenget kan illustrerast med den fonetiske drøftinga i kapittel 3.4.1. Eg argumenterte der for å gå bort frå å halda på ein distinksjon mellom primære og sekundære diftongar. For å avgjera dette var resultatata som kom fram på dataspetrografen viktige, og dataspetrografen fungerte då som eit måleinstrument på validiteten av dei akustiske signala.

Alle hypotesane mine er uavhengige av kvarandre, og eg kan difor testa somme av dei retningsbestemt og andre retningsnøytralt. Avgjerda byggjer i kvart enkelt tilfelle på mi vurdering av kor stor overtydingsstyrke og relevans teoriar eller annan empiri, som demografisk eller språkleg kan jamførast med Sogndal, har for undersøkinga mi. Det inneber også at andre undersøkingar der resultatata berre baserer seg på tal og prosent for dominans i den eine eller andre retninga, har ein mykje mindre overtydingsstyrke enn undersøkingar som har nytta ein hypotetisk-deduktiv metode og brukt statistikk. I tillegg er det avgjerande for meg om det kan knytast ei rimeleg årsaksforklaring til hypotesen.

8.8 Eigenvurdering av datakvalitet

Som ei kort oppsummering vil eg trekkja fram faktorar som er viktige for å vurdere kvaliteten på materialet mitt. Av di eg fekk lister på samla populasjon for dei to utvalde områda, var eg i stand til å sikra ein mest mogleg objektiv utvalsprosedyre (jf. 5.3). Ein slik utvalsmetode gjev eit representativt utval og tillet difor at ein dreg konklusjonar som gjeld heile populasjonen. Sidan utvalet mitt totalt sett ikkje er på meir enn 30 personar, vil eg likevel vera varsam med å trekkja konklusjonane for langt.

For i størst mogleg grad å få fram den uformelle daglegtalet måtte eg også prøva å skapa ein uformell og daglegdags situasjon. Eg prøvde av den grunn å framheva faktorar som kunne forsterka dette, t.d. stadval, emne for samtalen, samtalepartnar og eiga framferd i opptakssituasjonen (jf. 5.4). Samstundes måtte eg prøva å tona ned, men kunne av forskingsetiske grunnar likevel ikkje løyna føremålet med undersøkinga eller at samtalan vart tekne opp på band. Eg er nøgd med opptaka, og føler at eg lukkast med å skapa ein avslappa og uformell opptakssituasjon.

I tillegg til dei ytre rammene rundt undersøkinga, er framgangsmåten for den språklege analysen sjølvstøtt avgjerande for datakvaliteten. Til lyttinga og ekserperinga har eg nytta meg sjølv. Det kan både vera ein styrke og ei ulempe. Styrken er at eg er ein person med god kjennskap til sogndalsmålet. Eg har vakse opp på staden, snakkar målet sjølv og meiner å vera i stand til å høyra nyansane i talemålet. Ulempa med å stola berre på egne øyro er på den andre sida at oppfatninga og klassifiseringa av det eg høyrer, må bli subjektiv. Eventuelle "feillyttingar" hjå meg vil såleis påverka resultatet. Denne feilkjelda prøvde eg å minska ved å lytta gjennom materialet fleire gonger (jf. 6.4.2) og ved bruk av referansepersonar til å vurdere lågfrekvente belegg (jf. 6.4.1). Reliabilitetskontrollen viste at det var høg stabilitet mellom to uavhengige lytteomgangar (jf. 8.6).

Etter mitt syn er det ikkje nokon faktor som skulle gjera resultatet av undersøkinga mi spesielt upåliteleg. Eg meiner derimot at eg har fått data av høg kvalitet.

9 Hypotesar

Hypotesetestinga vil gå føre seg i to fasar. I den fyrste fasen testar eg dei sosiale variablane mot dei språklege variablane som einskildfenomen. I neste fase byggjer eg på desse resultatata til å formulera koplå/grupperte variablar, der eg koplar nokre av dei sosiale variablane. Hypotesane vert nummererte og kjem i den same rekkefylgja heile vegen. Formuleringa av hypotesane nedanfor byggjer på det som står om dei sosiale variablane (jf. 7) og på kriteria for retningsbestemming av hypotesar (jf. 8.4).

9.1 Dei einskilde hypotesane

9.1.1 Frekvensen av tradisjonelle språkformer i materialet

Trass i store endringar i sogndalssamfunnet dei siste tiåra (jf. 2), treng ikkje dette bety at det også finst store talemålsendringar. Akselberg (1995) såg at det for vossamålet var dei tradisjonelle formene som dominerte, noko han meinte skuldast at den lokale identiteten stod sterkt i lokalsamfunnet. Det er ikkje grunn til å tru at dette skulle vera noko særleg anleis i Sogndal. Hypotesen vert difor formulert retningsbestemt på dette viset:

H1: Tradisjonelle variantar vil vera meir frekvente enn nyare variantar når ein ser alle dei språklege variablane samla og ikkje tek omsyn til dei sosiale variablane.

9.1.2 Alder og aldersgrupper

For at språktilfanget skal fortelja meg mest mogleg, har eg i fyrste omgang late alder vera ein kontinuerleg variabel. Materialet sjølv vil difor syna om det finst språklege aldersskilje i sogndalsdialekten. Denne hypotesen vil nokså opplagt bli testa retningsbestemt av di det a priori er ulogisk å tenkja seg at dei unge vil ha eit meir tradisjonelt språk enn dei eldre. Skjekkeland (1980) fann ut at det var etterkrigsgenerasjonen som skilde seg mest ut i Bø. Dette såg han i samband med at det òg var i denne perioden Bø som tettstad og servicestad hadde utvikla seg mest (jf. Skjekkeland 1980: 85). Noko liknande er det sannsynleg å tenkja seg kan gjelda for Sogndal (jf. 2). Hypotesen vert dermed sjåande slik ut:

H2a: Det er samsvar mellom høg alder og høg tradisjonsprosent.

I neste omgang har eg delt inn den kontinuerlege variabelen alder i grupper. Eg har her valt ei to-delning som for dei andre sosiale variablane av di eg med tre eller fleire

grupper ville ha fått færre i kvar kategori, og av di det med to grupper er lettare å samanlikna med variablar som er naturleg to-delte, slik som region og kjønn. Delinga kunne gjerast på to måtar. Anten kunne eg dela slik at eg fekk to like store grupper, eller eg kunne dela inn etter gjennomsnittsalder. Eg valde det siste og fekk ei nokså jamn fordeling med 16 personar i den yngste og 14 personar i den eldste gruppa. I den yngste gruppa er informantane frå 16 til 44 år, og i den eldste gruppa er dei frå 52 til 83 år. Materialet er elles det same som før, argumentasjonen vert difor som ovanfor, og eg lyt også her velja ein retningsbestemt hypotese:

H2b: Dei eldste har høgare tradisjonsprosent enn dei yngste.

9.1.3 Region

I denne undersøkinga har eg sett sentrumsområdet, Sogndalsfjóra, opp mot Sogndalsdalen, som ligg frå 5-20 km frå sentrum. Både folketalet og breidda av arbeid og kulturtilbod er mykje større i Fjóra enn i Dalen. Slik sett vil eg med denne variabelen sjå på eit stort og tettbygd samfunn i høve til eit mindre og meir grigrendt samfunn. Eg vel her ein retningsnøytral hypotese. Resultat som viser regionsskilnader i New York, Belfast, Oslo eller andre storbyar har liten overføringsverdi til Sogndal. Derimot kan bygdebyen Voss på mange måtar samanliknast med Sogndal. I ei undersøking om vossamålet, viste informantane på Bordalen seg å bruka ein mykje større prosent av tradisjonelle former enn informantane frå sentrum, Vangen (jf. Akselberg 1995: 246-249). Sogndalsdalen er likevel ikkje eit fullt så isolert og sjølvstendig samfunn som Bordalen. Mange dalingar pendlar dagleg opp og ned frå sentrum, for å koma på jobb/skule og for å delta i andre aktivitetar og arrangement i fritida. Ein del sogndøler bur i Dalen i dag, sjølv om dei har vakse opp i Fjóra, og ein del bur i Fjóra, sjølv om dei har vakse opp i Dalen. Eit anna moment som talar mot at Dalen skal vera mest tradisjonell, og som dermed styrkjer valet av ein retningsnøytral hypotese, er at fleire informantar gjev uttrykk for at dei alltid har med seg eit stempel av å vera frå Dalen (jf. 2.7), noko som kan vera teikn på at det er eit sosialt skilje mellom dei to områda. Dette kan igjen verka til at dalingane også språkleg prøver å vera meir moderne. Hypotesen vert difor sjåande slik ut:

H3: Det er skilnad mellom Dalen og Fjóra med omsyn til tradisjonsprosent.

9.1.4 Kjønn

Sjølv om variabelen kjønn ikkje var eit utvalskriterium, viste materialet likevel å få ei nokså jamn kjønnsfordeling med totalt 16 menn (7 frå Fjóra og 9 frå Dalen) og 14

kvinner (8 frå Fjøra og 6 frå Dalen). Gjennomsnittsalderen for menn er likevel om lag 10 år høgare (51 år) enn for kvinner (41,7 år). Inge Lise Pedersen (1996: 151) seier: "Sociolingvistikkens unisone tale om at kvinders språk er mere standardnært end mænds er baseret på forskning inden for et ganske begrænset kulturelt rum." Særleg i byar har det vist seg å vera kvinnene som lettast standardiserer og går bort frå typiske talemålstrekk. Slik kjønnskilnad kan skuldast at kvinner er meir utrygge sosialt og difor har større behov for å markera sosial status gjennom språket (jf. Sandøy 1985: 143-144). "I meir tradisjonelle bygdesamfunn er det ikkje så lett å oppdage språkforskjellar på kvinner og menn." (Sandøy 1988: 143).

Eg har ingen kunnskap om sogndalssamfunnet som på førehand kan fortelja meg om det er menn eller kvinner som snakkar mest tradisjonelt. Hypotesen vert difor formulert retningsnøytralt:

H4: Det er skilnad mellom menn og kvinner med omsyn til tradisjonsprosent.

9.1.5 Utdanning

Informantane er inndelte etter desse kriteria på utdanning:

- 1) Dei som har fullført grunntdanning (obligatorisk grunnskule).
- 2) Dei som har fullført utdanning på vidaregåande nivå.
- 3) Dei som har fullført utdanning på høgskule eller universitetsnivå.

Trass i ei inndeling i tre utdanningskategoriar, har eg ved hypoteseformuleringa valt å slå saman kategori 1 og 2, slik at det i praksis berre vert to utdanningsgrupper. Dette har eg gjort dels av praktiske grunnar, og dels av di skuletilbodet i Sogndal er så variert at dei aller fleste sogndøler som tek vidare utdanning, vert buande i Sogndal til dei er ferdige med vidaregåande skule.

Jamvel om mange sosiolingvistiske undersøkingar har kome fram til at folk med høgare utdanning har færre tradisjonelle dialektformer enn andre, treng ikkje dette vera ei universell sanning. Omdal såg t.d. i si undersøking at alle informantane hans med høgare utdanning, hørde til den gruppa som hadde lita endring.⁴⁴ Dette forklarte han slik (Omdal 1994: 229): "Dette støtter etter mi vurdering det syn at mer utdanning kan gi større språklig sikkerhet, ved at den tryggheten som utdanning og studier gir en person, i sin tur fører til at språket i mindre grad blir utsatt for press."

Sogndal er eit skulesentrum (jf. 2), slik at ungdommen ikkje treng reisa ut av bygda for å ta høgare utdanning. Såleis kan dei truleg òg lettare halda på den lokale

⁴⁴ Her lyt ein gjera reservasjonar om at dette til saman berre vart fire informantar, og alle var menn.

identiteten sin, enn om dei hadde måtta flytta til ein annan stad. Eg vel difor å testa denne hypotesen retningsnøytralt:

H5: Det er skilnad mellom folk med høgare utdanning og andre når det gjeld tradisjonsprosent.

9.1.6 Yrkesgruppe

Eg har valt å dela informantane inn i dei tre tradisjonelle yrkesgruppene primær-, sekundær- og tertiærnæring. Husmødrer og informantar under utdanning er ikkje knytte til nokon av gruppene. Også her har eg ved hypoteseformuleringa valt ei todeling. Eg har då valt å sjå dei som arbeider i tertiærnæringa, mot resten. Dersom eg heller hadde skilt ut informantar frå primærnæringa, ville eg ha fått ei veldig stor overvekt av informantar frå Dalen (5) i forhold til Fjøra (1). (I utvalet mitt arbeider fem av i alt seks personar med høgare utdanning i tertiærnæringa.) Ti av totalt femten personar i tertiærnæringa bur i Fjøra.

Skjekkeland (1980) delte informantane inn i tre sosiale grupper ut frå næringsveggar. Dette tilsvarar mi yrkesgruppeinndeling. Han såg at informantar i primærnæringa gjennomsnittleg hadde 11% fleire tradisjonelle former enn dei som høyrde til servicenæringane.

I ei undersøking frå Hov i Land i 1978 (jf. Selj 1983) vart det rekna ut kor mange prosent standardtalemålsformer informantane brukte i staden for tradisjonelle bygdemålsformer. Denne prosenten var høgast for serviceyrka.

Også undersøkinga til Gjermundsen om Holla-målet (1981) viste at servicenæringa skilde seg ut. Her fann han fleire yngre talemålsvariantar enn hjå andre.

Ingen av desse undersøkingane som baserer seg på prosent, er likevel sterke nok som argument for å velja ein retningsbestemt hypotese for sogndalsmålet. Hypotesen vert altså formulert retningsnøytralt på dette viset:

H6: Det er skilnad mellom folk som arbeider i tertiærnæringa og andre når det gjeld tradisjonsprosent.

9.1.7 Foreldrebakgrunn

Ein trur at mora som oftast har meir å seia for påverknad og utvikling av talemålet til ungene, enn det faren har. Trudgill (1986: 35-38) viste for Norwich-undersøkinga kor viktig det var for språkbrukaren å ha foreldre frå same stad for å meistra spesielle fonologiske trekk. Om ikkje begge var frå staden, var det oftast mest avgjerande om

mora var frå staden. Hjå dei aller fleste heimelsmennene til Bjørkum kom båe foreldra frå same stad som dei sjølve. I somme tilfelle kom derimot mora frå ei anna bygd. Stundom kunne han då merka at ungane hadde nokre målføretrekk frå mora (jf. Bjørkum 1974: 578).

Sidan det er mest sannsynleg at faren har mindre å seia for talespråket til borna, vel eg å testa denne hypotesen retningsbestemt:

H7: Dei som har båe foreldra eller berre mor frå hovudsoknet, har høgare tradisjonsprosent enn dei som berre har far frå hovudsoknet.

9.1.8 Tid borte frå Sogn

Eg vil sjå om dei som har budd borte ei tid, skil seg ut i høve til dei som har budd i Sogn meir eller mindre heile livet. Eg har sett ei grense på to år, for at eitt års skulegang eller arbeid ein annan stad i tillegg til obligatorisk militærtjeneste, skal haldast utanfor.

Omdal hevdar i si undersøking at ei flytting frå Setesdal til Kristiansand tyder eit skifte av språkleg og sosial kontekst (jf. Omdal 1994: 38). Dette, seier han, kan i neste omgang føra til at dei endrar sosial identitet, og språket er her ein av fleire viktige faktorar. Endå om informantane til Omdal hadde budd lenger tid borte frå heimstaden enn mine har, såg han at der det skjedde endringar, var det, i Omdal sine nemningar, som oftast heller snakk om ei "avsetesdalfisering" av setesdalsmålet enn ei "kristiansandifisering" av det (jf. Omdal 1994: 220).

Det å ha budd andre stader for så å koma heim att, er ein variabel utan sterk empiri i sosiolingvistikken. Eg vil difor sjå om det å ha budd i lenger tid andre stader enn i Sogn, kan sjå ut til å ha fått nokon innverknad på språket. Denne hypotesen vert difor testa retningsnøytralt:

H8: Det er skilnad mellom dei som har budd borte frå Sogn i meir enn to år og andre når det gjeld tradisjonsprosent.

9.1.9 Nettverk

Å kartleggja det sosiale nettverket til kvar einskild informant er både svært omfattande og arbeidskrevjande og fortener eigentleg ei hovudoppgåve for seg sjølv. I utgangspunktet gjorde eg likevel eit forsøk på ein forenkla nettverksanalyse. Eg ville gjera ei enkel kategorisering av utanomspråklege kontaktar/relasjonar ved å stilla informantane ein del spørsmål ut frå ei spørjeliste. Eg var særleg interessert i å finna ut noko om forholdet til andre innfødde sogndøler og til innflyttarar/studentar.

For det fyrste ville eg finna ut om folk som skaper tette lojalitetsband til folk som ikkje har vakse opp i lokalsamfunnet, lettare går bort frå å nytta tradisjonelle variantar i daglegspråket sitt. Dei som har svakast band til det lokale, vil i fylgje L. Milroy vera mest utsette for ytre påverknad (jf. L. Milroy 1987: 196-97). Av den grunn ville hypotesen bli formulert retningsbestemt:

1: Folk med hyppig og fleirtåtta kontakt med studentar/innflyttarar har lægre tradisjonsprosent enn andre.

Dei ein føler seg sterkast knytt til, vil ein visa størst lojalitet til også språkleig. I undersøkinga frå Belfast konkluderer L. Milroy med at språket vert brukt som eit symbol på å visa lojalitet til lokalsamfunnet (jf. L. Milroy 1987). Det same viste undersøkinga til Blom og Gumperz på Hemnesberget (jf. Blom og Gumperz 1972). Også den andre hypotesen ville eg testa retningsbestemt:

2: Folk med hyppig og fleirtåtta kontakt med andre sogndøler har høgast tradisjonsprosent.

(For båe hypotesane valde eg å slå saman frekvens (hyppig) av kontakt og multipleksitet, dvs. at ein møtest i fleire sosiale samanhengar (fleirtåtta).

Det innsamla materialet, som desse hypotesane skulle vurderast ut frå, viste seg å ha fleire alvorlege feilkjelder. Spørsmåla eg stulte til informantane, såg slik ut:

1) Andre sogndøler:

Har du andre sogndøler i din næraste omgangskrins?	ja	nei
Om lag kor mange?	1-3	4-10
Er dei fleste av desse:	yngre	jamaldringar
Kor ofte har de kontakt?	dagleg	2-5 g. pr. veke
Korleis treffer du desse?	som nabo	som slekt
		gj. jobb/skule
		fritid

2) Innflyttarar/studentar:

Kva tykkjer du om at det er mange studentar/innflyttarar i Sogndal?

	positiv	negativ	nøytral
Har du innflyttarar/studentar i din næraste omgangskrins?	ja	nei	
Om lag kor mange?	1-3	4-10	11->
Er dei fleste av desse:	yngre	jamaldringar	eldre
Kor ofte har de kontakt?	dagleg	2-5 g. i veka	1 g. i veka eller sjeldnare
Dei fleste kjem frå?	nabobygder	resten av fylket	resten av landet
Korleis treffer du desse?	som nabo	som slekt	gj. jobb/skule
			fritid

Trass i at eg prøvde å definera næraste omgangskrins ved å seia at det er dei personane ein har nærast og mest kontakt med, føler eg at dette likevel har vorte oppfatta ulikt frå informant til informant. Korleis dei definerte ein sogndøl og ein innflyttar/student, såg også ut til å variera. Eg trur t.d. at svært mange ikkje har rekna foreldre og/eller ektefelle som kjem frå ein annan stad enn Sogndal, til gruppa studentar/innflyttarar. Dette er uheldig når me i praksis veit at det gjerne er slike personar som betyr mest for ein, og difor også språkleg kan ha sterk påverknadskraft.

Utan særleg lang tid til å tenkja seg om måtte informantane både finna ut kva dei la i omgrepet næraste omgangskrins og deretter koma med eit kjapt overslag over kor mange personar dei skulle rekna med. Dersom ein er usikker på kva ein skal velja, fungerer ofte spørsmål med svaralternativ slik at ein vel det som skil seg minst ut, dvs. hamnar på midten. Ein kan difor rekna med ei opphoping av usikre svar under midtkategorien. Relativt kort tid til å svara på fører òg til at dei berre tek med så mange personar som dei kjem på i farten.

For dei fleste var det mest håplaut å plassera dei personane dei tenkte på i ei aldersgruppe, og eg måtte ofte setja piler i båd retningar. Eg går også ut frå at ein definisjon av kven som er jamaldringar, ymsa mykje frå informant til informant. Somme rekna sikkert berre med personar fødte same året som dei sjølve, medan andre også tok med personar som er nokre år eldre eller yngre.

Føremålet med heile nettverksmodellen var å prøva å kartleggja styrken og frekvensen av det sosiale nettverket informantane hadde med andre sogndøler og med innflyttarar/studentar. Dei vart difor bedne om å seia kor ofte og korleis dei trefte desse personane. Under spørsmålet om kor ofte, møtte eg på same dilemmaet som under spørsmålet om alder. Somme av personane i gruppa, slik som t.d. næraste familie, har sikkert dei fleste dagleg kontakt med, medan andre personar treffer dei kanskje berre ein gong i veka eller sjeldnare. Svara vil av den grunn truleg vera sterkt baserte på kven av personane frå den næraste omgangskrinsen informantane tenkte på i det eg spurde. I tillegg er det lett for at informantane, også her, inngår eit kompromiss og landar på midten som er 2-5 gonger i veka.

Dersom ein har kontakt i fleire ulike samanhengar, kan ein snakka om mangtåtta kontakt. Her sa eg på førehand frå om at dei kunne ha fleire svar. Trass i dette, er det også her vanskeleg å skilja ut klare kategoriar som skal kjenneteikna alle i den næraste omgangskrinsen.

Under kategorien for innflyttarar/studentar stilte eg to ekstra spørsmål som eg ikkje stilte ved kartlegginga av kontakten med andre sogndøler. Eg spurde dei fyrst om kva dei tykte om at det er mange innflyttarar/studentar i Sogndal. Tanken bak spørsmålet var at positiv innstilling også gjerne gjer at dei språkleg sett let seg påverka. Eg såg i ettertid at spørsmålet var altfor lada av heilt andre konnotasjonar, og

at dette difor ikkje var rette måten å måla noko slikt på. Det var t.d. ingen som ville finna på å seia at dei var negative, sjølv om dei inst inne måtte meina det. Det andre ekstraspørsmålet galdt kvar dei fleste av desse personane kom frå. Her ville eg sortera ut frå tre grupper.

Jamvel om eg brukte alle spørsmåla i skjemaet under innsamlinga, ville eg truleg ikkje ha teke omsyn til alle spørsmåla i analysen. I analysen ville eg berre kvantifisera frekvens og kor samansett (ein- eller mangtåtta) kontakten var mellom informantane og dei to gruppene. Eg ville såleis verken ta omsyn til kor mange personar informantane hadde nær kontakt med for kvar gruppe eller alderen på desse.

Alt i alt opplevde eg at dei fleste informantane tykte det var vanskeleg å svara skikkeleg på desse spørsmåla. I utgangspunktet er det også eigentleg umogleg å gje ein kvantitativ karakteristikk av individa i den næraste omgangskrinsen sin. Ulike personar ein har nær kontakt med let seg ikkje pressa inn i eit skjema utan at det samstundes vert svært unyansert. Av di informantane vart bedne om å gruppera alle i næraste omgangskrins til eit slags minste sams multiplum, ville resultatata heller aldri ha kunna vorte noko anna enn svært upålitelege. I ettertid ser eg at ei slik forenkling er med på å gjera opplysningane i eit slikt komplekst felt så upålitelege at eg har valt å trekka heile nettverksdelen ut av analysen om variasjon i sogndalsmålet.

9.2 Hypotesar med grupperte variablar

9.2.1 Aldersgrupper i kvar region

Her lyt eg, som tidlegare, halda meg til ein retningsbestemt hypotese.

H9: Dei eldste i Dalen har høgare tradisjonsprosent enn dei yngste.

H10: Dei eldste i Fjøra har høgare tradisjonsprosent enn dei yngste.

9.2.2 Kjønn i kvar region

Under dei einskilde hypotesane var kjønn ein retningsnøytral hypotese.

H11: Det er skilnad mellom menn og kvinner i Dalen når det gjeld tradisjonsprosent.

H12: Det er skilnad mellom menn og kvinner i Fjøra når det gjeld tradisjonsprosent.

9.2.3 Aldersgrupper og kjønn

Endå om det samla sett viste seg å vera 10 års skilnad mellom mennene (51 år) og kvinnene (41,7 år), var ikkje denne skilnaden stor nok til at han gav noko signifikant utslag. Gruppene kan difor samanliknast som to likeverdige grupper. Hypotesane må formulerast retningsbestemt som for einskildhypotesane.

H13: Dei eldste kvinnene har høgare tradisjonsprosent enn dei yngste.

H14: Dei eldste mennene har høgare tradisjonsprosent enn dei yngste.

DEL 3: RESULTAT I HØVE TIL HYPOTESANE

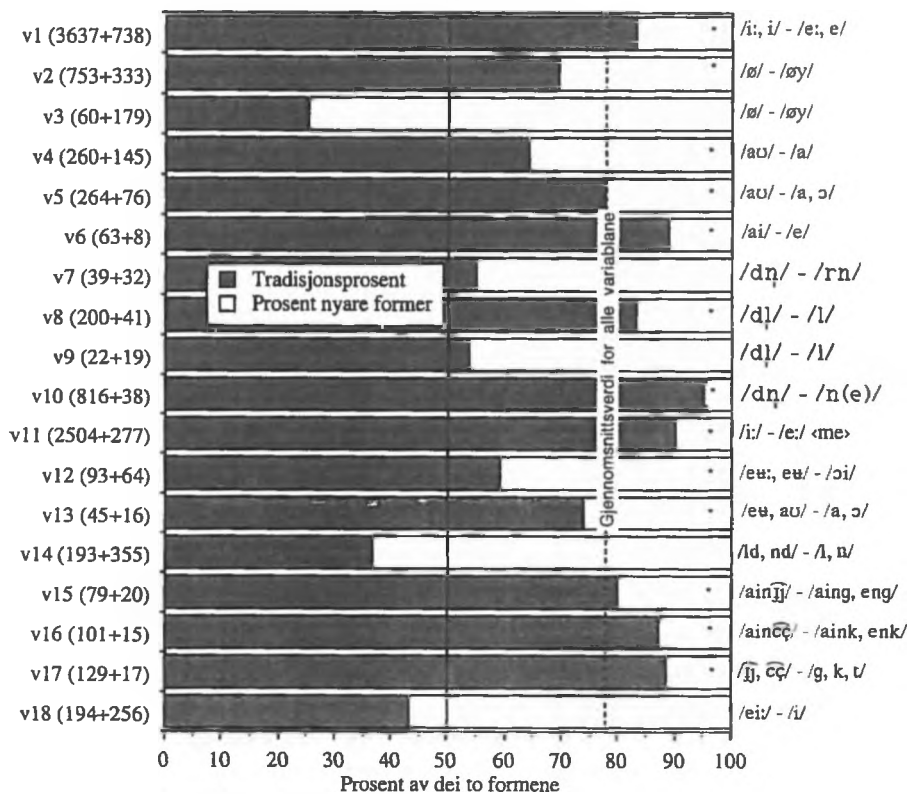
10.1 Resultat på lågaste nivå

I dette kapitlet presenterer eg grafiske framstillingar av resultata i undersøkinga. Piler ned mot dei språklege variablane i figurane viser kva for språklege variablar som gjev signifikante resultat på 0,05-nivå. Denne signifikansgrensa tillet ein feilmargin på 5%. Det vil i praksis seia at ein i eitt av 20 tilfelle kan få eit resultat som viser signifikans, men som likevel er feil. Nærare opplysningar til kvar test finst som egne tabellar i vedlegg G. Sjå også utbrettsida i vedlegg J for å få eit oversyn over dei språklege variablane.

10.1.1 Frekvensen av tradisjonelle språkformer i materialet

Som eit mål på variasjon og endring, har eg valt å bruka ein tradisjonsprosent. Det var interessant å fyrst sjå korleis denne såg ut for materialet samla.

Resultat for H1: Tradisjonelle variantar vil vera meir frekvente enn nyare variantar når ein ser alle dei språklege variablane samla og ikkje tek omsyn til dei sosiale variablane.

Figur 3: Tal og prosent av tradisjonelle og nyare former for alle dei språklege variablane for informantane samla.

Den heiltrekte linja er identisk med null-hypotesen, om ingen skilnad mellom tradisjonelle og nyare former, medan dei variablane som er markerte med stjerner, syner om skilnadene er store nok til å gje signifikante utslag. Til venstre står namnet på variabelen med tala på tradisjonelle belegg fyrst og deretter nyare belegg i parentes. Heilt til høgre er eit oversyn over variantvekslinga for kvar av dei språklege variablane.

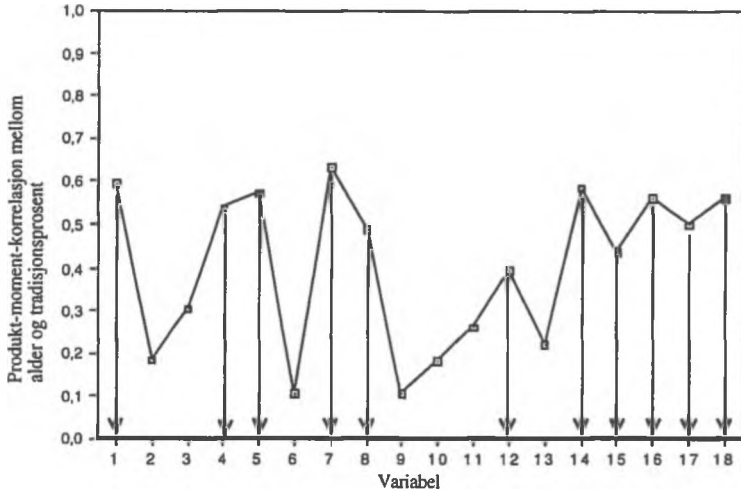
Denne retningsbestemte hypotesen viser seg å gje signifikante resultat for 13 av dei 18 språklege variablane. For alle variablane sett under eitt svarar dette til ein gjennomsnittleg tradisjonsprosent på 78,4% (jf. den stipla linja). 11 av variablane viser ein p-verdi på 0,001-nivå (jf. vedlegg G). Variabel 7 med variantane /dn/ - /rn/ viser ei lita overvekt av tradisjonelle variantar. Det er likevel tydeleg at den nyare varianten utan differensiering her er i ferd med å verta vanleg. Av ordlista under denne variabelen i vedlegg E ser me at dei orda der ein finn veksling, er samansetjingar som alle har «barn» som stamme. For variabel 9 /d/ - /l/ er det også få belegg som skil mellom tradisjonelle og nyare former, men det er likevel ei lita overvekt av tradisjonelle former. No er det i dei heile svært få belegg under denne variabelen, så kvart belegg gjev nokså stort utslag. Av orda under denne variabelen i vedlegg E ser me at ordet «gammal» vanlegvis har segmentasjon her, medan ordet «sykkel» i ubunden form vanlegvis vantar slik segmentasjon.

Dei tre variablane 3, 14 og 18 er dei einaste i det samla materialet der dei nyare formene har fått overtaket. For variabel 3 med variantane /ø/ - /øy/ framfor palatal, går det av vedlegg E tydeleg fram at det berre er ordet «kyrkje» som har overvekt av den tradisjonelle varianten /ø/. I det frekvente verbet å «tykkja» er det derimot den nyare varianten med /øy/ som dominerer. Ser ein nærare på variabel 14 /d, nd/ - /l, n/, fortel vedlegg E at det er i dei modale hjelpeverba «skulle» og «ville» at dei nyare formene dominerer. For modalverbet «kunne» er det derimot framleis den tradisjonelle varianten som står sterkast. Materialet viser at dei nyare variantane for variabel 18 /ei/ - /i/ er vanlege både for ord med stamme på «inn», «innan» og «inne».

Samla sett fortel resultatet at sogndalsdialekten, dvs. dei språktrekka eg har undersøkt innanfor lydverk og formverk, held godt på dei tradisjonelle formene. Den retningsbestemte hypotesen vert ståande som godt underbygd, slik at null-hypotesen må forkastast.

10.1.2 'Språk' – 'alder' – 'aldersgrupper'

Resultat for H2a: Det er samsvar mellom høg alder og høg tradisjonsprosent.

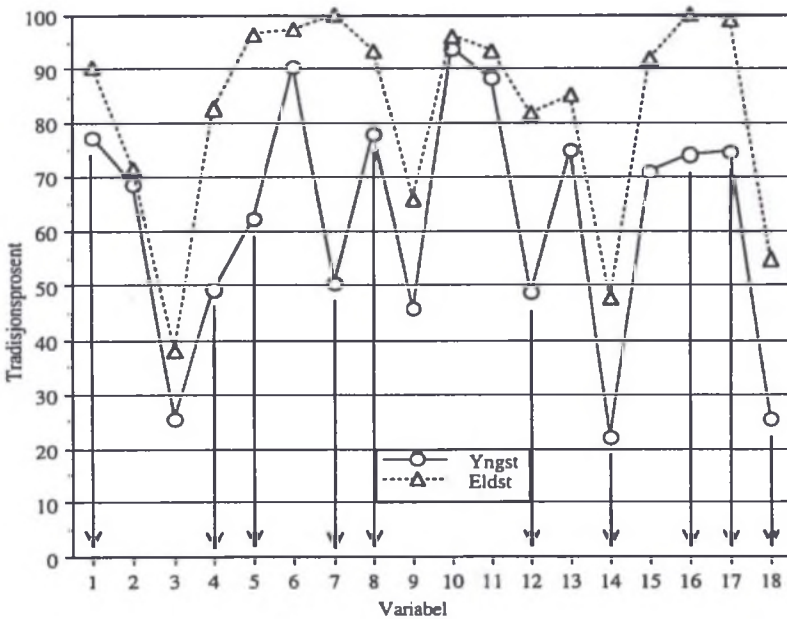

Figur 4: Korrelasjonen mellom alder og tradisjonsprosent.

Av di hypotesen min var retningsbestemt, er det berre positive korrelasjonar som gjev signifikante resultat. Utrekninga av korrelasjonen kunne ha gjeve negative verdiar (jf. 8 innleiinga), men alle verdiane av dei språklege variablane gjekk i hypoteseretninga. Eg har difor ikkje teikna den negative delen av y-aksen. Ei eventuell forkasting av null-hypotesen her er avhengig både av korrelasjonen, r , og av tal på par, N (jf. vedlegg G). Y-aksen viser korrelasjonen, r . Ved hjelp av ein tabell og ved å kjenna N kan ein finna ut kva resultat som er signifikante (jf. Butler 1985: 180). Figuren ovanfor viser at heile 11 av 18 språklege variablar gjev signifikante utslag i venta retning. I tillegg viser variabel 3 /ø/-/øy/, og 11 /i:/ - /e:/ <me> tendensar i same retning. Berre fem variablar viser mangel på samanheng mellom tradisjonelle former og høg alder.

Det er difor heilt tydeleg at tradisjonsprosenten aukar med høgare alder, og at null-hypotesen om at høg alder ikkje viser samsvar med høg tradisjonsprosent, må forkastast.

Resultat for H2b: Dei eldste har høgare tradisjonsprosent enn dei yngste.

Figur 5: Tradisjonsprosenten for dei to aldersgruppene.

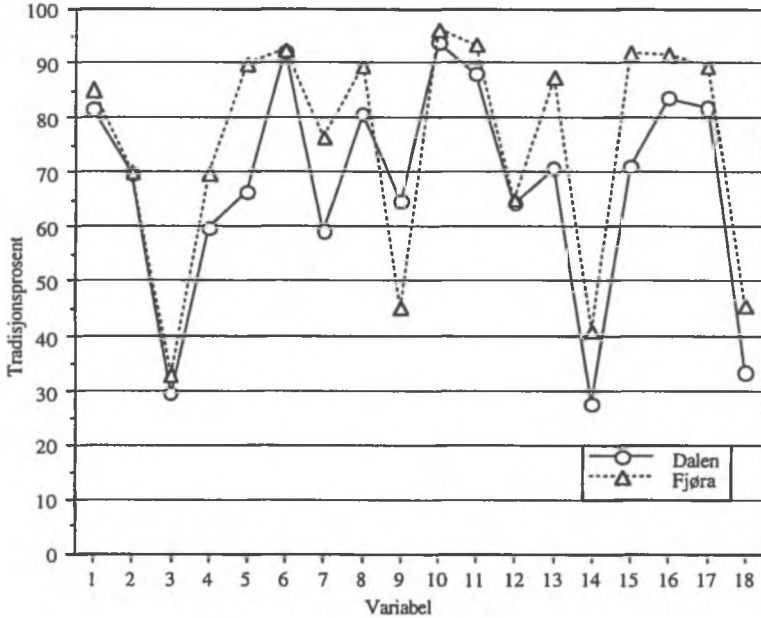
(Frå og med figur 5 vil y-aksen alltid syna tradisjonsprosenten.)

Denne retningsbestemte hypotesen, som delte informantane inn i ei ung og ei eldre gruppe (jf. 9.1.2), viste seg å gje signifikant utslag for 10 av dei same variablane som for alder under ein kontinuerleg variabel. Den einaste skilnaden er variabel 15 /ainj/ - /aing, eng/. Han gjev ikkje signifikant utslag her, men viser likevel ein klar tendens i hypoteseretninga. Variabel 3 /ø/ - /øy/, 11 /i/ - /e:/ <me> viser også slike tendensar. Variabel 1 /i/, /i/ - /e/, /e/ har signifikant utslag med mindre skilnad i prosent enn variabel 9 /d/ - /l/, som ikkje gjev signifikant utslag. Årsaka til dette er at variabel 1 har mange fleire belegg enn variabel 9 (jf. figur 3).

Dei signifikante resultatane er jamt fordelte både for variablar innanfor lydverk og formverk og styrkjer påstanden om at sogndøler i alderen 52 til 83 år, held betre på tradisjonelle sogndalsformer enn sogndøler mellom 16 og 44 år. Null-hypotesen må difor forkastast også her.

10.1.3 'Språk' – 'region'

Resultat for H3: Det er skilnad mellom Dalen og Fjøra med omsyn til tradisjonsprosent.

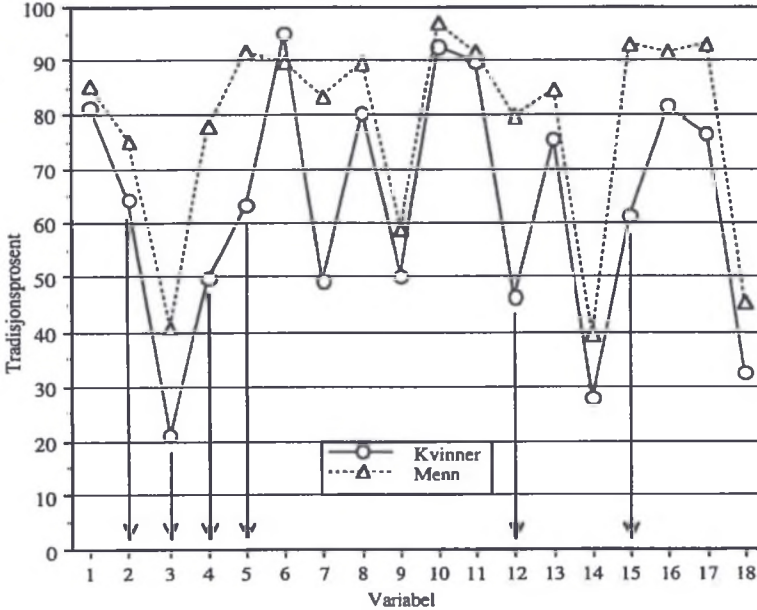
Figur 6: Tradisjonsprosenten for dei to områda, Dalen og Fjøra.

Denne hypotesen var formulert retningsnøytralt, og ein slik hypotese må ha større skilnader for å bli underbygd enn ein retningsbestemt hypotese. Her er ingen signifikante forskjellar. I den grad det er i det heile er råd å snakka om skilnader, er det to variablar, variabel 5 /ai/ - /e/ og 14 /td, nd/ - /l/, som viser tendensar, dvs. p-verdiar mellom 0,05 og 0,1 (jf. 8), til at Fjøra har høgast tradisjonsprosent. Variabel 15 har større prosentvis skilnad enn variabel 14, men viser likevel ingen tendens av di denne variabelen har færre belegg enn variabel 14 (jf. figur 3). Med unntak for variabel 9 /d/ - /l/, som har høgast tradisjonsprosent i Dalen, er det heile tida Fjøra som ligg høgast når dei to områda ikkje har lik tradisjonsprosent.

Denne hypotesen vert med andre ord dårleg underbygd i undersøkinga. Ingen av variablane gjev signifikant utslag, og null-hypotesen, som seier at det ikkje er nokon skilnad mellom bruk av tradisjonelle former i Dalen og i Fjøra, vert ståande.

10.1.4 'Språk' – 'kjønn'

Resultat for H4: Det er skilnad mellom menn og kvinner med omsyn til tradisjonsprosent.

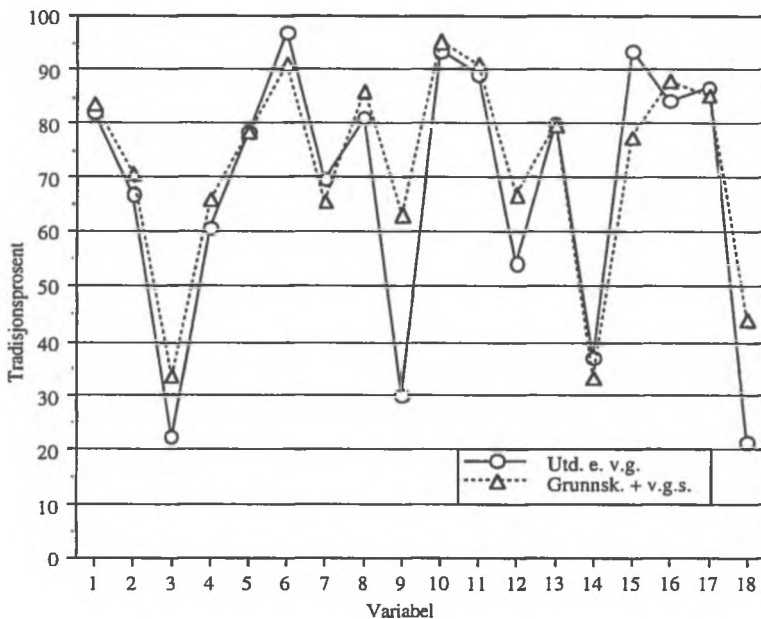
Figur 7: Tradisjonsprosenten for kvinner og menn.

Denne retningsnøytrale hypotesen gav signifikant utslag for seks av dei atten variablane om at menn brukar fleire tradisjonelle former enn kvinner. Spesielt ser skilnaden mellom kvinner og menn ut til å gjelda for variablar under lydverket. I variabel 2 /ø/ - /øy/ kan dette t.d. gjelda for eit ord som <tykte>, for variabel 3 /ø/ - /øy/ i ord som <stykke>, for variabel 4 /au/ - /a/ i ord som <lang> og for variabel 5 /au/ - /ɔ, a/ i ord som <gong>. Også to variablar frå formverket, nemleg variabel 12 /eʊ, eʊ/ - /oi/ som i ordet <køyrd>, og variabel 15 /ainj/ - /aing, eng/ som i ordet <lenge>, viste seg å gje signifikante utslag i favør av høgast tradisjonsprosent for menn. I tillegg til desse synte to variablar, 7 /dn/ - /rn/ som i <barnehage> og 10 /dŋ/ - /n(e)/ som i <hestane>, tendensar i same retning.

Hypotesen vert altså underbygd og styrkt, slik at null-hypotesen vert forkasta.

10.1.5 'Språk' – 'utdanning'

Resultat for H5: Det er skilnad mellom folk med høgare utdanning og andre når det gjeld tradisjonsprosent.

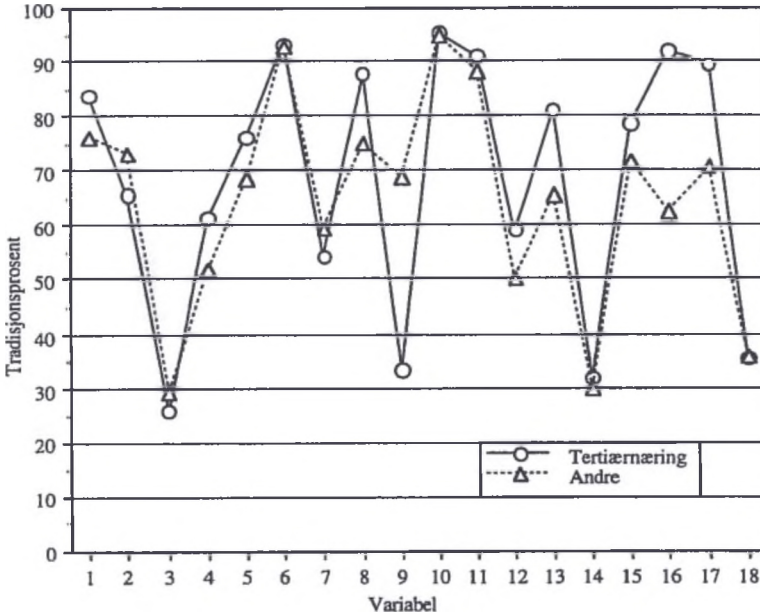

Figur 8 Tradisjonsprosenten for dei med høgare utdanning og andre.

Denne retningsnøytrale hypotesen gav ikkje signifikant utslag for nokon av dei språklege variablane. Jamvel om det var ein tendens i variabel 18 /ei/ - /i/ til at dei som ikkje har høgare utdanning, har høgast tradisjonsprosent, er ikkje dette nokon sterkt underbygd hypotese. Null-hypotesen vert difor ståande.

10.1.6 'Språk' – 'yrkesgruppe'

Resultat for H6: Det er skilnad mellom folk som arbeider i tertiærnæringa og andre når det gjeld tradisjonsprosent.

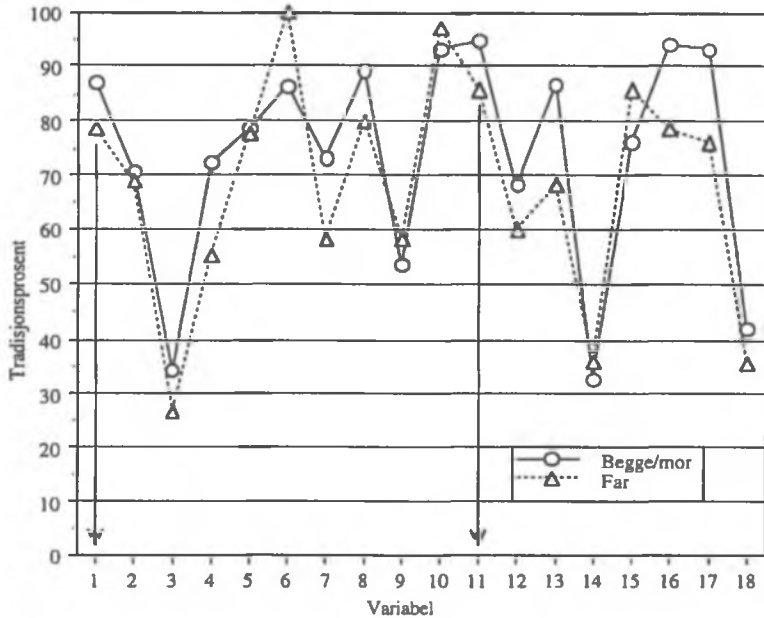

Figur 9: Tradisjonsprosenten for dei som arbeider i tertiærnæringa og andre.

Heller ikkje yrkesgruppe gjev noko signifikant utslag i nokon av retningane. Dei to gruppene viser små skilnader, men i den grad det er skilnader, vekslar dei på å vera mest tradisjonelle. Variabel 16 /ainē/- /aink, enk/ viser ein tendens til at dei som arbeider i tertiærnæringa, har høgast tradisjonsprosent, men mangel på signifikante resultat gjer at null-hypotesen, om at det ikkje er nokon skilnad mellom dei to gruppene, vert ståande.

10.1.7 'Språk' – 'foreldrebakgrunn'

Resultat for H7: Dei som har både foreldra eller berre mor frå hovudsoknet, har høgare tradisjonsprosent enn dei som berre har far frå hovudsoknet.

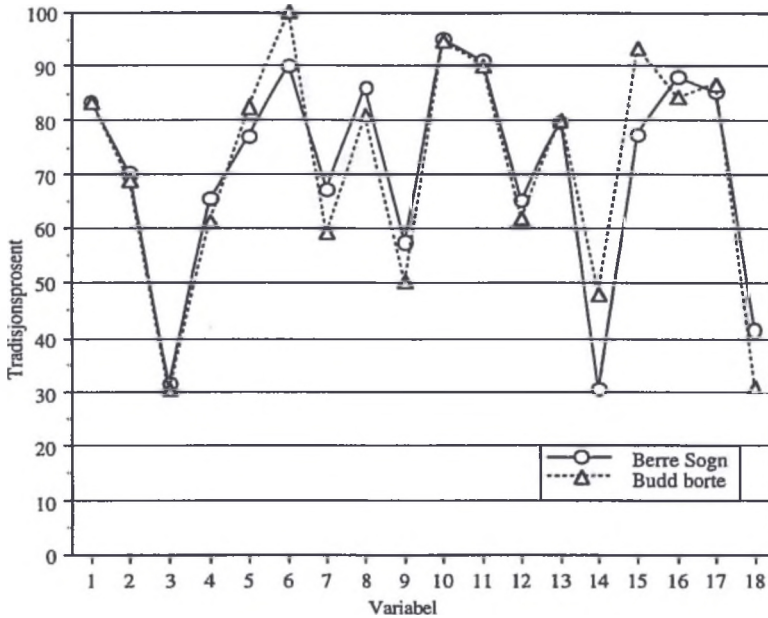
Figur 10: Tradisjonsprosenten for dei med begge foreldra eller berre mor frå hovudsoknet, og dei som berre har far frå hovudsoknet.

Denne retningsbestemte hypotesen gav signifikant utslag for to av variablane, 1 /i:/ - /e:/, e/ og 11 /i:/ - /e:/ <me>, for at dei med begge foreldra eller berre mor frå hovudsoknet har høgast tradisjonsprosent. Variabel 16 /ainc̃c̃/ - /aink/ og 17 /j̃j̃, c̃c̃/ - /g, k, t/ viser tendensar i same retning. Variabel 6 /ai/ - /e/ har eit resultat som går i motsett retning av det eg kan sjå av ein retningsbestemt test, for her har dei med berre far frå hovudsoknet høgast tradisjonsprosent.

Eg sette som krav til dei retningsbestemte hypotesane at minst sju av variablane måtte vera signifikante, for at eg kunne godta den alternative hypotesen. Resultatet viser difor at eg lyt forkasta den alternative hypotesen, og at null-hypotesen om at der ikkje er nokon skilnad, vert ståande.

10.1.8 ‘Språk’ – ‘tid borte frå Sogn’

Resultat for H8: Det er skilnad mellom dei som har budd borte frå Sogn i meir enn to år og andre når det gjeld tradisjonsprosent.

Figur 11: Tradisjonsprosenten for dei som har budd borte frå Sogn, og dei som ikkje har det.

Denne retningsnøytrale hypotesen gjev ingen signifikante utslag, og dei fleste variablane viser små skilnader mellom dei to gruppene. Variabel 14 /ld, nd/ - /l, n/ viser ein tendens til at dei som har budd borte frå Sogn i to år eller meir har høgast tradisjonsprosent, men null-hypotesen vert likevel ståande.

For hypotesane på lågaste nivå kan ein forkasta dei alternative hypotesane som går på at det er skilnader mellom dei to regionane, utdanning, yrkesgruppe, foreldrebakgrunn og det å ha budd borte frå Sogn. Den alternative hypotesen om at det er ein dominans av tradisjonelle former i sogndalsmålet, er derimot styrkt. Det er også hypotesen om at dei eldste har høgare tradisjonsprosent enn dei unge, og at mennene har høgare tradisjonsprosent enn kvinnene. I neste kapittel vil eg koma attende til og drøfta kva som

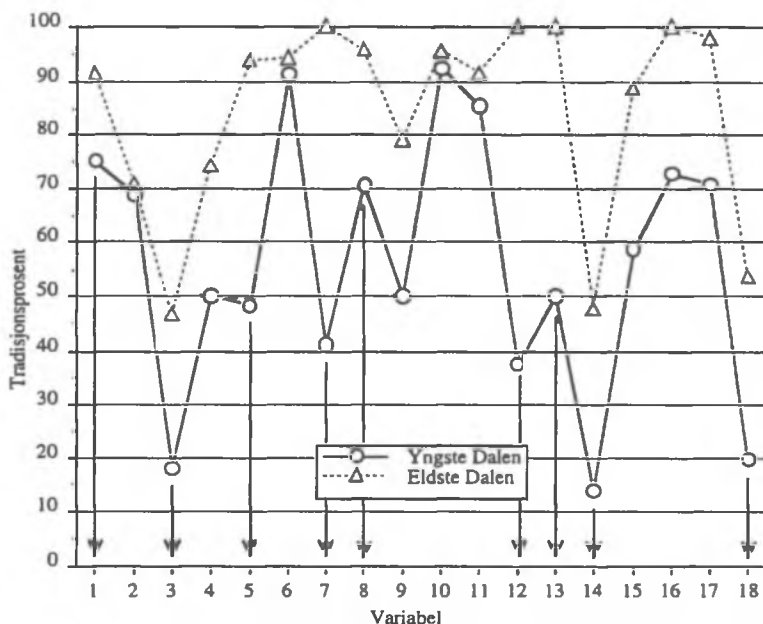
kan vera årsakene til desse resultatata, men fyrst vil eg sjå på resultatata for dei grupperte variablane.

10.2 Resultat for kopling av variablar

10.2.1 'Språk' – 'aldersgruppe og region'

Alder viste seg å gje signifikant utslag for Dalen og Fjøra samla. Av den grunn kunne det vera interessant å gjera ei finare inndeling og sjå om dette resultatet byggjer på ei jamn fordeling mellom dei to regionane i undersøkinga, eller om det eigentleg gjeld berre for den eine.

Resultat for H9: Dei eldste i Dalen har høgare tradisjonsprosent enn dei yngste.

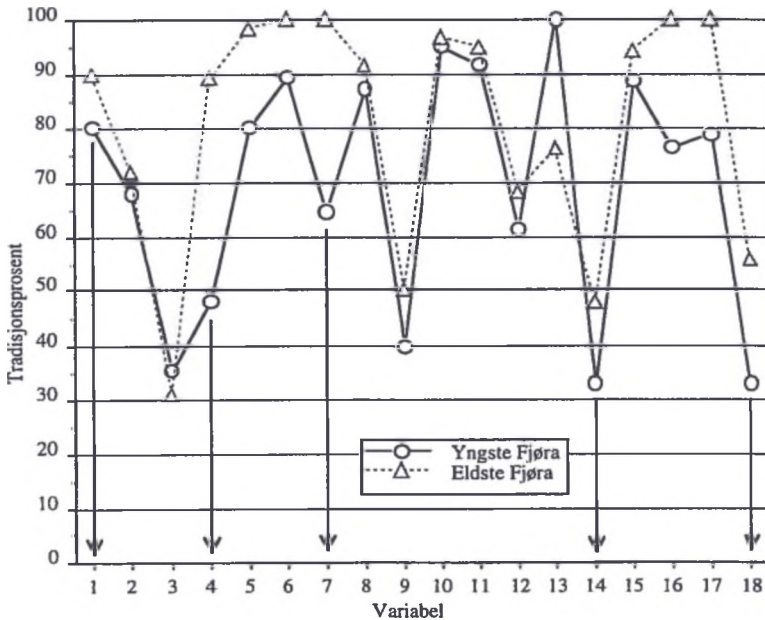
Figur 12: Tradisjonsprosenten for dei to aldersgruppene i Dalen.

Denne retningsbestemte hypotesen syner at ni av dei språklege variablane gjev signifikante utslag for regionen Dalen. Sju av desse variablane, variabel 1 /i:/, i/ - /e:/, e/, 5 /aʊ/ - /ɔ/, a/, 7 /dn/ - /rn/, 8 /d/ - /l/, 12 /eʊ/, eʊ/ - /ɔi:/, 14 /d/, nd/ - /l/, n/ og 18 /ei:/ - /li:/, er dei same som gav signifikante utslag for dei to regionane samla. I tillegg viser tre

variablar, variabel 15 /ain \overline{jj} / - /aing, eng/, 16 /ain $\overline{c\check{c}}$ / - /aink, enk/ og 17 / \overline{jj} , $\overline{c\check{c}}$ / - /g, k, t/, tendensar i same retning.

Resultatet viser så store skilnader her at null-hypotesen må forkastast.

H10: Dei eldste i Fjøra har høgare tradisjonsprosent enn dei yngste.

Figur 13: Tradisjonsprosenten for dei to aldersgruppene i Fjøra.

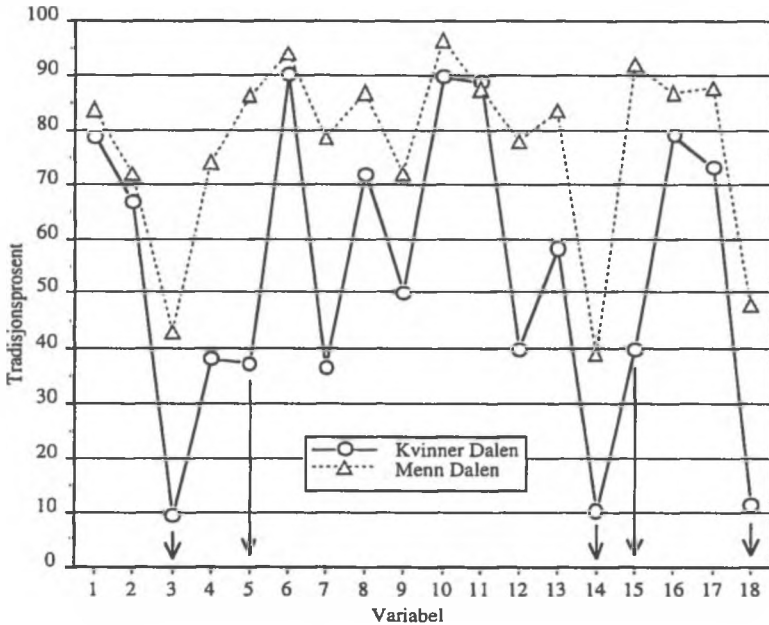
I Fjøra er det fem variablar, variabel 1 /i:, i/ - /e:, e/, 4 /au/ - /a/, 7 /dn/ - /rn/, 14 /ld, nd/ - /l, n/ og 18 /ei:/ - /i/, som gjev signifikante utslag. I tillegg til dei signifikante resultatane viser dei tre variablane 5 /au/ - /ɔ, a/, 16 /ain $\overline{c\check{c}}$ / - /aink, enk/, og 17 / \overline{jj} , $\overline{c\check{c}}$ / - /g, k, t/, som også var signifikante for regionane samla, tendensar i same retning. Variabel 5 ligg berre så vidt over signifikansgrensa på 0,05 (jf. vedlegg G.)

For ein retningsbestemt hypotese har dette resultatet for få signifikante resultat til at eg kan halda på den alternative hypotesen, så null-hypotesen vert ståande.

10.2.2 'Språk' – 'kjønn og region'

Kjønnet var også ein sosial variabel som synt seg å gje signifikant utslag for materialet samla og viste at mennene hadde høgare tradisjonsprosent enn kvinnene. Korleis ser dette ut for dei to regionane?

H11: Det er skilnad mellom menn og kvinner i Dalen når det gjeld tradisjonsprosent.

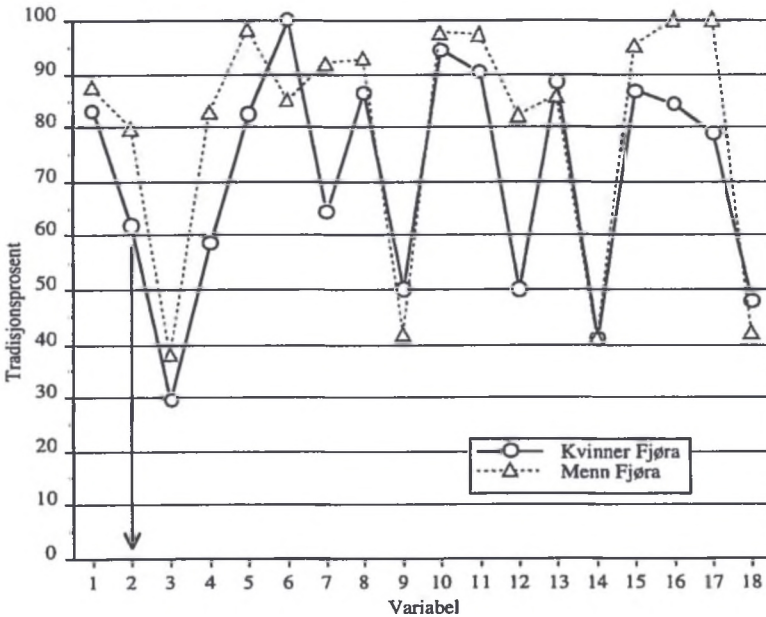

Figur 14: Tradisjonsprosenten for kvinner og menn i Dalen.

For denne retningsnøytrale hypotesen gjev fem variablar, nemleg variabel 3 /ø/ - /øy/, 5 /au/ - /ɔ/, a/, 14 /ld, nd/ - /l, n/, 15 /ain̩/ - /aing, eng/ og 18 /ei/ - /i/, signifikante utslag for regionen Dalen, medan variabel 4 /au/ - /a/ viser tendens i same retning. Dei tre variablane 3, 5 og 15 er dei same som gav utslag for dei to regionane samla, medan Dalen er åleine om å ha kjønnskilnad for variabel 14 og 18.

Null-hypotesen, om at det ikkje er skilnad, lyt forkastast, for den alternative hypotesen vert her godt nok underbygd til å bli ståande.

H12: Det er skilnad mellom menn og kvinner i Fjøra når det gjeld tradisjonsprosent.

Figur 15: Tradisjonsprosenten for kvinner og menn i Fjølra.

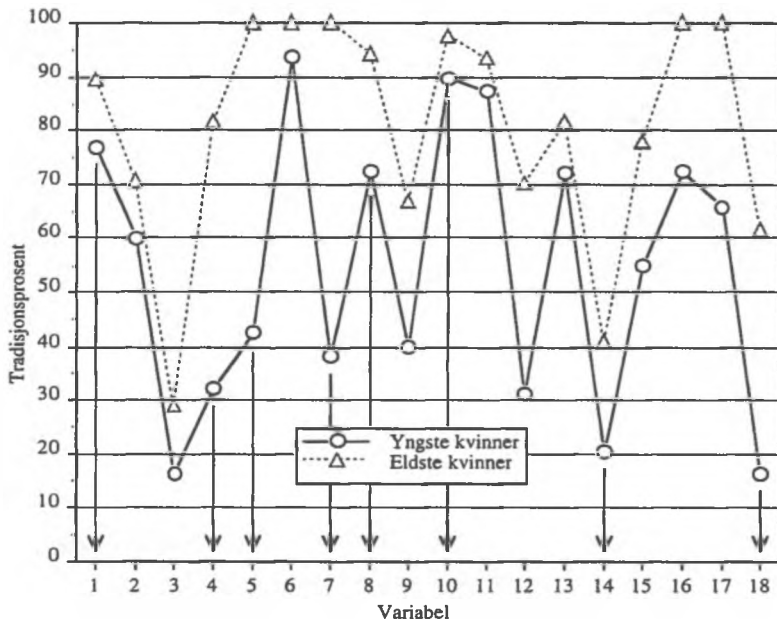
Berre ein variabel, variabel 2 /ø/ - /øy/, gjev signifikant utslag på at det er kjønnskilnader i Fjølra. Variabel 12 /eʊ, eʊ/ - /ɔi/ viser tendens til det same.

Resultatet er her for svakt til at eg kan forkasta null-hypotesen. I Fjølra er det for dei språklege variablane samla altså ingen vesentleg skilnad mellom tradisjonsprosenten til menn og kvinner.

10.2.3 'Språk' – 'aldersgruppe og kjønn'

Både aldersgrupper og kjønn viste kvar for seg å gje signifikant utslag. Det kan difor også vera verd å sjå korleis fordelinga er mellom kjønn og aldersgrupper for regionane samla, og sjå om det er nokon skilnad mellom dei unge og dei eldre kvinnene og mennene.

H13: Dei eldste kvinnene har høgare tradisjonsprosent enn dei yngste.

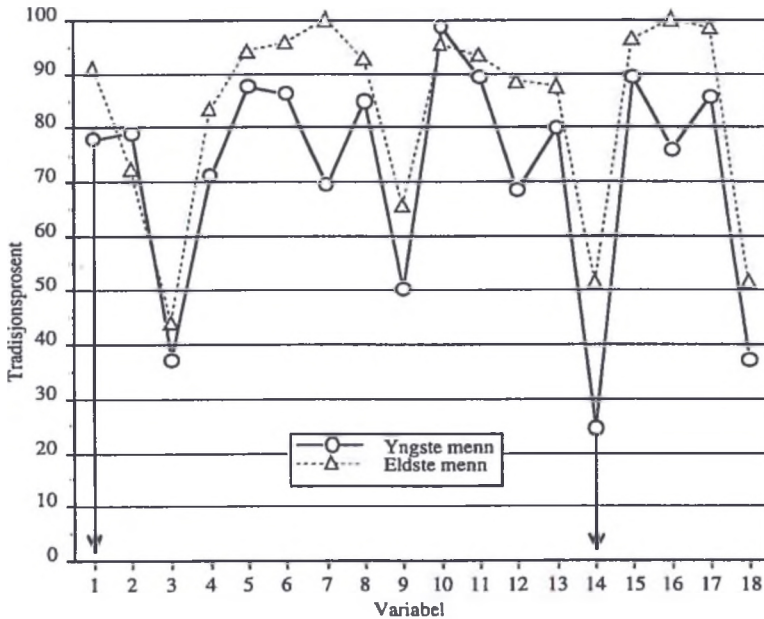

Figur 16: Tradisjonsprosenten for dei yngste og dei eldste kvinnene.

For heile åtte variablar, variabel 1 /i:/ - /e:/, 4 /au/ - /a/, 5 /au/ - /ɔ/, 7 /dn/ - /rn/, 8 /d/ - /l/, 10 /dŋ/ - /n(e)/, 14 /d, nd/ - /l, n/ og 18 /ei:/ - /i:/, viser resultatane signifikante utslag for at dei eldste kvinnene har høgare tradisjonsprosent enn dei yngste. I tillegg viser dei fire variablane 2 /ø/ - /øy/, 12 /eʷ, eʷ/ - /ɔi/, 16 /ainçç/ - /ainkl, enk/, og 17 /j/ - /g, k, t/ tendensar til det same.

Trass i at dette er ein retningsbestemt hypotese, vert den alternative hypotesen så godt underbygd at null-hypotesen må forkastast.

H14: Dei eldste mennene har høgare tradisjonsprosent enn dei yngste.

Figur 17: Tradisjonsprosenten for dei yngste og dei eldste mennene.

Berre to variablar, variabel 1 /i:/, i/ - /e:/, e/ og 14 /nd, nd/ - /n/, gjev signifikante utslag på denne hypotesen. Desse variablane gav også signifikante utslag mellom eldre og yngre kvinner, og er på det viset to språktrekk som er med å indikera ei endring i sogndalsdialekten. Variabel 16 /ainc̄c̄/ - /aink/, enk/ og 17 /ʃj, c̄c̄/ - /g, k, t/ viser elles tendensar til aldersskilnad mellom dei eldste og dei yngste mennene.

Underbygginga av denne hypotesen er ikkje sterk nok til at ein kan forkasta nullhypotesen.

Alt i alt er det sju hypotesar som vert så godt underbygde at dei vert ståande som påstandar om korleis sogndalsdialekten, dvs. dei språktrekka som er med i denne undersøkinga, er i 1996:

H1: Tradisjonelle variantar vil vera meir frekvente enn nyare variantar når ein ser alle dei språklege variablane samla og ikkje tek omsyn til dei sosiale variablane.

H2a: Det er samsvar mellom høg alder og høg tradisjonsprosent.

H2b: Dei eldste har høgare tradisjonsprosent enn dei yngste.

H4: Det er skilnad mellom menn og kvinner med omsyn til tradisjonsprosent.

(Dette gav utslag ved at kvinner hadde lægre tradisjonsprosent enn menn.)

H9: Dei eldste i Dalen har høgare tradisjonsprosent enn dei yngste.

H11: Det er skilnad mellom menn og kvinner i Dalen når det gjeld tradisjonsprosent.

(Kvinnene i Dalen viste seg å ha lægre tradisjonsprosent enn mennene.)

H13: Dei eldste kvinnene har høgare tradisjonsprosent enn dei yngste.

	H1	H2 a	H2 b	H3	H4	H5	H6	H7	H8	H9	H 10	H 11	H 12	H 13	H 14
V1	S	S	S					S		S	S			S	S
V2	S				S								S	T	
V3		T	T		S					S		S			
V4	S	S	S		S						S	T		S	
V5	S	S	S	T	S					S	T	S		S	
V6	S														
V7		S	S		T					S	S			S	T
V8	S	S	S							S				S	
V9															
V 10	S				T									S	
V 11	S	T	T					S							
V 12	S	S	S		S					S			T	T	
V 13	S									S					
V 14		S	S	T					T	S	S	S		S	S
V 15	S	S	T		S					T		S			
V 16	S	S	S				T	T		T	T			T	T
V 17	S	S	S					T		T	T			T	
V 18		S	S			T				S	S	S		S	

Tabell 6: Språklege variablar som var signifikante (S), eller som viste tendensar (T) under kvar av hypotesane. (Kolonnane for dei hypotesane som vart godt underbygd, er farga lysegrå.)

DEL 4: DRØFTING

11.1 Variasjon

11.1.1 'Språk' – 'kjønn'

Kjønn som variabel for dei to regionane samla viste at mennene har høgare tradisjonsprosent enn kvinnene (jf. H4). Det er vanskeleg å førestilla seg at denne skilnaden skriv seg frå biologiske forskjellar mellom menn og kvinner. Forklaringa botnar nok heller i psykososiale faktorar (jf. Hessellund 1972: 106 og 107):

[...] det synes å være tale om et komplisert samspill mellom biologiske og sosialpsykologiske prosesser, hvor de registrerte kjønnsforskjeller ikke så mye henger sammen med det biologisk gitte kjønn, men snarere med i hvilken grad menn og kvinner har overtatt og akseptert den psykologiske kjønnsidentitet og de kjønnsrollemønstre som det gitte samfunn har stilt opp for dem. [...] De forskjeller man kan påvise, er således psykologiske, ervervede forskjeller, men absolutt ikke medfødte.

Trass i at dagens samfunn på det ytre plan har mykje større jamstelling mellom kjønna enn for berre 20-30 år attende, oppstår det gjennom sosial innlæring likevel psykologiske kjønnskilnader. Om korleis ei slik kjønnsrolle-læring føregår, seier Hessellund (1972: 61):

Barn lærer f.eks. om fysiske og sosiale forskjeller og likheter mellom kjønne, og begynner raskt å identifisere seg med sitt eget kjønn. I tillegg til at de lærer seg de anatomiske og sosialt betingede forskjeller mellom de to kjønn, erverver de også gradvis kunnskap om hvilke atferdsnormer som er sosialt akseptable for de to kjønn.

Vidare seier han (1972: 62): "Den psykologiske kjønnsidentitet må betraktes som den mest stabile av alle de sosiale identiteter." Resultata frå undersøkinga mi er med på å styrkja teorien om kjønn som sosial variabel.

Resultat frå ulike delar av den engelsktalande verda har vist at kvinner er meir statusmedvitne enn menn, og at kvinner i større grad enn menn oppnår status gjennom "korrekt" språk og "korrekt" åtferd, medan menn i større grad synest å vera knytte til språkformer som gjev signal om lokal gruppe-solidaritet (jf. Trudgill 1976: 167). Det ser ut til at kvinner lettare vel dei formene som har prestisje, eller som er dominerande i samfunnet kulturelt og sosialt. Heilt ifrå starten av livet, men meir eller mindre umedvite, får jentene ofte tilbakemeldingar på utsjånad og språk, medan gutane ofte får tilbakemeldingar på styrke og handling. Stereotype oppfatningar om kvinna som den

vakre og mannen som den sterke har dessutan også ein sentral plass i reklamen. Om korleis slike oppfatningar kan gje utslag på talemålet, seier Else Ryen (1976: 18):

Kvinner veit at de i stor utstrekning vurderes ut fra måten de framtrer på. Orda "pen" og "stygge" brukes oftere og mer virkningsfullt om jenters enn om gutters utseende, klesdrakt, oppførsel og språk. Når jentene møter et sterkere krav om pen oppførsel, vil dette prege språkbruken deres, fordi den er en del av måten de ter seg på.

Hudson hevdar at språklege kjønnskilnader er eit av dei mest robuste resultatane innan sosiolingvistikken. Han oppsummerer dette under det han kallar "The Sex/Prestige Pattern" på denne måten (jf. Hudson 1996: 195): "In any society where males and females have equal access to the standard form, females use standard variants of any stable variable which is socially stratified for both sexes more often than males do."

Som årsaker til dette legg han særleg vekt på sosiale nettverk og sosiale stereotyper. Jemvel om begge forklaringane byggjer på generaliserte framstillingar, kan det vera verd å ta dei med.

Nettverksundersøkinga til J. og L. Milroy viste at dei minst prestisjefylte formene var dei som tilhørde lokalsamfunnet, og desse formene vart nytta av dei som var tettast integrerte i det lokale nettverket. Dette galdt i praksis helst for menn då dei generelt sett hadde sterkere lokale nettverksband enn kvinner. Kvinnene valde derimot i større grad høgstatusformer, dvs. former som hadde større geografisk utbreiing.

Hudson har også ei forklaring som byggjer på idéen om at det moderne urbane samfunnet er organisert mellom to stereotyper. På den eine sida har ein "barskingane", knytte til dei som driv fysisk arbeid, og på den andre sida har ein dei "sofistikerte", som er knytte til dei som driv med arbeid som ligg nærare idéplanet, t.d. humanistiske fag. Den typiske "barskingen" var såleis oftast ein mann frå arbeidarklassen, medan den typiske "sofistikerte" personen kunne knytast til overklassekvinner (jf. Hudson 1996: 193-199).

Akselberg fekk i si undersøking av konsonantsamband i vossamålet signifikante utslag for tre av dei fem språklege hypotesane som viste at menn hadde eit meir tradisjonelt språk enn kvinner (jf. Akselberg 1995: 258). Skjekkeland fann i si undersøking om bømålet signifikante skilnader for at mennene hadde høgare prosent av eldre former enn kvinnene (jf. Skjekkeland 1980: 93). Tunheim såg samla sett svært små kjønnskilnader i undersøkinga si av talemålet i Giske, Godøy og Alnes (jf. Tunheim 1990: 138). Dette kan tyda på at slike skilnader ikkje er så vanlege i små bygdesamfunn.

Det at resultatane mine byggjer på samtalar i uformelle situasjonar mellom samtalepartnarar som kjenner kvarandre godt, burde opna opp for at dei tradisjonelle formene skulle dominera. Dette er likevel ikkje alltid tilfellet og forsterkar dermed at det verkeleg er ein skilnad mellom kjønna.

11.1.2 'Språk' – 'region'

Dei to regionane i undersøkinga er greie å samanlikna, av di dei som bur der tradisjonelt sett har same talemålet, dvs. har sams dialektgrammatikk. Likevel trur eg det blant folk i Sogndal finst førestellingar om at fjører og dalingar snakkar ulikt. Kanskje kan dei ha rett i at det i somme tilfelle kan vera mogleg å høyra skilnader t.d. i form av ulik grad av diftongering, men undersøkinga mi skil ikkje mellom slike skilnader (jf. fotnote 40). Eg har likevel større tru på at eit skilje mellom dalingar og fjører heller opererer på eit psykologisk enn eit språkleg plan. I den grad det finst eit reelt språkleg skilje, vil eg tru at det gjev seg størst utslag i ordvalet ved at dalingar flest både kan og brukar fleire gamle ord og uttrykk. Dette skuldast nok at folk frå Dalen har vore og framleis er nærare knytte til primærnæringa enn folk frå Fjøra (jf. 2.3).

Resultata i denne undersøkinga viste at ingen av dei språklege variablane, som alle går på lydverk og formverk, gav signifikant utslag på skilnader mellom dei to områda (jf. H3). Noko av forklaringa på dette kan vera at nokre av informantane i utvalet har flytta mellom regionane. Inndeling av informantane i denne undersøkinga tek nemleg utgangspunkt i kvar personane bur i dag. Av den grunn kan ein her bli rekna som fjør sjølv om ein har vakse opp i Dalen eller bli rekna som daling sjølv om ein har vakse opp i Fjøra. Dersom det verkeleg finst språklege skilnader mellom dei to regionane, kan dette verka utjamnande.

To variablar, variabel 5 /au/ - /ɔ, a/ og 14 /ld, nd/ - /l, n/, viste likevel tendensar til at tradisjonsprosenten var høgast i Fjøra. Forklaringa på dette kan vera at ein del dalingar, for å unngå å bli tekne for å vera dalingar, eller for å visa at dei ikkje heng etter i samfunnsutviklinga sjølv om dei kjem frå ein mindre plass, ikkje berre unngår å bruka gamle ord og uttrykk, men i tillegg overkompenserer når det gjeld lydverk og formverk. For å vera på den sikre sida tek dei difor inn fleire nyare former, som dei kanskje trur er meir nøytrale eller har meir prestisje, enn det folk i Fjøra gjer.

Skilnadene er framleis nokså små mellom Dalen og Fjøra, men dersom forskjellane i tradisjonsprosent mellom Fjøra og Dalen aukar også når det gjeld andre språktrekk enn variabel 5 og 14, kan det vera eit teikn på at språknormene er i ferd med å gå i oppløysing i Dalen. Om ei slik utvikling eventuelt kan bli bremsa av sanksjonar frå lokalsamfunnet, er i dag eit ope spørsmål.

11.1.3 'Språk' – 'kjønn og region'

Utan ei kopling av fleire sosiale variablar hadde eg vore fråskreven å oppdaga at kjønnskilja er sterkare i Dalen enn i Fjøra. Det at det er skilnad mellom

tradisjonsprosenten til menn og kvinner i Dalen (jf. H11), men ikkje i Fjøra (jf. H12), kan skuldast ulikt urbaniseringstempo for dei to stadene. I dag er det vanleg at både kvinner og menn har lønt arbeid. Medan Fjøra i lengre tid har vore ein travel stad, der dei fleste arbeidsplassane finst utanfor heimen for bae kjønn, har dette truleg skjedd seinare for Dalen. Nedlegging av butikk og skular og bygging av ny gjennomfartsveg har dei siste åra skapt store endringar for dagleglivet til folk i Dalen. Dette saman med nedgang i primærnæringa og auke i tertiærnæringa har ført til at kvinnene i Dalen i større grad enn før også må pendla til sentrum. Kvinnene frå Dalen kan kanskje oppleva ei form for identitetskamp i denne integreringsprosessen til sentrum og difor på eit vis kanskje føla seg meir på linje med innflyttarar og studentar som kjem til bygda. I fylgje utsegnene frå ein del kvinnelege informantar frå Dalen verkar det i alle fall som om dei stundom må kjempa for å bli godtekne i sentrumsmiljøet (jf. 2.7). Det er ikkje usannsynleg at kvinnene frå Dalen kanskje kan føla seg framande, usikre og gjerne litt rotlause når dei kjem ned i sentrumsmiljøet. I ei redsle for å verka gamalmodige og lite interessante kan det difor godt tenkjast at dei meir eller mindre umedvite, søker høgare prestisje ved å velja lydar og bøyingsformer som ligg nærare opp til skriftspråket.⁴⁵ Kvinnene frå Fjøra derimot, føler seg kanskje i utgangspunktet både meir integrerte og tryggare i skule- og arbeidslivet i sentrum, slik at dei ikkje treng å leggja om språket sitt.

Mennene, og særleg i Dalen, har vesentleg høgare tradisjonsprosent enn kvinnene på dei fleste språklege variablane. I samsvar med det rådande flyttemønsteret i Utkant-Noreg, som syner at det fyrst og fremst er kvinnene som flytter frå utkantstrøka og inn til større sentra medan menn vert verande att, kan det henda at kvinnene frå Dalen også språkleg tilpassar seg det meir urbane. Mennene derimot, som ofte kjem frå gard, føler kanskje sterkare identitet til heimen, og synleggjer dette såleis også gjennom språkleg lojalitet til lokalmiljøet.

11.1.4 'Språk' – 'utdanning' – 'yrkesgruppe' – 'foreldrebakgrunn' – 'tid borte frå Sogn'

Verken utdanning, yrkesgruppe, foreldrebakgrunn eller det å ha budd borte frå Sogn i to år eller meir viste seg å gje nokon signifikante gruppeskilnader i Sogndal (jf. H5, H6, H7 og H8). Mangel på utslag for utdanning og yrkesgruppe er med å markera at Sogndal ikkje oppfører seg som noko bysamfunn som t.d. New York eller Trondheim, der det er vanleg å sjå slike sosiale klasseskilje (jf. Labov 1972 og Fintoft og Mjaavtn 1980). Akselberg som har ei finare inndeling enn eg har for både utdanning og yrke, fekk resultat

⁴⁵ Når eg ikkje presiserer nærare, vil eg nytta «skriftspråket» som ei fellesnemning for både nynorsk og bokmål.

som synte at dei med lægst utdanning nytta fleire tradisjonelle former enn dei med høgare utdanning, og dessutan at bøndre hadde høg bruk av tradisjonelle former, medan faglærde arbeidarar hadde stor bruk av moderne former (jf. Akselberg 1995: 261-265). Mange større og mindre verksemdre i Sogndal er eigde og/eller drivne av bygdefolk, slik at den lokale identiteten er sterk. Jamvel om ein gjennom utdanning og arbeid kan koma i kontakt med mange innflyttarar og studentar, er det truleg både mange nok sogndøler som har solide røter i ulike verksemdre i Sogndal, og som dermed også har så sterke lojalitets- og kontaktband til andre sogndøler, at andre dialektar eller skriftspråket i liten grad verkar inn på det tradisjonelle sogndalsmålet. Når ein har ein høgskule i bygda, treng ein i mange høve heller ikkje å flytta frå bygda for å ta høgare utdanning.

For hypotesen om utdanning var det berre variabel 18 /ei/ - /i/ med t.d. ord som <inne> som viste tendens til at dei utan høgare utdanning hadde høgast tradisjonsprosent, og for yrkesgruppe viste variabel 16 /ainç/ eller /aink, enk/ ein tendens til at folk i tertiærnæringsa hadde høgast tradisjonsprosent. Med så mange som atten språklege variablar i kvar hypotese, og ei tendensgrense som opererer med ein feilmargin på mellom 5-10% (jf. 8 innleiinga), er ei rimeleg forklaring til både desse tendensane at ein stundom vil få resultat som rett og slett er misvisande. Kvar av desse tendensane ser med andre ord nokså tilfeldig ut og kan rett og slett berre vera med å indikera at det ikkje finst nokon skilnad på språket til sogndøler ut frå utdanning eller yrke.

Det at begge foreldra eller berre mor kom frå hovudsoknet, viste seg i denne undersøkinga ikkje å spela så stor rolle at det verkar inn på om ein har høg tradisjonsprosent eller ikkje. Kanskje var eg ved denne inndelinga vel streng då eg sette som krav at foreldra måtte koma frå hovudsoknet, og ikkje delte foreldra inn etter om dei kom frå ein stad i Sogndal kommune. Det er likevel interessant å leggja merke til at dei to variablane som har med vekslinga mellom /i:, i/ og /e:, e/ å gjera, variabel 1 og 11, begge gjev signifikante utslag i hypoteseretninga om at begge foreldra eller berre mor må koma frå hovudsoknet. Kanskje er dette såleis ein lyd som er såpass vanskeleg å meistra at foreldrebakgrunn er avgjerande her, på same måte som foreldrebakgrunn viste seg å vera viktig for å greia skilja mellom dei to lydane /u:/ og /ʌu/ i Norwich-undersøkinga (jf. Trudgill 1986: 35)?

Heller ikkje det å ha budd borte frå Sogn i to år eller meir ser i denne granskinga ut til å ha noko å seia for nokon av dei språklege variablane eg har granska. Årsaka til manglande utslag treng ikkje å ha noko med variabelen i seg sjølv å gjera, men heller at gruppa av dei som har budd borte, er svært uhomogen og vanskeleg let seg kvantifisera. Det er til dømes stor skilnad på ein person som har budd to år borte, og ein som har budd femten år borte. Dessutan vil utslaget variera alt etter om personane nyss har vore vekke, eller om det er 15-20 år sidan dei kom att til Sogndal. Også faktorar som går på kor

integreerte dei vart i det nye bortebuarmiljøet, og kor god kontakten til dei heime var i den perioden dei budde heimanfrå, er avgjerande. Det er såleis truleg fleire motstridande enn samlande faktorar mellom dei som er plasserte i denne gruppa. J. Milroy hevdar at språkpåverknader som kan føra til endring, mest sannsynleg skjer gjennom svake kontaktband med fellesskapen (jf. J. Milroy 1992). Omdal seier det er avgjerande om den personen som flytter, prøver å halda så mykje som mogleg på den tidlegare sosiale identitet sin, eller om han prøver å endra identitet ved å tilpassa seg det nye miljøet både sosialt og språkleg. Endå om ein på førehand bestemmer seg for å halda på den gamle identiteten sin, kan det likevel skje ei identitetsendring. Eit anna alternativ er at ein utviklar ein dobbel identitet, dvs. to forskjellige åtferdsmønster i møte med ulike personar og situasjonar (jf. Omdal 1994: 38-39). Det er også viktig å vera klar over at språket berre er ein del av den totale identiteten vår. Somme flyttarar kan difor i sum utvikla ein sosial identitet som er nokså ulik den identiteten som dominerer i det lokalmiljøet dei har vakse opp i, men likevel greia å halda den språklege identiteten sin meir eller mindre uendra.

Når variabel 14 /ld, nd/ - /l, n/ viser ein tendens til at dei som har budd borte frå Sogn, har høgare tradisjonsprosent enn dei som ikkje har det, kan dette sjølvsgt indikera at dei utflytte på eit vis frys fast det språket dei har lært, og på den måten kjem att med språktrekk som ikkje lenger er så vanlege på heimstaden. Parallellen til dette er t.d. tredje generasjons etterkomarar av nordmenn som emigrerte til USA, og som me opplever snakkar "gamaldags" norsk når dei kjem på vitjing til Noreg. Av di bortebuargruppa er så uhomogen, set eg likevel større lit til ei forklaring om at tendensen i variabel 14 berre er eit tilfeldig feilutslag.

11.2 Endring

11.2.1 Frekvensen av språkformer

Berre tre av atten språklege variablar var dominerte av nyare variantar. Samla sett kan ein difor seia at sogndølene held godt på dei tradisjonelle sogndalsformene (jf. H1). Trass i mange store ytre endringar i bygda dei siste 20-30 åra har altså talemålet halde seg nokså godt. Ein lyt dessutan hugsa på at 100% tradisjonelle former alt er tekne ut av materialet (jf. vedlegg C).

I staden for å gå nærare inn på alle dei språklege variablane som held best på dei tradisjonelle formene, vil eg sjå litt på dei tre variablane 3, 14 og 18, der dei nyare formene er i fleirtal.

For variabel 3, som vekslar mellom variantane /ø/ - /øy/ framfor annan palatal, viser materialet i vedlegg E at den tradisjonelle varianten med /ø/ berre dominerer for ordet «kyrkje», medan det i same variant for ord som «tykkje» er den nyare varianten med /øy/

som dominerer. Ei årsak til dette kan vera at det rett og slett er lettare å halda på den monofongiske ø-lyden i ord som har ein «r» før palatalen, enn for ord der palatalen kjem rett etter denne lyden. Det er nemleg mykje meir avslappande å heller uttala /øy/ enn /ø/ framfor palatal i den sistnemnde kategorien, av di «y» er ein palatal vokal. Språket sjølv kan altså her sjå ut til å søkja mot det som er enklast å uttala, dvs. det som vert kalla naturlegheit (jf. 4.2.2).

For variabel 14 viser detaljane i materialet at overvekta av nyare variantar berre gjeld for modalverba «skulle» og «ville», medan «kunne» har overvekt av den tradisjonelle varianten. Det ser difor ut til å vera eit visst mønster for at dei to /ld/- variantane oppfører seg likt. Reint fonologisk er det mogleg at det er litt lettare å uttala eit konsonantsamband på «nd» enn på «ld», av di det her krevst mindre endringar med tunga mellom dei to lydane. Likevel er dette i strid med resultatet til Akselberg for vossamålet, der sambandet /nd/ i modalverbet «kunne» ikkje heldt seg (jf. Akselberg 1995: 228), medan konsonantsambandet /ld/ i modalverba «skulle» og «ville» derimot heldt seg (jf. Akselberg 1995: 230). Eg har inga god forklaring på kvifor dette skulle vera ulikt i Sogndal og på Voss. Dette talemålstrekket gjeld også for talemåla i dei andre sognebygdene, og Bjørkum seier at at alle dei unge i Årdal held på forma med /nd/ i preteritum av modalverbet å «kunna» sjølv om foreldra deira er innflyttarar (jf. Bjørkum 1974: 111). Undersøkinga til Bjørkum byrjar å bli litt gamal, så i dag vil eg utan å ha noka fersk undersøking frå andre sognebygder å stø meg til, tru at det vert meir og meir vanleg at assimilasjonen kjem inn, og at ein såleis får ein meir skriftspråknær uttale for alle desse tre orda. Orda er svært frekvente og lette å merka i talemålet, og Trudgill hevdar at tilpassing mellom folk ofte skjer i talemålstrekk som er lett synlege og frekvente (jf. Trudgill 1986: 11). Vanlegvis er det slik at konsonantsamband som «nd» og «ld» står sterkt over morfemgrenser, men svakare elles. Sjølv om eg ikkje har ord som «sild» og «gild» med i denne undersøkinga, vil eg tru at konsonantsambanda framleis står sterkt i slike ubøyge former. Det er difor litt oppsiktvekkjande at alle dei tre modalverba «kunne», «skulle» og «ville» er i ferd med å missa desse konsonantsambanda og dermed forlet mønsteret for svak bøyging.

Også for variabel 18, med vekslinga /ei/ - /i/ for adverb som «inne» og «innom», er dei nyare variantane meir i samsvar med norsk skriftspråk. Eg vil dessutan også her tru at dei tradisjonelle formene tek til å bli mindre frekvente i dei andre sognemåla.

Det er klart at mi gruppering av variablar er med og påverkar resultatet for kvar variabel. Det er ikkje sikkert at mi variabel-delning er i samsvar med andre si inndeling. Det kan difor vera interessant å sjå litt på korleis språklege fenomen som er splitta i fleire variablar, men som gjeld den same lydlege vekslinga, oppfører seg. Ei slik splitting gjeld for åtte av variablane.

Variabel 1 og 11 med vekslinga mellom /i, i/ - /e, e/ er både til saman og kvar for seg dei to variablane som er mest frekvente. Eg valde å skilja ut pronomenet «me» i ein eigen variabel, 11, for å sjå om det oppførte seg på same måte som andre ord med denne lydlege vekslinga i variabel 1, t.d. «spesiell». Det viste seg å vera signifikante resultat for begge desse variablane, noko som tyder på at det kan vera eit samsvar mellom dei.

For variabel 2 og 3, som gjeld vekslinga mellom /ø/ og /øy/, er dei orda som har vorte uttala med ein etterfylgjande palatal, blitt skilde ut for seg under variabel 3, t.d. «stykkje». Den tradisjonelle varianten viser høg tradisjonsprosent og signifikant resultat for variabel 2, t.d. i ord som «tykte», men derimot svært låg tradisjonsprosent for variabel 3 (jf. drøftinga ovanfor).

Under variabel 7 og 10, som begge har differensiasjonen /dn/ i den tradisjonelle varianten, gjeld variabel 7 lydlege vekslingar i rota av ord, t.d. «barnetv», medan det for variabel 10 berre gjeld for maskuline og feminine fleirtalsendingar, t.d. «gutane» og «jentene». Resultata viste her at differensiasjonen heldt seg svært godt og var signifikant for variabel 10, men ikkje signifikant for variabel 7. Differensiering av segmentet /tn/ er samla sett eit trekk som held seg godt på Voss (jf. Akselberg 1995: 225 og 230). I 11.2.2 vil eg koma inn på kvifor eg meiner at variantvekslinga er så stor for variabel 7. I variabel 10 gjeld vekslinga i bøyingsendingar og dermed for eit heilt systemdrag i talemålet. Truleg er det slik at formverket vil halda seg meir stabilt enn ei fonologisk veksling som gjeld meir avgrensa kategoriar.

Variabel 8 og 9 gjeld begge to vekslinga mellom variantane /d/ og /l/. Delinga mellom dei to variablane er slik at variabel 9 berre gjeld for ord som kan ha denne vekslinga i trykklette endestavingar, t.d. «gammal», medan variabel 8 har dette etter kort vokal i rotstavingar, t.d. «kalla» (jf. 6.3). Variabel 9 har totalt sett svært få belegg, men viser likevel at tradisjonsprosenten her berre så vidt er over 50%, medan variabel 8 har signifikant resultat for dominans av den tradisjonelle varianten. I ein del tilfelle som t.d. i ordet «bokhandelen», er truleg både det at endinga er trykklett og lengda på ordet, medverkande årsaker til at segmentasjon ofte fell bort. I 10.1.1 var eg inne på at ordet «sykkel» i ubunden form eintal også ofte mangla denne segmentasjonen. Det gjer dette ordet også ofte i bunden form eintal, «sykkelen», medan segmentasjonen som oftest vert ståande i ordet «gammal» (jf. vedlegg E). Fenomenet er leksikalisert ved gamle ord som «gammal», medan «sykkel» kanskje oppfører seg annleis av di det er eit nyare ord. Det at segmentasjonen i rota av ord er lettare å høyra for andre, er truleg ein viktig grunn til at segmentasjonen held seg betre i talemålet i variabel 8 enn i dei trykklette endestavingane i variabel 9. I vossamålet ser den nyare varianten ut til dominera når dette konsonanssambandet kjem finalt i ord (jf. Akselberg 1995: 231).

11.2.2 'Språk' – 'alder'

Det viste seg å vera signifikant korrelasjon mellom høg alder og høg tradisjonsprosent for elleve av dei språklege variablane (jf. H2a). Materialet samla viser såleis at dei eldste sogndølene held betre på dei tradisjonelle sogndalsformene enn dei yngste. Dette skulle tyda på at sogndalsmålet trass i ein generelt høg tradisjonsprosent, er i endring. I hypotese H2b, der eg deler informantane inn i to aldersgrupper, gjev ti av dei same språklege variablane signifikante skilnader mellom den yngste og den eldste gruppa. Held denne utviklinga fram, er det fyrst og fremst desse språktrekka som vil fortelja korleis sogndalsdialekten kjem til å lyda i framtida. Eg vil sjå litt nærare på dei elleve variablane som er i endring:

For variabel 1 /i:/, i/ - /e:/, e/ ser dei nyare variantane ut til å dominera i ord som t.d. <desse, problem> og <region>. Det at orda såleis endrar seg frå /disa, probli:m, rigei:u:n/ til /desa, proble:m, regei:u:n/, kan på kort sikt føra til at om ikkje fonemet /i:/, i/ forsvinn heilt⁴⁶, så kan det i alle fall bli brukt i færre ord etter kvart. Denne utviklinga synest kanskje fyrst og fremst å råka ein del frekvente og/eller nyare ord i talemålet (jf. vedlegg E). På litt lengre sikt kan ei slik utvikling føra til eit samanfall mellom /i/ og /e/ i dei orda som kjem frå norrøn lang og kort «e» og kort «i» (jf. 6.3). Ein uttale med /e/ vil i desse tilfella vera i tråd med skriftspråket og også vera i samsvar med talemålet i Indre Sogn i tillegg til mange andre talemål rundt om i landet.

Både variabel 4 /au/ - /a/ og 5 /au/ - /ɔ/, a/ gjev signifikante utslag for at dei eldste informantane held best på dei tradisjonelle variantane. Dei yngste har mindre diftongering framfor konsonantsambanda <nk> og <ng> enn dei eldste. Den nye varianten med /a/ ser ut til å dominera for dei to nyare variantane i variabel 5. På det viset vil både ordet <mange>, /mange/, frå variabel 4 og ordet <song>, /sang/, frå variabel 5 bli uttala med same vokalkvalitet. Det at uttalen med fonemet /a/ tek til å dominera for variabel 5, kan vera eit trekk som har kome frå bokmål eller austnorske talemål. Men det kan også, slik eg ser det, like godt vera ei regelutviding etter påverknad frå den nyare varianten i variabel 4, der berre /a/ er mogleg. Samanfallande vokalar i begge kategoriane innsnevrar valet på variantar og fungerer dermed som ei forenkling av grammatikken.⁴⁷

Det er verdt å merkja seg at vekslinga mellom /dn/ og /tn/ for variabel 7 berre gjeld for samansetjingar med <barn> som stamme (jf. vedlegg E). Medan dei eldste hadde 100% av dei tradisjonelle formene her, hadde dei yngste berre litt over 50% (jf. figur 5 og vedlegg G). Mange av desse orda er truleg adopterte og tekne inn i språket slik dei har vorte presenterte gjennom radio og fjernsyn. Dei fleste orda fortel om nyare fenomen i

⁴⁶ Fonemet /i:/, i/ ser for variabel 11 i pronomenet <me>, ut til å halda seg bra hjå dei unge, trass i ein tendens i same retning som for variabel 1.

⁴⁷ Den same forenklingsteorien kan brukast til å forklara kvifor /sang/ og ikkje /sɔng/ er den dominerande av dei to nyare variantane i preteritum av verbet å «syngja» i variabel 13.

samfunnet, slik som «barnehage», og er såleis ord som truleg er mest frekvente i talemålet hjå dei unge. Av den grunn har orda heller ikkje fått vandra mellom så mange generasjonar.

Segmentasjon i variabel 8 /d/ - /l/ viste seg også å gje signifikant utslag mellom aldersgruppene. Kva som er årsaka til dette, er litt vanskeleg å seia, for segmentasjon i denne kategorien er tradisjonelt eit kjenneteikn også for talemålet i dei andre bygdene i Midtre og Indre Sogn. Utviklinga ser fyrst og fremst ut til å gjelda for nokså frekvente ord, t.d. ord med stamme på «ball» og «kalla». Det mest frekvente av alle orda i denne gruppa, nemleg ordet «alle», viste seg derimot ikkje å variera (jf. vedlegg C).

For variabel 12 /eʷ, e/ - /ɔi/ er det ikkje berre stor skilnad mellom dei yngste og dei eldste informantane, men det er i tillegg ei skeiv fordeling mellom korleis den tradisjonelle forma er fordelt mellom preteritum og perfektum partisipp. Medan den tradisjonelle forma er dominerande i preteritum, er den nyare forma dominerande i perfektum partisipp både for verbet «høyra» og «køyra». Også i denne variabelen ser dei yngste ut til å erstatta ei tradisjonell talemålsform med ei form som heilt klart er meir i pakt med den forma dei møter i skrift, det vil her seia nynorsk. Dessutan vil ein med den nye forma stikka seg mindre ut i møte med mange andre talemål.

Variabel 14 /d, nd/ - /l, n/ er også ein av dei variablane som viser signifikante skilnader mellom aldersgruppene. Eg har tidlegare sagt noko om denne variabelen under frekvens (jf. 11.2.1), men i tillegg kan eg nemna at også her er den nyare varianten meir samanfalande med skriftspråket og vert med det ei mindre markert form.

Variabel 16 /ainɛ̃/ - /aink/ viser signifikant utslag for aldersgruppene, og variabel 15 /ainj̃/ - /aing/ viser signifikant utslag med høg alder før eg delte inn i to alderskategoriar. Ut frå orda i vedlegg E, er det ikkje utan vidare enkelt å oppdaga noko mønster for kva ord som er mest utsette for den nyare varianten utan palatalisering. Både variabel 15 og 16 har kvar for seg nokså få belegg. Kanskje kan det likevel sjå ut til at det også her er mest utbreidd med dei nyare variantane i frekvente ord som t.d. «lenge» og «tenkjer». Om palataliseringa etter kvart vil forsvinna meir og meir her, er framleis litt vanskeleg å seia. Palatalisering er vanleg i dialektane i Midtre Sogn vest for Sogndal, men ikkje austover og i Indre Sogn. Det kan inntil vidare berre vera verdt å merkja seg orda til J. Milroy om at sporadiske fornyingar i språket, det som han kallar "innovations", alltid er potensielle endringar, men at det avgjerande for om endringa vil skje, ikkje er om noko språkleg sett er meir naturleg enn noko anna, men at dei sosiale tilhøva ligg til rette for det (jf. J. Milroy 1992: 203.)

For variabel 17 /j̃, ɛ̃/ - /g, k, t/ ser det også ut til at det er dei unge som tek inn og brukar former utan palatal. I dette tilfellet er ikkje dei nyare variantane eintydig meir i samsvar med skriftspråket enn dei tradisjonelle. Det er likevel kjent frå andre

undersøkingar at dei unge brukar færre former med palatalisering enn eldre. Skjekkeland såg t.d. at den yngste aldersgruppa hadde monaleg mindre palatalisering i innlyd enn den eldste gruppa (jf. Skjekkeland 1980: 115).

Både figur 5 og tabellen i vedlegg G syner at den tradisjonelle varianten med diftongering for variabel 18 /ei:/ - /i/ generelt sett er nokså låg og truleg er på retur både hjå dei eldste og dei yngste. Jamvel om den eldste aldersgruppa ikkje har meir enn 55% tradisjonelle former, har den yngste gruppa med 25,4% ikkje fullt halvparten av dette igjen. Verken talemålet i Indre Sogn eller skriftspråket har diftongering her, men diftongering har likevel vore rekna som eit viktig kjenneteikn på talemålet i Sogndal. No ser det ut til at diftongering fleire stader tek til å bli svekt hjå dei unge (jf. også variabel 4 og 5).

Aldersskilnader er det nokså vanleg å oppdaga i sosiolingvistiske undersøkingar. Tempoet og graden av endringar er likevel svært varierende frå stad til stad. Akselberg såg at i alle dei fem konsonantsambanda han undersøkte, hadde dei eldre høgare gjennomsnittleg bruk av tradisjonelle språkformer enn dei yngre (jf. Akselberg 1995: 234-239).

11.2.3 'Språk' – 'alder og region'

Eit anna fenomen som det er interessant å drøfta årsakene til når det gjeld endringsperspektivet, er at skilnaden er stor mellom den yngste og den eldste gruppa i Dalen (jf. H9), men mindre synleg i Fjøra (jf. H10). Dalen ligg ikkje lenger så kommunikasjonsmessig langt frå sentrum (Fjøra), og dessutan ligg skuletilboda og dei fleste arbeidsplassane i sentrum. Det kan verka som om dei unge dalingane overkompenserer gjennom ei overdriven talemålstilpassing til sentrum. I dagens samfunn der utdanning er meir vanleg og viktigare enn for 30 år sidan, kan det henda at unge dalingar vil synleggjera ei lausriving frå det tradisjonelle bondesamfunnet ved å ta opp ein del nyare talemålsformer i staden for dei tradisjonelle. Dei vil på dette viset kanskje syna at dei fylgjer med i tida og ikkje er trege og gamaldagse. I eit par av opptaka eg gjorde, fortalde nokon av dei unge dalingane at dei føler seg utsette og stundom nesten truga av ungdommar i sentrum berre av di dei er dalingar. Dette opplever dei som ekkelt, og dei seier at det fører til at dei lyt tenkja gjennom alt dei seier og gjer. Truleg unngår dei difor å bruka gamle ord og uttrykk, men ein skal heller ikkje sjå bort frå at dette òg kan påverka lydverk og formverk i talemålet deira. Kanskje føler dei unge dalingane seg på ein måte som innflyttarar dei òg? Skulen deira er nedlagd og trass i ein del organiserte aktivitetar i Dalen på fritida, er det likevel i sentrum det meste føregår, slik at dei mest heile tida må spela på "bortebane". Under opptaka snakka alle dei unge dalingane med ein annan ung

daling. Dei endringane som finst i språket deira er såleis berre med på å understreka at endringane er komne så langt at dei også har festa seg i daglegtalet i samtale med folk dei kjenner.

Akselberg samanlikna dei yngste informantane i kvar av regionane mot kvarandre og dei eldste informantane i kvar region mot kvarandre. Han kunne då konkludera med at både dei yngste og dei eldste informantane frå Bordalen hadde høgare tradisjonsprosent enn dei yngste og dei eldste informantane på Vangen (jf. Akselberg 1995: 249-256). Dersom eg samanliknar figur 12 og 13 i undersøkinga mi, kan eg ikkje sjå særleg store skilnader mellom dei eldste i Fjøra og dei eldste i Dalen. Dei yngste i Fjøra viser seg derimot å ha høgare tradisjonsprosent enn dei yngste i Dalen for dei fleste språklege variablane.

11.2.4 'Språk' – 'alder og kjønn'

Eg kom i 11.1.1 inn på ein del faktorar som kan vera med å forklara at det er talemålsskilnader mellom kvinner og menn. No viser resultatata for H13 og H14 at det ikkje berre er generell skilnad mellom kjønna, men at også alderen har noko å seia. Det viser seg nemleg å vera fleire signifikante skilnader mellom dei yngste og dei eldste kvinnene (jf. H13), enn mellom dei yngste og dei eldste mennene (jf. H14). Dersom ein samanliknar dei to grafane i kapittel 10.2.3, ser ein også at dei eldste kvinnene jamt over har svært høg tradisjonsprosent, medan dei yngste kvinnene jamt over ligg lågt. Skilnaden mellom kjønna er såleis klart størst i den yngste aldersgruppa. Også i Trondheim bymål fann ein det største generasjonsskiljet hjå kvinner, med signifikante skilnader for 11 av 14 dei språklege variablane (jf. Fintoft og Mjaavatn 1980: 48 og 60).

Når eg samanliknar figur 16 og 17, ser eg at det jamt over ikkje er så store skilnader mellom dei eldste kvinnene og mennene. Dersom dei ikkje har om lag like høg tradisjonsprosent, vekslar dei på å liggja litt høgare for kvar sine variablar. Ei tilsvarande samanlikning mellom dei yngste kvinnene og mennene viser at med unntak for variabel 6, har mennene høgst tradisjonsprosent for alle dei språklege variablane.

I undersøkinga til Skjekkeland om bømålet i 1980 fann han størst kjønnskilnad i den yngste aldersgruppa (14-16 år). Gutane i denne gruppa hadde 10% høgare tradisjonsprosent enn jentene, medan skilnadene var nokså små mellom dei eldre aldersgruppene (jf. Skjekkeland 1980: 94-95). Selj, i undersøkinga si frå Hov i Land i 1978 (jf. Selj 1983: 22), såg det same mønsteret, nemleg at dei unge kvinnene hadde mest dialektmodifisering. I undersøkinga til Gjermundsen om hollamålet (jf. 1981: 305), var det derimot dei eldste aldersgruppene som hadde størst skilnad mellom kjønna, ved at kvinnene hadde større bruk av yngre variantar enn menn. Også undersøkinga av bymålet i Trondheim viste størst skilnad hjå dei eldste aldersgruppene (jf. Fintoft og Mjaavatn

1980: 49). Ei forklaring kan vera at i talemål i og nær store byar, slik som t.d. Trondheim og Holla, har dei store sosiale endringane, som har ført til endringar i det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret, skjedd eit par generasjonar før enn i bygdebyar som Sogndal, Bø og Hov i Land.

Frå ei undersøking i Belfast konkluderte J. Milroy med at nye talemålstrekk truleg vart førte over grensa frå aust til vest med ei gruppe unge kvinner som var i fulltidsarbeid i eit meir fattigsleg bysenter utanfor heimstodområdet, og at dei her oppretta mange svake kontaktband med folk frå heile byen (jf. J. Milroy 1992: 187). Unge kvinner i Sogndal ser også ut til å vera ei gruppe som er tidleg utsett for endring. Dei eldste kvinnene verkar derimot tryggare på seg sjølve, og i mange variablar har dei 100% tradisjonelle former (jf. H13). Det ser altså ut til at dei unge kvinnene er meir vare for og sterkare let seg påverka av ytre endringar. Språket deira går i retning av eit språk som er mindre markert, men som truleg har meir allmenn aksept og høgare prestisje i samfunnet generelt. Den same tendensen kjenner ein ofte att i flyttemønsteret frå bygdene og inn til byane. Det er som oftast kvinnene som reiser, medan mennene vert verande att. Kvinnene har lettare for å omstilla seg og bryta opp, medan mennene viser sterkare lokal gruppe-identitet.

I utvalet mitt er dei eldste kvinnene og mennene fødde i perioden 1913-1944, og dei yngste i perioden 1952-1980. Alle dei unge er fødde i etterkrigstida, i ei tid då det har vorte meir vanleg at både kvinner og menn tek høgare utdanning og går ut i arbeidslivet. Medan ein del av mennene frå den eldste aldersgruppa har lengre utdanning, har mange av dei eldste kvinnene i denne aldersgruppa lita eller inga utdanning. Mange av dei derimot gått ut i arbeidslivet etter at ungane deira er vortne store. På dette viset har dei eldste kvinnene truleg i kortare tid enn mennene vorte utsette for ytre språkleg og sosial påverknad. Kvinner og menn frå den eldste aldersgruppa har såleis alt frå starten hatt meir kjønnsdelte og førehandsdefinerte oppgåver og arbeidsfelt enn generasjonane i etterkrigstida. Av den grunn kan det tenkjast at det har vorte større kamp om arbeidsplassane for etterkrigs generasjonane, og at kvinnene prøver å vinna fram i denne konkurransen ved å normera språket sitt.

11.3 Nokre ytre årsaker til variasjon og endring eller til homogenitet og stabilitet

I og med at dei fleste nyare variantane ofte er meir eller mindre identiske med ein leseuttale av skriftspråket, kan all endring bort frå dei tradisjonelle variantane sjå ut til å vera påverka av dette. Slik kan det vera, men samstundes står ein då i fare for å koma inn i ei forklaring som er einspora og stengjer for å oppdaga andre årsaker. Likevel trur eg det er farleg å neglisjera påverknaden frå skriftspråket. I mangel av noko standardtalemål her i

landet kan nettopp det å ta opp skrifformer vera ein måte å standardisera språket sitt på. Gjennom skule, jobb, radio, fjernsyn og aviser kjem folk dagleg i kontakt med både nynorsk og bokmål. Dei nemnde kanalane fungerer som viktige bidragsytarar for nye lånord og riksdekkjande ord og uttrykk. Eitt døme på dette er sportsjournalistikken. Fotball er noko som opptek mange sogndøler, og lokalpressa skriv også mykje om han. Språket som vert nytta her, kan ein mest sjå på som ein eigen sjanger, og det er heilt tydeleg påverka av hovudstadspressa. Sjølv om skriftspråket truleg lettare påverkar ordtilfang enn lydverk og formverk, er det i alle fall for dei som ynskjer det, vorte mindre problematisk enn før å ta inn slike former i talemålet.

Det er likevel ikkje sikkert at samanfall med skriftspråket skuldast påverknad frå skriftspråket. Eg vil sjå litt på dei språklege variablane som viste ein tradisjonsprosent under gjennomsnittet på 78,4%, og samanlikna dei nyare formene her med nynorsk og bokmål, med dei andre midtresognsmåla og med eit meir regionalt vestlandsmål, dvs. sørvestlandsk. (Parentesane rundt pluss- og minusteikna under sørvestlandsk betyr at det finst ein viss variasjon innanfor området når det gjeld dette trekket.)

Variabel	Orddøme	Bm.	Nn.	M. Sogn	Sørvestlandsk
2) /ø/ - /øy/ ⁴⁸	<bygde>	(+) ⁴⁹	+	+	+
3) /ø/ - /øy/	<tykkjer>	+	+	+	+
4) /au/ - /a/	<mange>	+	+	+ (+ Aurland)	+
7) /dn/ - /rn/	<barnehage>	+	+	+	+
9) /d/ - /l/	<gammal>	+	+	+	(+)
12) /eu/, eu/ - /øi/	<køyrde>	+	+	+	(+)
13) /eu, au/ - /ø, a/	<song>	+	+	+ (+ Aurland)	+
14) /ld, nd/ - /l, n/	<ville, kunne>	+	+	+	(+)
18) /eit/ - /i/	<inne>	+	+	+ (+ Aurland)	+

Endå om alle dei nyare variantane her fell saman med skriftspråket, ser ein også at resten av talemåla i Midtre Sogn og ikkje minst sørvestlandsk står oppunder fleire av dei nyare variantane. Det kan difor vera vanskeleg å vita kva for ei påverknadskraft som verkar sterkast inn på talemålet. Dei nyare formene vil truleg stå sterkast i tilfelle der fleire faktorar dreg i same retning.

Eit anna drag ved fleire av desse variablane er at dei heller må oppfattast som leksikalske enn som grammatiske. Med det meiner eg at endringa vil skje i ord for ord utan at dei endrar nokon regel. Sogndølene held tradisjonelt godt på sambandet /dn/, men

⁴⁸ Den nyare varianten /øy/ i sogndalsmålet svarar i skriftspråket til grafemet <y>.

⁴⁹ Parentesen rundt plussteiknet indikerer her at denne variabelen også har ord, t.d. <yster>, der bokmål ikkje fell saman med den nyare varianten.

sidan 100% tradisjonelle former er tekne ut av materialet (jf. vedlegg C), står eg i variabel 7 berre att med variasjonen i samansetjingar som har ordet «barn» som stamme. Også variabel 12, 13, 14 og 18 kan ein klassifisera under leksikalske drag. For kvar av desse variablane vil vekslinga mellom tradisjonelle og nyare former difor berre gjelda for eit avgrensa utval av ord. Variabel 12 gjeld berre i preteritum og perfektum partisipp av dei to verba «høyra» og «køyra», og variabel 13 er avgrensa til preteritum av verbet «syngja». I variabel 14 er det berre preteritum av dei tre modale hjelpeverba «skulla», «villa» og «kunna» som er med, og variabel 18 inneheld adverb med stamme på «inn, innan» og «inne».

Ei liknande oppstilling kan gjerast for dei variablane som framleis ligg over gjennomsnittet på 78,4%, og som såleis er talemålstrekk som held godt på dei tradisjonelle formene.

Variabel	Orddøme	Bm.	Nn.	M. Sogn	Sørvestlandsk
1) /e:/ - /i:/ - /i/	«fredag, gjekk»(+) ⁵⁰	+	+	+	+
5) /au/ - /a, ɔ/	«stong»	+	+	+(+ Aurland)	+
6) /ai/ - /e/	«legg»	+	+	+(+ Aurland) ⁵¹	+
8) /dɪ/ - /l/	«kalla»	+	+	+	+
10) /dɪ/ - /n(e)/	«bilane»	+	+	+	(+)
11) /i:/ - /e:/	«me»	÷	+	+	+
15) /ainj̥j/ - /aing, eng/ «senger»		+	+	+	(÷)
16) /ainc̥c̥/ - /aink, enk/ «benkar»		+	+	+	(÷)
17) /j̥j, c̥c̥/ - /g, k, t/	«sitja»	+	(÷) ⁵²	+	+

Jamvel om dei tradisjonelle formene samla sett viste seg å stå svært sterkt i desse variablane, syner denne oversikta at både skriftspråk og sørvestlandsk også her står opp under nokre av dei nyare formene. Alle desse siste variablane, med unntak for variabel 11 «me», gjeld systemdrag i dialekten, og kan vera ei viktig årsak til at desse trekka held seg så godt i talemålet som dei gjer, dvs. ligg over gjennomsnittet.

Ut frå denne måten å gruppera resultatata av dei språklege variablane på kan eg slå fast at variablar som gjeld leksikalske drag, ser ut til å vera lettare utsette for endring enn variablar som gjeld grammatiske drag.

Undersøkinga syntte at kvinnene i Sogndal fylgjer det generelle mønsteret for vestlege urbane samfunn ved å velja standardformer i større grad enn menn (jf. J. Milroy 1987: 112). Det kan tenkjast at kvinner er meir sosialt usikre enn menn, og at dei av den grunn vel variantar som har breiare støtte i skriftspråket eller samfunnet generelt.

⁵⁰ Parentesen rundt plussteiknet skal visa at ikkje alle ord, t.d. «gjekk», eksisterer på bokmål.

⁵¹ Aurlandsmålet vil ha den tradisjonelle varianten med /ai/ framfor «ng» og «nk», men ikkje framfor «g».

⁵² Parentesen rundt minusteiknet er med for å peika på at i nynorsk er former utan palatal sideformer.

Utrekning av konfidensintervallet (jf. 5.3) viste at eg trass i auka innflytting kan rekna med at om lag halvparten av folkemengda i Fjæra og Dalen tilfredsstiller dei krava eg har sett til informantane i denne undersøkinga (jf. 5.3). Bygda er heller ikkje større enn at sognndøler synest å halda godt oversyn og god kontakt med kvarandre på tvers av regionane.

Innflyttarane utgjer ikkje nokon homogen masse som yter eit einssidig press mot talemålet. Mange av innflyttarane kjem dessutan frå nabobygdene i Sogn (jf. 2.2), det vil seia frå bygder som er mindre enn Sogndal.

Utbygging av samferdslenettet har ikkje berre letta kontakten ut frå kommunen, men òg letta kommunikasjonen i Sogndal, slik at ein kan halda betre kontakt med innfødde vener og slektningar.

Det å vera størst av sognebygdene, best i fotball og eit senter for handel, skular og samferdsle kan truleg vera med på å gjera innbyggjarane stolte over bygda si. Å halda på dialekten, for å gjera det tydeleg at ein verkeleg er sognndøl, kan difor vera ein viktig måte å markera dette på.

DEL 5: AVSLUTNING

12.1 Oppsummering og konklusjonar

Føremålet med denne undersøkinga har vore å finna ut om det finst variasjon og endring i sogndalsdialekten, og om dette i tilfelle kan sjåast i samband med alder, kjønn, region, utdanning, yrkesgruppe, foreldrebakgrunn eller det å ha budd borte frå Sogn. Forprosjektet (jf. 5.2) gav meg indikasjonar på at det i alle fall såg ut til å vera aldersskilnader, men var litt meir uklart når det gjaldt å påvisa regionale skilnader.

Undersøkinga har vist at det i dag ikkje er så store språklege skilnader mellom ulike sosiale grupper i Sogndal. Det er likevel interessant at det viser seg å vera språklege skilnader mellom kjønnna. Ulikt kjønn gjev signifikant utslag i form av at kvinnene har lægre tradisjonsprosent enn mennene. På eit djupare nivå gjev dette kjønnskiljet berre mange nok signifikante utslag for regionen Dalen, medan skilnaden mellom menn og kvinner i Fjøra ikkje er særleg stor. Det kan tenkjast at konkurranse på arbeidsmarknaden for etterkrigsgenerasjonane kan vera ei av årsakene til dette kjønnskiljet, og at denne konkurransen har kome seinare for kvinnene i Dalen enn for kvinnene i Fjøra. Det er også i etterkrigstida at Sogndal har vakse fram som eit service-senter, og yrkeslivet har gått meir i retning av tenesteytande næringar. Når ingen av dei andre sosiale variablane viser særleg store sosiale skilje, kan det tyda på at sogndølene har god kontakt med kvarandre på tvers av ulike sosiale inndelingar.

I spørsmålet om endring viser sogndalsdialekten seg jamt over å ha høg tradisjonsprosent, men tre variablar, variabel 3 /ø/ - /øy/ framfor palatal, som i <tykkja>, variabel 14 /nd, ld/ - /n, l/, som i <skulle> og <kunne> og variabel 18 /ei/ - /i/, som i <inne>, har likevel ein dominans av nyare former. Det er mogleg at skriftspråket verkar styrande her, då formene i skriftspråket fell saman med dei nyare variantane. Ei viktig årsak til at sogndølene samlar seg held godt på dei tradisjonelle variantane, meiner eg kan vera at Sogndal er som ein storebror blant bygdene i Sogn. Folk som bur der er stolte over bygda si og vil også gjerne språkleg markera at dei kjem derifrå.

Ulik alder gav signifikant utslag på elleve av atten variablar. Det kan tenkjast at skriftspråket eller eit vidare vestlandsmål for mange unge kan bli oppfatta som meir nøytralt. Talemålsformer som ligg nærare opp mot skriftspråket eller til talemålet for eit større geografisk område, kan difor nærast bli sedde på og brukte som standardformer.

På eit djupare nivå viste det seg at det var størst språkleg skilnad mellom dei unge og dei eldre i Dalen og mellom dei yngste og dei eldste kvinnene. Som eit resultat av at Dalen har gjennomgått store endringar innanfor samferdsle, næring og i større grad og på fleire felt vert meir og meir avhengig av sentrum, kan eit innbilt behov for tilpassing føra

til overkompensering i bruk av nyare former. Det at unge kvinner skil seg ut ved å ha lægre tradisjonsprosent, er eit mønster som også er kjent frå andre undersøkingar (jf. Skjekkeland 1980: 94). Det kan verka som om det er dei unge kvinnene som har lettast for å tilpassa seg og er raskast til å snappa opp nye trendar i samfunnet.

Somme av variablane har få belegg og er lite frekvente i materialet, slik at ein ikkje kan dra for bastante konklusjonar. Det gjeld t.d. variabel 6, 7, 9 og 13 (jf. figur 3). Likevel synest eg grunnlaget er stort nok til å indikera i kva lei utviklinga går. Jamvel om alle informantane mine er tilfeldig utvalde, er likevel 30 personar ikkje så veldig mange. Eg vil difor vera litt forsiktig med å generalisera desse resultatata til å gjelda alle sogndøler innanfor mine sosiale grupperingar. Det vil dessutan alltid vera slik at kvart einskilt individ ut frå ulike livsrøynslar og personleg legning vil handla ulikt og også velja ulike språklege løysingar.

Trass store endringar i Sogndal innanfor skule, samferdsle og næringsliv dei siste 20-30 åra, er dette truleg for kort tid til å skapa store utslag på språket i bygda. Barnehageungane som Hompland skreiv om i 1982 (jf. 2.2), skulle i dag vera i slutten av tenåra, så ein må gjerne venta i 20 år til før ei større språkendring vert synleg i talemålet. Kanskje er eg difor litt tidleg ute med å gjera ei slik sosiolingvistisk undersøking av sogndalsdialekten, men eg vonar at denne undersøkinga likevel kan fungera som referanse for ei eventuell seinare gransking.

Når sogndalsdialekten held seg så godt som han gjer, skuldast det kanskje at bygda ikkje er under påverknad frå eit normgjevande sentrum, men sjølv lyt reknast for å vera det største sentret i distriktet.

12.2 Tankar om framtidsdialekten

Bygdebyen Sogndal er på mange område inne i ei brytningstid. Språkleg sett har det vist seg at informantane samla held godt på dei tradisjonelle talemålsformene. For fleire språktrekk viser det seg likevel at dei tradisjonelle formene ikkje står like sterkt hjå dei yngste som hjå dei eldste. Dei unge vil truleg ikkje automatisk byrja å snakka meir tradisjonelt etter kvart som dei vert eldre, så ein kan sjå på dette som ei byrjande endring av sogndalsdialekten. I mange år framover enno vil det nok eksistera tradisjonelle og nyare former side om side, og i så måte er det heller ikkje opplagt kva språkdrag som kjem til å sigra. Ein må dessutan vera open for at tradisjonelle former som vert lite brukte i dag, kan koma att og trengja ut nyare former. Helleve (1980) kjem med døme på at nyare variantar av ord som <noko, noe> og <mykje, mye> var vanlege for femten år sidan, men at dei ser ut til å ha vorte erstatta av tradisjonelle vossaformer att hjå ungdommen. I Sogndal har dei nyare formene fordel av ei aukande urbanisering, og at bygda trekkjer til seg

innflyttarar med andre talemål. For å illustrera noko av det som kan skje med talemålet, vil eg ta fram språkdrag der skilnaden mellom dei eldste og dei yngste viste seg å vera stor.

Ut frå elleve trekk (jf. 11.2.2) og dei orda som viste variasjon i materialet mitt (jf. vedlegg E), kan eg ved hjelp av ei konstruert setning gje eit døme på kva som kan bli skilnaden mellom eit tradisjonelt og eit nyare sogndalsmål: (Nummeret på variabelen står i parentes bak dei orda som varierer.)

Tradisjonelt: /Dan 'gaungen (5) 'hæure (12) mi pau 'badnatei:men (7), ɔ dau 'skulde (14) mi 'vera 'ei:ne (18). Nou: 'trainjje (15) in 'iççe 'lainger ɔ 'tainçça (16) pau ɔ 'siçça (17) 'framfø 'radeiou:en. Ei dag sir (1) 'maunge (4) stourt sit (1) 'bere pau da sou in 'kadla (8) 'tirvei: (1).

Nyare: /Dan 'gangen (5) 'hoidre (12) mi pau 'barnetei:men (7), ɔ dau 'skule (14) mi 'vera 'ine (18). Nou: 'trainge (15) in 'iççe 'lainger ɔ 'tainka (16) pau ɔ 'sita (17) 'framfø 'radeiou:en. Ei dag ser (1) 'mange (4) stourt set (1) 'bere pau da sou in 'kala (8) 'te:ve/ (1).

12.3 Idéar til vidare arbeid med emnet

Det språklege materialet mitt er i seg sjølv stort nok til at det kunne ha danna grunnlag både for fleire problemstillingar og for fleire undersøkingar. Trass i at eg har teke for meg heile atten språklege trekk frå sogndalsdialekten, vil det finnast fleire trekk det kunne ha vore interessant å sjå nærare på (jf. 6.5).

Det hadde også vore mogleg å gå vidare med kopling av fleire sosiale variablar og med det fått svar på fleire hypotesar. Dessutan kunne eg ha kopla dei språklege variablane, for å finna ut kva for språklege variablar som opererer saman og viser same utviklinga.

I staden for ei todeling kunne eg for somme sosiale variablar, t.d. for utdanning og yrkesgruppe, delt inn i fleire kategoriar for å få fram fleire detaljar. Med ei slik finndeling ville eg på den andre sida ha stått i fare for å få altfor få informantar i kvar gruppe og såleis berre gjort resultatane mindre pålitelege.

Ut frå det talemålsmaterialet eg har samla inn, kunne eg ha gått attende til informantane og gjort ei grundigare nettverksundersøking for å kartleggja kor sterke og kor hyppige kontaktar sogndølene har til andre sogndøler og til innflyttarar og studentar. Eg måtte då ha gått meir ned på individnivå og ikkje generalisert til eit gruppenivå, slik som eg var inne på tidlegare (jf. 9.1.9).

Det kunne også ha vore interessant å samanlikna språktrekk hjå folk frå Kaupanger, ei bygd som har vore i sterk i vekst dei siste 20 åra, med språktrekk hjå folk frå Fjóra. Kva ville variera her og kvifor?

Ein annan innfallsvinkel til ei talemålsgransking i Sogndal kunne vera å studera målet til innflyttarane, for å finna ut om dei på nokon måte tilpassar seg til sogndalsmålet. Ein kunne her t.d. ha sett både på 1. og 2. generasjons innflyttarar. Kva talemålstrekk blir eventuelt teke inn fyrst? Her ville det også vera aktuelt å samanlikna korleis innflyttarar snakkar seg imellom, med korleis dei snakkar i samtale med ein sogndøl.

Om 20-30 nye år kunne det også vera spennande å gjera ei ny tilsvarande undersøking av sogndalsdialekten og sjå om ein då vil finna større språklege skilnader mellom ulike sosiale grupper.

A: Konesjon frå Datatilsynet

Datatilsynet

Ragnhild Haugen
Nordisk Institutt
Sydnesplass 9
5007 BERGEN

Deres ref
1159/96/EH
2780-96

Vår ref
96/659-2 KBK/MBA

Dato
13. 03.96

KONSESJON TIL Å OPPRETTE PERSONREGISTER IHT RAMMEKONSESJONSORDNINGEN FOR UNIVERSITETET I BERGEN

Datatilsynet har mottatt Deres melding innkommet til oss den 01.03.96 om opprettelse av personregister i forbindelse med prosjektet " Sosiolingvistisk undersøkning av sognaldialekten ".

Vi har gjennomgått materialet og gir Dem med hjemmel i personregisterloven § 9, herved tillatelse til å føre det ovennevnte register, og å innhente opplysninger som er gitt i meldingen.

Som registeransvarlig oppnevnes Ragnhild Haugen.

Datatilsynets tillatelse er gitt på følgende vilkår:

- at betingelsene i rammekonsesjonen for Universitetet i Bergen blir fulgt.
- at personidentifiserbare opplysninger ikke registreres ved hjelp av edb. Det elektroniske register kan inneholde et referansenummer som knytter seg til en manuell navneliste. Denne forutsettes oppbevart adskilt fra det elektroniske register og forsvarlig nedlåst i arkivskap.
- at det innhentes aktivt informert samtykke for alle deler av undersøkelsen. Det forutsettes at samtykket fra respondenten er reellt. Samtykket skal også omfatte en eventuell lagring etter prosjektavslutning i personidentifiserbar form.
- at lydhand oppbevares på forsvarlig måte og nedlåst i arkivskap når de ikke er i bruk.
- at det i informasjonen til respondenten klart kommer fram at undersøkelsen er frivillig, og at vedkommende kan trekke seg fra undersøkelsen på et hvilket som helst tidspunkt.

Postadresse:
Postboks 8177 Dep
0034 OSLO

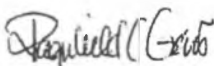
Kontaktadresse:
Tollbugt 3
0152 OSLO

Telefon :
22 42 19 10

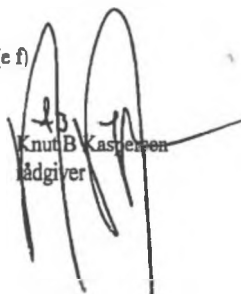
Telefaks:
22 42 23 50

- at de innsamlete materialet slettes/anonymiseres ved prosjektavslutning, senest 31.12.97.

Med hilsen

Ragnhild Castberg Greni (e f)
underdirektør

Knut B. Kaspersen
rådgiver

Vedlegg: Taushetserklæring

Kopi : Datafaglig sekretariat, Bergen.

B: Konsesjon frå Sentralkontoret for folkeregistrering**SENTRALKONTORET FOR FOLKEREGRISTRERING**

KONTOR: FREDRIK SELMERS VEG 4 · TELEFON 22 07 70 00 · TELEFAX 22 07 71 00

POSTBOKSNUMMER: 0604 5050580

POSTADRESSE: POSTBOKS 6300 EILERSVAD, 0603 OSLO

Ragnhild Haugen
Brattlien 36
5019 BERGEN

Deres ref.

Vår ref. (bes oppgitt ved svar)
96/2054 341 GRE

Dato
24. mai 1996

FOLKEREGRISTEROPPLYSNINGAR TIL BRUK I INTERVJUUNDERSØKING

Vi viser til tidlegare korrespondanse i saka.

Sentralkontoret tillet at De får ei liste med namn og adresse på samtlege busette over 15 år i følgjande kretsar i Sogndal kommune:

Sogndalsdalen: 0201 Dalavatn og 0202 Notsete
Sogndalsfjæra: 0204 Øvre Stedje, 0205 Stedje, 0206 Fjæra, 0207 Nes, 0208 Leite,
0209 Rutlin og Fosshaugen/Åberg

Opplysningane skal nyttast i samband med personlege intervju om sogndalsdialekten. Oppdraget vil bli utført av ein av våre datasentralar, jf brevet vårt datert 23. april d.å.

Løyvet er gitt på følgjande vilkår:

1. Opplysningane må berre nyttast til det formål som er oppgjeve og må ikkje leverast ut til andre. Etter bruken må namnelista sendast tilbake til Sentralkontoret. Frist for tilbakelevering er sett til 1. juni 1997.
2. Etter "Instruks for behandling av dokumenter som trenger beskyttelse av andre grunner enn de som er nevnt i Sikkerhetsinstruksen" (fastsett ved kgl.res av 17.mars 1972) har Sentralkontoret gradert dei samla opplysningar **FORTRULEG**. Dette inneber at opplysningane må forvarast slik at dei ikkje er tilgjengelege for uvedkomande.
3. Opplysningane i lista er undergitt teieplikt. De må syte for at personer som får kjennskap til innhaldet, underskriver ei teieerklæring dersom dette ikkje er gjort før. Et eksemplar av ei slik teieerklæring er lagt ved.

4. Formålet med undersøkinga må gjerast kjent for intervjuobjekta. Dei må informerast om korleis opplysningane vil bli handsama, at det er ei frivillig sak å delta og at dei kan la vere å svare på einskilde spørsmål. For personar under 18 år må dei føresette på førehand informerast om intervjuet og at dei kan nekte at barnet deltar i undersøkinga.
5. Det må ikkje publisert resultat frå undersøkinga som kan gi opplysningar om identifiserbare personar.
6. Når undersøkinga er avslutta, må alle identifikasjonsopplysningar (namn og adresse) fjernast frå magnetbånd o.l. slik at individualopplysningane ikkje kan nyttast i samband med seinare undersøkingar og/eller knyttast saman med personopplysningar frå andre kilder.
7. Utan samtykke frå den opplysninga gjeld, må innsamla opplysningar ikkje lagrast i meir enn eit halvt år i en slik form at dei kan knyttast til ein einskilt person, jf § 33 annet ledd i personregisterlova.
8. Løyvet gjeld berre for denne gongen. Dersom De ønskjer tilsvarande opplysningar seinare, må De sende ny søknad om dette til Sentralkontoret for folkeregistrering.
9. Kostnadene med oppdraget kalkulerast av datasentralen og må dekkjast av Dykk.

De må sende oss følgjande:

- ei skriftleg stadfesting på at De godtek ovennemnde vilkår.
- kva for datasentral De ønskjer opplysningane skal hentast frå.

Når vi har mottatte dette, vil datasentralen De har valgt bli underretta om at oppdraget kan utførast.

Kristin Os (e.f.)

Grete Ellingsen

Vedlegg

Sakshandsamar: Grete Ellingsen
Telefon: 22 07 79 76

C: Ord som har 100% tradisjonelle former	anledning (2)
- tal på belegg i parentes ⁵³	arbeidsledig (1)
- eventuell lydskrift i //	arméen (4)
	avdelingen (1)
	be (3)
Variabel 1: /i:, i/ - /e:, e/	bedehuset (17)
<i>Trykklett 1. staving -de:</i>	bedne (2)
desember (1)	bøl (2)
desidert (1)	beredar (1)
dessert (27)	beskjed (14)
dessverre (1)	beskjedne (6)
detaljar (2)	betasuppe (1)
detaljert (1)	bite(sukker) (4)
	blæs (1)
<i>Stamme snekkar:</i>	delta (1)
snekkar (bod)	dølvis/døls (8)
snekkedera	demonstrasjon (1)
snekkring (3-1)	DH (1)
	drjve(har) (8)
<i>Stamme tena:</i>	Edwardsen (1)
tena/er/te/t	elendige/heit (4)
tenarar (4-1)	Eli (3)
	emissærar (2)
abc (1)	ete(har) (6)
abc (1)	fantastrek (1)
akademikarar (1)	fele (2)
aldeles (10)	Fet (1)
allerede (5)	forbereda (3)
Amerika (2)	fordelt (1)
amerikansk (1)	forstått //fosti:e/ (4)
Andresen (4)	fortent (1)
angrepen (2)	forteste (2)?
	framsteg (1)
	fred (3)
	fredleg (5)
	fremdeles (1)
	frigjeve (1)

⁵³ Bak nokre ord står det to tal. Det siste talet viser at det i utgangspunktet også fanst belegg på den nyare forma. Etter å ha spurt dei to referansepersonane, er dette likevel former som ingen av dei kjenner til i sogndalsmålet. Formene er tekne ut av materialet av di dei då vert rekna som "feilsnakkingar".

gele (1)	magnet (1)
generasjon (2)	media (1)
geografi (1)	møglasse (1)
gi/r (6-1)	moped/en/ar (14)
gjel/et (3)	nedste (4)
gjete (2)	nysjerrig (1)
gjetta (1)	nytte (2)
gret (3)	nyttig (3)
halde/ne /hilde/ne/ (8)	oksygen (1)
helikopter (2)	oppleva/er/else (12)
hennar (1)	opplevd (6)
heta (2)	opplevde (2)
heten (3)	overdrive (1)
hydrogen (1)	Pæder (1)
idē/ar (2)	Pædersen (2)
idyll (1)	Petter (2)
kafē/en/ar (14)	Pættersen (1)
kanel (1)	rampestrekar (1)
karakter/ar/ane (3)	realitet (1)
kateteret (1)	redskap (1)
kinesarane (1-1)	regnar (3)
kjeda (3)	rekord (2)
kjøl (2)	rekrutt (1)
kne/a(stående) (4)	revviret (2)
Kreken (4)	remse (1)
Læe (1)	reparera (1)
lege(har) (1)	Resaland (4)
lēsukur (1)	Resen
leva/er (11)	Reset
levande (4)	resultat (1)
levd/e (9)	rive/n(har) (3)
levemåten (1)	rykte (pret.)(1)
leverandør/en (2)	salpeter (1)
levra (1)	scena (1)
lysta (på) (2)	sgna (1)
lystig (1)	separerte (1)
læt (1)	sete(har) (3)

sikkerheitsnål /sikritsnau:/ (1)
 sit (15)
 skiljer (1)
 Skirse (1)
 skjive (2)
 skrevs (1)
 skrive(har) (5)
 slede (7)
 spekesild (1)
 spesial/ist (3)
 spetakkel (5)
 Stensland (1)
 strek (4)
 streka(har) (1)
 stått /sti:e/ (5)
 særdeles (1)
 særs (1)
 tapelsera/erte (1-1)
 teskei (3)
 teater (3)
 telefon/ar (3)
 telegrafen (1)
 tennarar (1)
 tenneste/a(jenta) (9)
 tenåra/ing (4)
 tetta (1)
 tett/are (2)
 tribune (2)
 turneringar (2)
 uthivne (1)
 ve (og vel) (1)
 ved (9)
 vedkommande (8)
 vedlikehald (1)
 vetuge (1)
 VG (1)
 virka/r (8)

virksomheit (2)
 vit (2)
 vita (13)
 VS (1)

Variabel 2: /ø/ - /øy/

bryllaup (1)
 byksa/er/te (8)
 bytte/a/r/ene (6)
 dyktig (1)
 flytta/e/ing(ut) (42)
 fylla/te(ut) (5)
 fødd (11)
 fødsel (3)
 følgja/ing (9)
 følgjetongar (1)
 følgjer/de/t (26)
 førstninga (1)
 førststundes (1)
 hylle (1)
 Hyllsete (1)
 klypte (5)
 mista (5)
 mørkt (4)
 møsespann (1)
 nøklar/ane (2)
 nøsteparti (1)
 pølse (2)
 pynt/a (4)
 rekkefølge (1)
 spør (2)
 spørja (3)
 spørsmål (9)
 spørst (6)
 større/rst (18)
 Sunnfjord (4)

sunnfjordingar (2)
 Sunniva(kaféen) (2)
 symja/ing (13)
 symjehall/basseng (3)
 synd (7)
 syrgjeleg (6)
 Systrond (3)
 Søfteland (2)
 Sølvest (3)
 søppel (1)
 tørst (1)
 unnskyldning (1)
 ymta (1)
 yrkeskulen (3)
 yste (1)
 uttrykk (1)
 Ylvisåker (1)
 ønskekonserten (1)
 ønskt/e (2-1)
 øskjer (1)
 Øskjestrond (1)
 åbergskarane (1)

Variabel 3: /ø/ - /øy/

krykkjer (1)
 trykkjer (2)

Variabel 4: /au/ - /a/

bank(å få) (2)
 fangeleirar (1)
 fang/et (2)
 forlanga (1)
 hank (1)
 Høyanger (5)
 kjankling (1)

langs (1)
 mangfoldige (1)
 mistanke (2)
 Nestangen (2)
 presang/ar (5)
 svangar (1)
 tank/ar(bensin) (3)
 tanke/ane (3)
 Torvanger (3)
 tvangs (3)

Variabel 5: /au/ - /a, o/

gongetabellen (2)

Variabel 6: /ai/ - /e/

begge (16-1)
 benk/er/ene (16)
 dreng/en/ar (3)
 egg/a (30)
 Eggja (1)
 Elvagjeng (7)
 engelsk/e (43)
 England (1)
 englar (1)
 enkel/t (21)
 enkelte (29)
 enkle/are (5)
 grunnleggjande (1)
 heng/ja/de/ande (16)
 hengjar (1)
 henkene (1)
 innestengt (1)
 klengenamn (2)
 kregda (1)
 lengda (1)

lenge (58-1)
 lenger (39)
 lengre (4)
 lengste (5)
 lengta (1)
 mistenkja (2)
 Ormalseng (1)
 peng/ar/ane (40)
 pengekastig (2)
 pengespørsmål (1)
 Selseng (12)
 seng/a/er/ene (32)
 sengkleda (1)
 senkning (1)
 slengde (2-1)
 spegel (2)
 spegla (2)
 sprengde (2)
 sprengstoff (3)
 stenger(flagg, fiske) (6)
 stengia/er/de (6)
 streng/e/t/are (15)
 streng/en (1)
 tenk (12)
 tenkjande (1)
 tenkja/er/st (110)
 tenkte (53)
 tilhengjar (1)
 vegg/en/er/ene (19)
 venger (1)
 vrensla (1)

Variabel 7: /dn̥, dn/ - /rn̥/

barneborn (4)
 born (2)
 bjørmane (1)

garn/a (21)
 gjerne (212)
 ekorn (4)
 kjerna(å) (1)
 Kjørnes (8)
 kom/et (24)
 kvern/a (3)
 turnig (2)

Variabel 8: /d̥, d̥l/ - /l/

alle (222-1)
 ball (17)
 balla/ing (6)
 balleleikar (1)
 Bjelle (7)
 bjølle/a/er/ene (11)
 brille/r(glaset) (8)
 bryllaup (1)
 dilla (2)
 elleve (19)
 felle (1)
 full/e (11)
 fylla (2)
 fylling(ut) (1)
 Hallingdal (1)
 Hella (1)
 helle/r(skot) (6)
 Hollekve (20)
 hylle (1)
 innbiller (1)
 kallen (1)
 kanonball (2)
 killing (1)
 kjellar/en/ane (9)
 koll (1)
 lakaboll (3)

mellom (23)
 Mollandsmarki (1)
 skrell (1)
 skrella (1)
 smella (1)
 small (1)
 snill/ast (12)
 snøball/ar(krig) (5)
 soll (1)
 stella/er (12)
 stikkball (1)
 stilla/er(opp) (6)
 stille/are (9-1)
 svelldaue (1)
 svellekule (1)
 tilstelling/ar (5)
 trillegag (1)
 troll/a (3)
 tvillingar (2)
 vill (4)
 Voljen (2)

Variabel 9: /d/ - /l/

Bibelen (1)
 gaffel (1)
 lykkel (3)
 spegel/en (2)
 stø/en (22)

Variabel 15: /ainj/ - /aing, eng/

drenger (1)
 hengja (7)
 hengjande (1)
 hengjar (1)
 klengenamn (2)

sengene (5)
 trenga (1)
 venger (1)

Variabel 16: /ainc/ - /aink, enk/

henkene (1)
 tenkjande (1)
 tenkjast (1)

Variabel 17: /j/, c/ - /g, t, k/

bryggja (1)
 fortsetja (1)
 følgja (2)
 hengja (5)
 selja/st (8)
 strekkja (1)
 svelgja (1)
 symja (1)
 syngja (4)
 trengja (1)
 velja(5-2)

D: Ord som har 100% nyare former

- tal på belegg i parentes⁵⁴

Variabel 1: /i:, i/ - /e:, e/

bré/anc (7)
 dessuten (1)
 diskre (1)
 effektivt (2)
 eksamen (1)
 eksempl (13)
 eksemplarisk (1)
 eksklusiv (1)
 ekspedisjon (2)
 ekspres(båten) (4)
 ekstremt (2)
 elite (3)
 emissærer (2)
 enorme/t (3)
 etappar (1)
 evangeliet (1)
 evangelie (1)
 evindelege (1)
 forskjellig (45)
 gedigent (3)
 geni (2)
 gevinsten (1)
 gudsteneste (2)
 helikopter (2)
 hermetiserte (2)
 ideāl (2-1)
 kreditt (1)

leil (4)
 Levis (1)
 medalje/ane (2)
 meny (1)
 metodar (1)
 motsett (2)
 negativt (2)
 opptre/den (3)
 pedagogar/isk (2)
 perspektiv (1)
 pirke (1)
 problematisk (2)
 reaksjonar (3)
 regi (2)
 referat (1)
 refleksjonar (1)
 reform (2)
 relativt (1)
 røssursar (1)
 restreksjonar (2)
 rett/e (5)
 revolusjon (1)
 røvy(sports) (1)
 rådgjevar (1)
 semiljegryn (1)
 sgrøst (1)
 sgsong/en (2)
 sjenera (1)
 skre(vinteren) (1)
 slett (10-1)
 stearin (1)
 system (2)
 tilfredsstillande (2)
 terrasse (1)
 terreng/et (2)
 tradisjon (4)
 vurderingar(2)

⁵⁴ Bak nokre ord står det to tal. Det siste tallet viser at det i utgangspunktet også fantst belegg på den tradisjonelle forma. Eiter å ha spurt dei to referansepersonane, er dette likevel former som ingen av dei kjenner til i sogndalsmålet. Formene er tekne ut av materialet av di dei då vert rekna som "feitsnakkingar".

Variabel 2: /ø/ - /øy/

bekymra (2)
 beskyttarar (6)
 betydde (3)
 brydde(seg) (1)
 bygning (3)
 glytte (1)
 idyll (1)
 knytt(att) (1)
 krydder(binding) (1)
 lystra (1)
 mygla (1)
 rygg (1)
 rygging (1)
 ryggsekk (1)
 rykk (1)
 styrkar (1)
 syssel (1)
 system (2)
 tilknytt(a)ing (2)
 tyngre (1)
 utbytte (1)
 ymse (1)
 ypperleg (2)
 ytt/e (2)

Variabel 3: /ø/ - /øy/

Stamme byggja:

bygging
 utbygging/a/ane
 byggja/er
 utbyggjaren
 byggjetrinnet (33-2)

 bryggje/a (2)
 bryggja(å) (1)

lykkjel (3)
 ryggen (4)
 rykkjande (1)
 styrke (1)
 uhyggjeleg (2)

Variabel 4: /au/ - /a/

arrangement (4-1)
 arrangerate (2)
 engros(lager) (1)
 evangeliet (1)
 fanga (1)
 leikangringar (1)
 Miniklang (2)
 observante (1)
 rangering (2)
 restauran(ar) (3)
 slanka (1)
 sparebank/en (2)
 Stavanger (1)
 Tangen(pers.) (1)

Variabel 5: /au/ - /a, o/

sesong/en (1-1)

Variabel 6: /ai/ - /e/

basseng/et (3)
 forgiengarar (1)
 gjeng/en (32)
 gjengs (3)
 grateng (1)
 Hofslundsenge (2)
 innlegg(truse) (2)
 opplegg/et (14)

regn (1)
 regnklede (1)
 regnvêrsdag (1)
 Schwarzenegger (1)
 tereng/et (2)
 tillegg (5)
 tilgjengeleg (1)

Variabel 7: /dn/ - /rn/

barndom (2)
 jarnrister (3)
 jarnstenger (2)
 jernvarer (2)
 stjerner (8)

Variabel 8: /dʃ, dʒ/ - /tʃ/

allemannseige (1)
 filleting (1)
 ille (1)
 Manhiller (1)
 skalla (1)
 spillopper (1)
 ta stilling (1)
 tilfredsstillande (2)
 Trolladalen (1)
 utstilling (1)
 volleyball (1)

Variabel 9: /dʃ/ - /tʃ/

onkelen (1)

Variabel 15: /ainç/ - /aing, eng/

basseng/et (1)

slengen (2)

Variabel 16: /ainç/ - /aink, enk/

benken (2)

Variabel 17: /tʃ, tʃç/ - /g, t, k/

besøkja (1)
 røykja (3)
 telja (1)
 trekkja(2)

E: Orda i materialet som viser variasjon⁵⁵**LYDVERK****Variabel 1:** /i:, i/ - /e:, e/*Trykklett l.staving* be-

døme:

beskjed, betala, begeistra, beskriva,
bestod, betingelse, behøva (91-33)*del som stamme:*dela/te/tast

døling

delte (23-4)*Trykklett l.staving* e:elektrikarelektriskelektroetablera/ertetasje/n (7-10)*Bøyingsending**på* era/ande/ering/erast/erer

døme:

eksistera, etablera, marsjerande,
stigmatiserande, finansiering, sortering,
konfirmerast, integrerast, leverer,
dominerer (70-18)*Bøyingsending* ert/erte

døme:

aktivisert, leverte.prioritert, varierte (90-11)*Stamme på etter:*etteretter kvartettermiddag/en/aneetterpåettertid/en (304-6)*Stamme på lett:*lettlettarelettvindt/are (12-6)*Trykklett stamme på lev:*innleveringlevera/er/te (15-6)*Stamme på meter:*kilometermeter/aneparkometer/atermometer (13-1)*Stamme på ned:*ned/e (i)nede hjånedomnedovernede pånedunder (348-16)*Stamme på nær:*nær (sagt)nærarenærlastenærheiten (26-12)

⁵⁵ Samla tal på belegg for gruppa står i parentes. Det fyrste talet seier kor mange tradisjonelle former, og det andre talet gjev summen av nyare former i materialet

<i>Trykklett 1.staving <u>pre</u>:</i>	<u>tre/a</u>
premissane	<u>tresko</u>
presamg/ar (6-1)	<u>treverket (42-4)</u>
<i>Trykklett 1. staving <u>re</u>:</i>	Alfred (4-3)
region	Andreas (5-2)
reduserte	areal/et (2-1)
registrera/te	Berit (1-1)
regulerast	bortsett (3-2)
rekvirert	brev(papir) (1-5)
reparera	døgl/en/er/ene (125-8)
respekt	denne (23-24)
restaurant	desse (28-44)
restreksjonar	dette (72-42)
religion	drepen (1-1)
religiøs (21-26)	egentleg (69-61)
	elev/ar/ane (14-9)
<i>Utgang på <u>-tek</u>:</i>	elev/ar/ane (17-6)
bibliotek/et	Ella (5-4)
diskotek (6-5)	enig (7-1)
	episode/n/ar (9-17)
<i>Stamme på <u>teke</u>:</i>	Erik (2-4)
godtøke/n/ne	eventuelle/t (2-13)
opptøken/ne	fleste (2-8)
tøke/n (75-5)	fordel (3-1)
	foreningar (10-3)
<i>Utgang på <u>-tet</u>:</i>	forskjell (5-24)
aktivitet/ar/ane	forskjellig (3-25)
kapasitet	fredag (4-2)
kontinuitet	frelsesarméen (8-3)
potet/a/er	gebursdag/en (8-3)
realitet	generelt (1-5)
universitet/et (26-3)	gjekk (373-31)
	grøve/n (1-1)
<i>Stamme på <u>tre</u>:</i>	held/t (26-2)
juletre	Hodlekve (20-1)
juletrefest	jubiløet/um (2-1)

kjedeleg/aste (5-4)	<i>Stamme bygd:</i>
kjerni/sk (2-2)	bygd/a/ene
kvarter (8-1)	bygdafolk
lese (12-2)	bygdablاد (27-6)
Lødemel (4-4)	
medisin (1-1)	<i>Stamme lyst:</i>
melodi/en/ar (1-2)	lyst
musgum/et (8-2)	tiltakslysten (12-4)
nærrne /nima/-/nema/ (3-1)	
omtrønt (29-3)	<i>Stamme stygg:</i>
periode/n/ar (2-10)	stygg/e/t
problem/et (12-17)	styggedom
regalskulen (3-3)	styggare (19-11)
regel/ane (61-3)	
ser (115-2)	<i>Stamme sykkel:</i>
sgtt (stort) (47-21)	motorsykel/ar
skje/r/dd/e/ (37-2)	sykkel/en/ar (14-12)
slege/n (8-1)	
spesiell/e/t (82-13)	<i>Stamme sysken:</i>
Stønehjem (3-2)	sysken/a
tendens/ar/ane (1-5)	syskenbarn (19-7)
til (948-80)	
tre (talord) (128-11)	<i>Stamme trygg:</i>
tredje (27-3)	trygg/e/
tv (5-3)	(u)trygt (5-4)
uansett (6-1)	
veka/er (46-1)	bygde/t (33-12)
vekt(lagt) (1-1)	bygg/e/t/a (13-12)
veninne/a/er/ene (1-12)	dyrka (2-4)
	frykteleg (1-1)
	fylkes(båtane) (1-2)
Variabel 2: /ø/ - /øy/	fyrst/e (201-12)
<i>Stamme begynna:</i>	fyrstikke (2-5)
begynna	gymnastikk/en (3-7)
begynnelsen	gym/en (2-24)
begynt/e (218-72)	gymnas/et (2-6)
	hytte/a/ne (3-34)

inntrykk (8-9)	overgangen
kryss/a (2-3)	rundgang
mygg (1-2)	tilgang
myndigheter/ene (3-1)	undergang (20-13)
mynt/ar (1-2)	
nytta(st) (3-2)	<i>Stamme</i> <u>krangel</u> :
rydda (opp) (1-11)	krangel
rykte (subst.) (2-1)	krangla
sykla/nde (17-11)	krangiing (3-1)
sylte... (16-1)	
syster/a/er/ene (26-2)	<i>Stamme</i> <u>lang</u> :
sytti (23-1)	langbein
Trygve (1-2)	langrenn
tykt/e (59-20)	lang/e
Tylden (6-2)	langope
yngre/yngst/e (4-26)	langorv
ynskja/er (1-1)	langt
ynskje(konserten) (2-1)	langvarig
	langveges (74-31)
Variabel 3: /ø/ - /øy/	
<i>Stamme</i> <u>tykkja</u> :	bank/en(salen) (1-1)
tykkjer	blanke/t (1-1)
samtykkjar (4-110)	hang (1-4)
	Kaupanger (4-10)
kyrkje/a (50-2)	Leikanger (3-2)
stykkje (3-65)	mange (108-49)
Åberge /aubørjje/ - /aubøyrjje/ (3-2)	manglar (3-1)
	mangt (6-2)
	sjans/e/en (2-4)
	slangar (10-4)
	sprang (13-8)
	Trudvang (11-14)
Variabel 4: /au/ - /a/	
<i>Stamme</i> <u>gang</u> :	
gang/en/ar	
gangvegar	
inngang	Variabel 5: /au/ - /a, o/
nødtgangane	<i>Stamme</i> <u>trong</u> :
omgang	trongare

trønge/t (9-3)

gong/en/er/ene (197-59)

song/en/ar (41-8)

stong/a (17-6)

Variabel 6: /ai/ - /e/**Stamme leggja:**

legg/ja/ing

leggjetid (37-1)

Stamme sleng:

slengen

slengtau (1-3)

legg (beskyttar) (4-1)

tilegna (1-1)

trøng/a/de/st (18-1)

øydelegg/ja (2-1)

Variabel 7: /dŋ, dn/ - /rn/**Stamme harn:**

barne...

barnehage/n

barnejente

barnelag

barnemat

barnemøte

barnepass

barneprogram

barnerom

barneskulen

barnestadiet

barnetimen

barnetoget

barnetv

barnevakt

spebarn

syskenbarn (39-32)

Variabel 8: /d/, d/ - /l/**Stamme ball:**

døball

handball

fotball

slåball (65-7)

Stamme kalla:

innkalla

innkalling

kalla/st (85-8)

aller (2-1)

allerede (1-4)

avfall/et (mat) (1-5)

fjell/et/a (43-3)

ulfelle/a (3-3)

Variabel 9: /d/ - /l/

bokhandelen (1-3)

gammal (19-3)

sykkel (1-11)

sykkelen (1-2)

FORMVERK**Variabel 10) /dŋ/ - /n(e)/**

døme:

bilane, butikkane, blomstrane, gutane,

onsdagane, metrane, jentene, hyttene.

treppene (816-38)

Variabel 11: /i:/ - /e:/

me (2504-277)

Variabel 12: /eʊ, eʊ/ - /ɔi/høy^rrde (40-19)høy^rt (10-17)køy^rrde (42-24)køy^rt (1-4)bygg^ja (18-1)legg^ja (20-1)ligg^ja (14-1)sitj^a (33-3)tenkj^a/ast (26-3)øydelegg^ja (1-1)**Variabel 13: /eʊ, au/ - /a, ɔ/**

song (45-16)

Variabel 18: /ei/ - /i/Stamme inn:

døme:

inn, innom, innover, innslag, innpå.inntrykk, innåt (132-145)**Variabel 14: /nd, ld/ - /n, l/**kunⁿe (114-88)skul^le (56-211)vil^le (23-36)Stamme innan:innanforinnan (dørs) (1-10)**Variabel 15: /ainɕ/ - /aing, eng/**

heng (6-1)

leng^e (52-6)seng^a (3-2)seng^er (3-4)steng^er (5-1)steng^je'r (1-1)

treng (9-5)

Stamme inne:innebygtinne fråinne hjåinne iinnestengt (61-101)**Variabel 16: /ainɕ/ - /aink. enk/**benk^er (4-4)tenkj^a/er (97-11)**Totalt: 12 061**

(tradisjonelle: 9452)

(nyare: 2609)

Variabel 17: /j, ç/ - /g, t, k/Stamme setja:pris^{setja}

setja

til^{setja} (17-7)

F: Ord i materialet med allofonen**[ʊ] (inkludert i variabel 2 og 3)**-tøl på belegg i parentes

begynte (1)
bygd (1)
bygda (2)
bygdafolk (3)
bygde (8)
bygdas (genitiv) (1)
bygg (1)
bygt (2)
bykste (1)
flytta (2)
flyttast (1)
flytting (1)
frykteleg (1)
første (16)
førststundes (1)
gymmen (2)
gymnaset (2)
inntrykk (2)
lyst (1)
mista (1)
sykla (2)
syklende (2)
synd (1)
sysken (1)
trygge (1)
tykte (3)
ymta (1)

Totalt: 61

—

G: Testresultat Tabellar som viser datafordelinga for kvar einiskild språkleg variabel for kvar av dei sosiale variablane.

- Teiknet # tyder at resultatet går i motsett retning av det eg kan sjå med ein retningsbestemt test.

H1 Tradisjonelle og nyare former (kji-kvadrat, goodness of fit, retningsbestemt)

	Tradisjonelle former	Nyare former	kji-kvadrat	p-verdi (sannsyn)	Resultat
variabel 1	3637	738	1920,96	0,0001	Signifikant
variabel 2	753	333	162,431	0,0001	Signifikant
variabel 3	60	179	59,251	0,0001	ikkje sign.#
variabel 4	260	145	32,654	0,0001	Signifikant
variabel 5	264	76	103,953	0,0001	Signifikant
variabel 6	63	8	42,606	0,0001	Signifikant
variabel 7	39	32	0,69	0,4061	ikkje sign.
variabel 8	200	41	104,9	0,0001	Signifikant
variabel 9	22	19	0,22	0,6394	ikkje sign.
variabel 10	816	38	708,763	0,0001	Signifikant
variabel 11	2504	277	1783,362	0,0001	Signifikant
variabel 12	93	64	5,357	0,0206	Signifikant
variabel 13	45	16	13,787	0,0002	Signifikant
variabel 14	193	355	47,891	0,0001	ikkje sign.#
variabel 15	79	20	35,162	0,0001	Signifikant
variabel 16	101	15	63,759	0,0001	Signifikant
variabel 17	129	17	85,918	0,0001	Signifikant
variabel 18	194	256	8,542	0,0035	ikkje sign.#

H2a Alder (Pearson product-moment correlation, retningsbestemt)

	r (korrelasjon)	N ⁵⁶ (tal på par)	Resultat
Variabel 1	0,592	30	Signifikant
Variabel 2	0,182	30	ikkje sign.
Variabel 3	0,301	29	tendens
Variabel 4	0,535	30	Signifikant

⁵⁶ Ei eventuell forkasting av null-hypotesen er avhengig både av korrelasjonen, r, og av tal på par, N. 21 par krev høgare r enn 30 par, for å gje signifikant utslag.

Variabel 5	0,57	30	Signifikant
Variabel 6	0,103	21	ikkje sign.
Variabel 7	0,632	22	Signifikant
Variabel 8	0,487	30	Signifikant
Variabel 9	0,102	22	ikkje sign.
Variabel 10	0,179	30	ikkje sign.
Variabel 11	0,26	30	tendens
Variabel 12	0,395	29	Signifikant
Variabel 13	0,218	27	ikkje sign.
Variabel 14	0,583	30	Signifikant
Variabel 15	0,435	27	Signifikant
Variabel 16	0,561	26	Signifikant
Variabel 17	0,497	29	Signifikant
Variabel 18	0,559	30	Signifikant

H2h Aldersgruppe (t-test, retningshestemt)

	Yngste gruppe Tradisjons- prosent	Eldste gruppe Tradisjons- prosent	t	df ⁵⁷ (fridoms- grader)	p-verdi (sannsyn)	Resultat
variabel 1	77,3	90,4	-3,3	28	0,0012	Signifikant
variabel 2	68,5	71,6	-0,6	28	0,2717	ikkje sign.
variabel 3	25,5	38	-1,5	27	0,0711	tendens
variabel 4	49,1	82,7	-2,9	28	0,0036	Signifikant
variabel 5	62,2	96,4	-3,1	28	0,0023	Signifikant
variabel 6	90,3	97,2	-1	19	0,1612	ikkje-sign.
variabel 7	50,6	100	-3,1	20	0,0029	Signifikant
variabel 8	78	93,3	-2	28	0,028	Signifikant
variabel 9	45,5	65,9	-1,1	20	0,1426	ikkje-sign.
variabel 10	93,7	96,2	-1	28	0,157	ikkje-sign.
variabel 11	88,2	93,4	-1,4	28	0,0832	tendens
variabel 12	48,7	81,8	-2,3	27	0,0161	Signifikant
variabel 13	75	85,3	-0,7	25	0,2446	ikkje-sign.

⁵⁷ Fridomsgrader er tallet på observasjonar minus ein i kvar gruppe og er eit tal som vert brukt for å rekna ut sannsynet. Ein må ha større skilnad med få observasjonar, dvs. færre fridomsgrader, enn ein må ha ved mange observasjonar for å kunna forkasta ein null-hypotese.

variabel 14	22,1	47,7	-4,2	28	0,0002	Signifikant
variabel 15	70,9	91,7	-1,6	25	0,0634	tendens
variabel 16	73,9	100	-2,5	24	0,01	Signifikant
variabel 17	74,5	99	-2,2	27	0,0167	Signifikant
variabel 18	25,4	55	-3,1	28	0,0021	Signifikant

H3 Region (t-test, retningsnøytral)

	Dalen Tradisjons- prosent	Fjøra Tradisjons- prosent	t	df (fridoms- grader)	p-verdi (sannsyn)	Resultat
variabel 1	81,7	85,1	-0,7	28	0,4649	ikkje sign.
variabel 2	69,8	70,1	-0,1	28	0,9507	ikkje sign.
variabel 3	29,4	32,9	-0,4	27	0,6823	ikkje sign.
variabel 4	59,7	69,9	-0,8	28	0,4368	ikkje sign.
variabel 5	66,5	89,8	-1,9	28	0,0633	tendens
variabel 6	92,1	92,5	-0,1	19	0,9527	ikkje sign.
variabel 7	59,2	76,5	-1	20	0,3483	ikkje sign.
variabel 8	80,8	89,5	-1,1	28	0,2921	ikkje sign.
variabel 9	64,6	45	1	20	0,3089	ikkje sign.
variabel 10	93,7	96	-0,9	28	0,3548	ikkje sign.
variabel 11	87,9	93,4	-1,5	28	0,1377	ikkje sign.
variabel 12	64,3	65	-0,047	27	0,9629	ikkje sign.
variabel 13	70,8	87,2	-1,1	25	0,2682	ikkje sign.
variabel 14	27,4	40,7	-1,8	28	0,0828	tendens
variabel 15	70,9	91,7	-1,6	25	0,1269	ikkje sign.
variabel 16	83,7	91,5	-0,7	24	0,5151	ikkje sign.
variabel 17	81,8	89,5	-0,7	27	0,5151	ikkje sign.
variabel 18	33,3	45,2	-1,1	28	0,2795	ikkje sign.

H4 Kjønn (t-test, retningsnøytral)

	Kvinne Tradisjons- prosent	Mann Tradisjons- prosent	t	df (fridoms- grader)	p-verdi (sannsyn)	Resultat
variabel 1	81,3	85,2	-0,9	28	0,4003	ikkje sign.
variabel 2	63,9	75,3	-2,4	28	0,0216	Signifikant

variabel 3	20,7	40,8	-2,6	27	0,0139	Signifikant
variabel 4	49,8	78	-2,3	28	0,0265	Signifikant
variabel 5	63	91,4	-2,4	28	0,0219	Signifikant
variabel 6	95	89,8	0,8	19	0,4153	ikkje sign.
variabel 7	49,3	83,3	-2,1	20	0,0517	tendens
variabel 8	80,3	89,4	-1,1	28	0,2682	ikkje sign.
variabel 9	50	58,9	-0,5	20	0,6575	ikkje sign.
variabel 10	92,5	96,9	-1,8	28	0,0765	tendens
variabel 11	89,6	91,6	-0,5	28	0,5953	ikkje sign.
variabel 12	46,2	79,7	-2,3	27	0,0307	Signifikant
variabel 13	75,6	84,6	-0,6	25	0,5436	ikkje sign.
variabel 14	27,7	39,6	-1,6	28	0,1216	ikkje sign.
variabel 15	61,1	93,2	-2,6	25	0,0155	Signifikant
variabel 16	81,7	91,4	-0,8	24	0,4126	ikkje sign.
variabel 17	76,3	93	-1,4	27	0,1588	ikkje sign.
variabel 18	32,4	45,2	-1,2	28	0,2455	ikkje sign.

H5 Utdanning (t-test, retningsnøytral)

	Høgare utd. Tradisjons- prosent	ikkje høgare utd. Tradisjons- prosent	t	df (fridoms- grader)	p-verdi (sannsyn)	Resultat
variabel 1	81,948	83,786	-0,319	28	0,752	ikkje sign.
variabel 2	66,931	70,714	-0,591	28	0,5593	ikkje sign.
variabel 3	22,239	33,433	-1,085	27	0,2875	ikkje sign.
variabel 4	60,809	65,807	-0,305	28	0,763	ikkje sign.
variabel 5	78,194	78,124	0,004	28	0,9965	ikkje sign.
variabel 6	96,667	90,938	0,788	19	0,4402	ikkje sign.
variabel 7	69,444	65,617	0,163	20	0,8722	ikkje sign.
variabel 8	80,886	86,206	-0,521	28	0,6067	ikkje sign.
variabel 9	30	63,235	-1,535	20	0,1403	ikkje sign.
variabel 10	93,387	95,248	-0,593	28	0,5578	ikkje sign.
variabel 11	89,215	91,009	-0,378	28	0,7081	ikkje sign.
variabel 12	54,111	66,875	-0,607	27	0,5488	ikkje sign.
variabel 13	80	79,924	0,004	25	0,9968	ikkje sign.

variabel 14	37,006	33,322	0,379	28	0,7078	ikkje sign.
variabel 15	93,333	77,154	0,935	25	0,3589	ikkje sign.
variabel 16	84,325	87,75	-0,246	24	0,8087	ikkje sign.
variabel 17	86,667	85,205	0,1	27	0,9212	ikkje sign.
variabel 18	21,041	43,766	-1,738	28	0,0932	tendens

H6 Yrkesgruppe (t-test, retningsnøytral)

	Tertiær Tradisjonsprosent	ikkje-tertiær Tradisjonsprosent	t	df (fridomsgrader)	p-verdi (sannsyn)	Resultat
variabel 1	83,717	76,164	1,461	22	0,1581	ikkje sign.
variabel 2	65,632	73,064	-1,274	22	0,2159	ikkje sign.
variabel 3	25,639	29,233	-0,391	21	0,6997	ikkje sign.
variabel 4	61,258	51,728	0,618	22	0,5426	ikkje sign.
variabel 5	75,982	68,546	0,469	22	0,6435	ikkje sign.
variabel 6	93,182	92,857	0,044	16	0,9651	ikkje sign.
variabel 7	54,222	59,524	-0,246	15	0,8091	ikkje sign.
variabel 8	87,717	74,956	1,289	22	0,2108	ikkje sign.
variabel 9	33,333	69,048	-1,669	14	0,1173	ikkje sign.
variabel 10	95,339	94,987	0,121	22	0,9047	ikkje sign.
variabel 11	90,786	88,349	0,511	22	0,6143	ikkje sign.
variabel 12	58,968	50	0,48	21	0,6362	ikkje sign.
variabel 13	80,952	65,625	0,851	20	0,4049	ikkje sign.
variabel 14	31,752	29,836	0,207	22	0,8379	ikkje sign.
variabel 15	78,462	71,561	0,419	20	0,68	ikkje sign.
variabel 16	91,854	62,5	1,982	18	0,0629	tendens
variabel 17	89,481	70,833	1,331	22	0,197	ikkje sign.
variabel 18	35,405	35,845	-0,037	22	0,9708	ikkje sign.

H7 Foreldrebakgrunn (t-test, retningsbestemt)

	Begge/mor Tradisjonsprosent	Far Tradisjonsprosent	t	df (fridomsgrader)	p-verdi (sannsyn)	Resultat
variabel 1	87,1	78,6	1,9	28	0,0319	Signifikant

variabel 2	70,7	69	0,3	28	0,3707	ikkje sign.
variabel 3	34,2	26,7	0,9	27	0,1937	ikkje sign.
variabel 4	72,1	55,3	1,3	28	0,1008	ikkje sign.
variabel 5	78,5	77,6	0,1	28	0,473	ikkje sign.
variabel 6	86,5	100	-2,4	19	0,0127	ikkje sign.#
variabel 7	73	58,3	0,8	20	0,2118	ikkje sign.
variabel 8	89,1	80	1,1	28	0,1376	ikkje sign.
variabel 9	53,5	58,3	-0,3	20	0,4015	ikkje sign.
variabel 10	93,2	97,1	-1,6	28	0,0601	ikkje sign.
variabel 11	94,5	85,7	2,5	28	0,0085	Signifikant
variabel 12	68,4	60	0,5	27	0,302	ikkje sign.
variabel 13	86,8	68,3	1,2	25	0,1125	ikkje sign.
variabel 14	32,5	36	-0,4	28	0,3293	ikkje sign.
variabel 15	76,2	85,8	-0,7	25	0,247	ikkje sign.
variabel 16	94	78,7	1,4	24	0,0944	tendens
variabel 17	93,1	76,2	1,5	27	0,0769	tendens
variabel 18	41,9	35,7	0,6	28	0,2896	ikkje sign.

H8 Budd borte frå Sogn (t-test, retningsnøytral)

	Berre budd i Sogn Tradisjons- prosent	Budd borte Tradisjons- prosent	t	df (fridoms- grader)	p-verdi (sannsyn)	Resultat
variabel 1	83,404	83,476	-0,012	28	0,9901	ikkje sign.
variabel 2	70,21	68,95	0,196	28	0,8463	ikkje sign.
variabel 3	31,259	30,572	0,065	27	0,9485	ikkje sign.
variabel 4	65,688	61,285	0,268	28	0,7905	ikkje sign.
variabel 5	77,082	82,361	-0,33	28	0,7436	ikkje sign.
variabel 6	89,896	100	-1,441	19	0,1658	ikkje sign.
variabel 7	67,427	59,259	0,31	20	0,7598	ikkje sign.
variabel 8	86,206	80,886	0,521	28	0,6067	ikkje sign.
variabel 9	57,353	50	0,322	20	0,7507	ikkje sign.
variabel 10	94,915	94,72	0,062	28	0,9513	ikkje sign.
variabel 11	90,787	90,104	0,144	28	0,8869	ikkje sign.
variabel 12	65,435	61,759	0,186	27	0,8535	ikkje sign.

variabel 13	79,924	80	-0,004	25	0,9968	ikkje sign.
variabel 14	30,545	48,117	-1,917	28	0,0655	tendens
variabel 15	77,154	93,333	-0,935	25	0,3589	ikkje sign.
variabel 16	87,75	84,325	0,246	24	0,8078	ikkje sign.
variabel 17	85,205	86,667	-0,1	27	0,9212	ikkje sign.
variabel 18	41,314	30,847	0,768	28	0,4486	ikkje sign.

Tabellar som viser resultatata for kvar einiskild språkleg variabel for dei differensierte variablane

H9 Aldersgruppe i Dalen (t-test, retningsbestemt)

	Yngste gruppe Tradisjonsprosent	Eldste gruppe Tradisjonsprosent	t	df (fridomsgrader)	p-verdi (sannsyn)	Resultat
variabel 1	75,3	91,4	-2,1	13	0,0268	Signifikant
variabel 2	68,9	71,1	-0,3	13	0,3805	ikkje-sign.
variabel 3	18	46,5	-2,3	13	0,0196	Signifikant
variabel 4	50	74,3	-1,2	13	0,1203	ikkj-sign.
variabel 5	48,3	93,8	-2,4	13	0,0155	Signifikant
variabel 6	91,2	94,4	-0,4	9	0,3551	ikkje-sign.
variabel 7	41,1	100	-2,4	11	0,0163	Signifikant
variabel 8	70,8	95,8	-1,9	13	0,0412	Signifikant
variabel 9	50	79,2	-1,2	10	0,1341	ikkje-sign.
variabel 10	92,4	95,6	-0,7	13	0,2429	ikkje-sign.
variabel 11	85,5	91,4	-1,1	13	0,1527	ikkje-sign.
variabel 12	37,5	100	-2,9	12	0,0063	Signifikant
variabel 13	50	100	-2,2	10	0,026	Signifikant
variabel 14	13,8	47,8	-4,2	13	0,0005	Signifikant
variabel 15	59	88,9	-1,4	13	0,0896	tendens
variabel 16	72,8	100	-1,7	13	0,0555	tendens
variabel 17	71	97,9	-1,5	13	0,0794	tendens
variabel 18	19,6	53,8	-2,3	13	0,0196	Signifikant

H10 Aldersgruppe i Fjåra (t-test, retningsbestemt)

	Yngste gruppe Tradisjonsprosent	Eldste gruppe Tradisjonsprosent	t	df (fridomsgrader)	p-verdi (sannsyn)	Resultat
variabel 1	80	89,6	-3,3	13	0,0031	Signifikant
variabel 2	67,9	72	-0,5	13	0,31	ikkje-sign.
variabel 3	35,2	30,7	0,5	12	0,3279	ikkje-sign.
variabel 4	48,1	89	-3	13	0,0048	Signifikant

variabel 5	80	98,3	-1,8	13	0,0502	tendens
variabel 6	89,3	100	-0,9	8	0,1943	ikkje-sign.
variabel 7	64,8	100	-1,9	7	0,0495	Signifikant
variabel 8	87,2	91,5	-0,5	13	0,2989	ikkje-sign.
variabel 9	40	50	-0,3	8	0,3702	ikkje-sign.
variabel 10	95,3	96,7	-0,5	13	0,3003	ikkje-sign.
variabel 11	91,7	95	-0,7	13	0,2605	ikkje-sign.
variabel 12	61,4	68,2	-0,4	13	0,3645	ikkje-sign.
variabel 13	100	76	1,6	13	0,0635	ikkje-sign.
variabel 14	32,8	47,6	-1,8	13	0,05	Signifikant
variabel 15	88,9	94,4	-0,4	10	0,3322	ikkje-sign.
variabel 16	76,5	100	-1,6	9	0,0766	tendens
variabel 17	79	100	-1,5	12	0,0747	tendens
variabel 18	32,8	56	-1,8	13	0,0454	Signifikant

H11 Kjønn for Dalen (t-test, retningsnøytral)

	Kvinne Tradisjons- prosent	Mann Tradisjons- prosent	t	df (fridoms- grader)	p-verdi (sannsyn)	Resultat
variabel 1	78,8	83,7	-0,6	13	0,585	ikkje-sign.
variabel 2	66,7	71,9	-0,8	13	0,4636	ikkje-sign.
variabel 3	9,4	42,8	-2,9	13	0,0117	Signifikant
variabel 4	38	74,1	-2	13	0,0705	tendens
variabel 5	37,1	86,1	-2,7	13	0,0177	Signifikant
variabel 6	90	93,9	-0,5	9	0,6117	ikkje-sign.
variabel 7	36,7	78,6	-1,7	11	0,1174	ikkje-sign.
variabel 8	72	86,7	-1	13	0,3244	ikkje-sign.
variabel 9	50	71,9	-0,8	10	0,4413	ikkje-sign.
variabel 10	89,8	96,3	-1,5	13	0,147	ikkje-sign.
variabel 11	88,7	87,3	0,3	13	0,8012	ikkje-sign.
variabel 12	40	77,8	-1,4	12	0,183	ikkje-sign.
variabel 13	58,3	83,3	-1	10	0,3605	ikkje-sign.
variabel 14	10,4	38,8	-3	13	0,0108	Signifikant
variabel 15	39,8	91,7	-3	13	0,011	Signifikant
variabel 16	79,2	86,7	-0,4	13	0,6751	ikkje-sign.

variabel 17	73,1	87,5	-0,8	13	0,4655	ikkje-sign.
variabel 18	11,5	47,8	-2,5	13	0,0266	Signifikant

H12 Kjønn for Fjora (t-test, retningsnøytral)

	Kvinne Tradisjons- prosent	Mann Tradisjons- prosent	t	df (fridoms- grader)	p-verdi (sannsyn)	Resultat
variabel 1	83,2	87,3	-1,1	13	0,3103	ikkje-sign.
variabel 2	61,8	79,7	-2,7	13	0,017	Signifikant
variabel 3	29,3	37,8	-0,9	12	0,3924	ikkje-sign.
variabel 4	58,6	82,9	-1,5	13	0,1585	ikkje-sign.
variabel 5	82,5	98,1	-1,5	13	0,1688	ikkje-sign.
variabel 6	100	85	1,5	8	0,172	ikkje-sign.
variabel 7	64,4	91,7	-1,4	7	0,1953	ikkje-sign.
variabel 8	86,5	92,8	-0,8	13	0,4358	ikkje-sign.
variabel 9	50	41,7	0,3	8	0,787	ikkje-sign.
variabel 10	94,6	97,7	-1,3	13	0,2121	ikkje-sign.
variabel 11	90,2	97,2	-1,5	13	0,1645	ikkje-sign.
variabel 12	50	82,2	-1,9	13	0,0804	tendens
variabel 13	88,5	85,7	0,2	13	0,8634	ikkje-sign.
variabel 14	40,7	40,7	-0,0039	13	0,997	ikkje-sign.
variabel 15	86,7	95,2	-0,7	10	0,5062	ikkje-sign.
variabel 16	84,3	100	-1	9	0,3401	ikkje-sign.
variabel 17	79	100	-1,5	12	0,1494	ikkje-sign.
variabel 18	48,1	41,9	0,4	13	0,6687	ikkje-sign.

H13 Aldersgruppe (kvinner) (t-test, retningsbestemt)

	Yngste Tradisjons- prosent	Eldste Tradisjons- prosent	t	df (fridoms- grader)	p-verdi (sannsyn)	Resultat
variabel 1	76,9	89,4	-2,9	12	0,0064	Signifikant
variabel 2	60,1	70,7	-1,4	12	0,0911	tendens
variabel 3	16,3	28,7	-1,2	12	0,1272	ikkje-sign.
variabel 4	32	81,7	-2,8	12	0,0075	Signifikant
variabel 5	42,5	100	-3,5	12	0,0022	Signifikant

variabel 6	93,8	100	-0,7	8	0,2574	ikkje-sign.
variabel 7	38	100	-2,1	9	0,0331	Signifikant
variabel 8	72,6	94,2	-1,9	12	0,0437	Signifikant
variabel 9	40	66,7	-0,7	6	0,2685	ikkje-sign.
variabel 10	89,8	97,5	-1,9	12	0,0388	Signifikant
variabel 11	87,4	93,5	-1,2	12	0,1289	ikkje-sign.
variabel 12	31,2	70	-1,6	11	0,0648	tendens
variabel 13	72,2	81,7	-0,4	12	0,3388	ikkje-sign.
variabel 14	20,3	40,9	-2	12	0,0372	Signifikant
variabel 15	54,9	77,8	-0,8	9	0,2327	ikkje-sign.
variabel 16	72,6	100	-1,4	10	0,0892	tendens
variabel 17	65,8	100	-1,7	11	0,0627	tendens
variabel 18	16,2	61,5	-3,8	12	0,0014	Signifikant

H14 Aldersgruppe (menn) (t-test, retningsbestemt)

	Yngste Tradisjonsprosent	Eldste Tradisjonsprosent	t	df (fridomsgrader)	p-verdi (sannsyn)	Resultat
variabel 1	78	90,9	-1,9	14	0,0374	Signifikant
variabel 2	79,3	72,1	1,2	14	0,1173	ikkje-sign.
variabel 3	37,3	43,8	-0,6	13	0,2943	ikkje-sign.
variabel 4	71,2	83,3	-0,9	14	0,1928	ikkje-sign.
variabel 5	87,5	94,4	-0,6	14	0,2797	ikkje-sign.
variabel 6	86,4	95,8	-0,9	9	0,1932	ikkje-sign.
variabel 7	69,4	100	-1,7	9	0,0625	tendens
variabel 8	84,9	92,9	-0,7	14	0,24	ikkje-sign.
variabel 9	50	65,6	-0,7	12	0,2418	ikkje-sign.
variabel 10	98,7	95,5	1,3	14	0,1111	ikkje-sign.
variabel 11	89,3	93,4	-0,7	14	0,2396	ikkje-sign.
variabel 12	68,6	88,4	-1,1	14	0,138	ikkje-sign.
variabel 13	80	87,5	-0,3	11	0,3712	ikkje-sign.
variabel 14	24,4	51,5	-3,6	14	0,0015	Signifikant
variabel 15	89,3	96,3	-0,7	14	0,2529	ikkje-sign.
variabel 16	76	100	-1,7	12	0,0557	tendens
variabel 17	85,7	98,6	-1	14	0,1612	ikkje-sign.
variabel 18	37,1	51,4	-1	14	0,1668	ikkje-sign.

H: Matrise over dei sosiale og dei språklege variablane

	Region	Alder	Aldersgrp.	Kjøn	Utdanning	Utd.2	Yrke	Yrke2	Ar borle (min.2)	Ar/ka	Foreldre	lnr2
1	Dalen	37	Yngste grp.	Kvinne	Utd. e. yg.	Utd. e. yg.	Tertiær	Tertiær	0	Berre Sogndal	Begge/mor	1
2	Dalen	31	Yngste grp.	Kvinne	Vg. skule	Grunn+v.g.	Tertiær	Tertiær	0	Berre Sogndal	Begge/mor	2
3	Dalen	69	Eldste grp.	Mann	Grunnuid.	Grunn+v.g.	Primær	*	0	Berre Sogndal	Begge/mor	3
4	Dalen	83	Eldste grp.	Mann	Vg. skule	Grunn+v.g.	Primær	*	0	Berre Sogndal	Begge/mor	4
5	Dalen	18	Yngste grp.	Kvinne	Grunnuid.	Grunn+v.g.	Under uid.	Ikke-tertiær	0	Berre Sogndal	Far	5
6	Dalen	17	Yngste grp.	Kvinne	Grunnuid.	Grunn+v.g.	Under uid.	Ikke-tertiær	0	Berre Sogndal	Begge/mor	6
7	Dalen	66	Eldste grp.	Kvinne	Grunnuid.	Grunn+v.g.	Husmor o.a.	Ikke-tertiær	0	Berre Sogndal	Far	7
8	Dalen	72	Eldste grp.	Mann	Grunnuid.	Grunn+v.g.	Sekundær	Ikke-tertiær	0	Berre Sogndal	Far	8
9	Dalen	52	Eldste grp.	Mann	Vg. skule	Grunn+v.g.	Tertiær	Tertiær	4	Budd borle	Begge/mor	9
10	Dalen	20	Yngste grp.	Kvinne	Vg. skule	Grunn+v.g.	Tertiær	Tertiær	0	Berre Sogndal	Begge/mor	10
11	Dalen	63	Eldste grp.	Mann	Grunnuid.	Grunn+v.g.	Primær	*	0	Berre Sogndal	Begge/mor	11
12	Dalen	43	Yngste grp.	Mann	Utd. e. yg.	Utd. e. yg.	Primær	*	8	Budd borle	Far	12
13	Dalen	39	Yngste grp.	Mann	Grunnuid.	Grunn+v.g.	Tertiær	Tertiær	0	Berre Sogndal	Begge/mor	13
14	Dalen	44	Yngste grp.	Mann	Grunnuid.	Grunn+v.g.	Primær	*	0	Berre Sogndal	Begge/mor	14
15	Dalen	17	Yngste grp.	Mann	Grunnuid.	Grunn+v.g.	Under uid.	Ikke-tertiær	0	Berre Sogndal	Begge/mor	15
16	Fjåra	79	Eldste grp.	Kvinne	Grunnuid.	Grunn+v.g.	Husmor o.a.	Ikke-tertiær	0	Berre Sogndal	Begge/mor	16
17	Fjåra	79	Eldste grp.	Kvinne	Grunnuid.	Grunn+v.g.	Primær	*	0	Berre Sogndal	Begge/mor	17
18	Fjåra	75	Eldste grp.	Mann	Utd. e. yg.	Utd. e. yg.	Tertiær	Tertiær	10	Budd borle	Far	18
19	Fjåra	25	Yngste grp.	Kvinne	Grunnuid.	Grunn+v.g.	Tertiær	Tertiær	0	Berre Sogndal	Far	19
20	Fjåra	52	Eldste grp.	Kvinne	Grunnuid.	Grunn+v.g.	Tertiær	Tertiær	0	Berre Sogndal	Far	20
21	Fjåra	69	Eldste grp.	Kvinne	Grunnuid.	Grunn+v.g.	Tertiær	Tertiær	0	Berre Sogndal	Far	21
22	Fjåra	29	Yngste grp.	Kvinne	Utd. e. yg.	Utd. e. yg.	Tertiær	Tertiær	5	Budd borle	Begge/mor	22
23	Fjåra	35	Yngste grp.	Kvinne	Utd. e. yg.	Utd. e. yg.	Tertiær	Tertiær	8	Budd borle	Far	23
24	Fjåra	28	Yngste grp.	Kvinne	Grunnuid.	Grunn+v.g.	Tertiær	Tertiær	0	Berre Sogndal	Begge/mor	24
25	Fjåra	56	Eldste grp.	Mann	Utd. e. yg.	Utd. e. yg.	Tertiær	Tertiær	4	Budd borle	Begge/mor	25
26	Fjåra	58	Eldste grp.	Mann	Grunnuid.	Grunn+v.g.	Tertiær	Tertiær	0	Berre Sogndal	Far	26
27	Fjåra	42	Yngste grp.	Mann	Vg. skule	Grunn+v.g.	Tertiær	Tertiær	0	Berre Sogndal	Begge/mor	27
28	Fjåra	63	Eldste grp.	Mann	Vg. skule	Grunn+v.g.	Sekundær	Ikke-tertiær	0	Berre Sogndal	Begge/mor	28
29	Fjåra	20	Yngste grp.	Mann	Vg. skule	Grunn+v.g.	Under uid.	Ikke-tertiær	0	Berre Sogndal	Far	29
30	Fjåra	21	Yngste grp.	Mann	Grunnuid.	Grunn+v.g.	Under uid.	Ikke-tertiær	0	Berre Sogndal	Begge/mor	30

	V1:A:	V1:B:	V1:C:	V2:A:	V2:B:	V2:C:	V2:D:	V2:E:	V2:F:	V2:G:	V2:H:	V2:I:	V2:J:	V2:K:	V2:L:	V2:M:	V2:N:	V2:O:	V2:P:	V2:Q:	V2:R:	V2:S:	V2:T:	V2:U:	V2:V:	V2:W:	V2:X:	V2:Y:	V2:Z:	V2:aa:	V2:ab:	V2:ac:	V2:ad:	V2:ae:	V2:af:	V2:ag:	V2:ah:	V2:ai:	V2:aj:	V2:ak:	V2:al:	V2:am:	V2:an:	V2:ao:	V2:ap:	V2:aq:	V2:ar:	V2:as:	V2:at:	V2:au:	V2:av:	V2:aw:	V2:ax:	V2:ay:	V2:az:
1	202	44	21	21	18	0	15	8	6	12	4	5	1	4	0	16	0																																						
2	109	35	21	17	1	1	8	0	14	0	6	3	1	4	13	6																																							
3	98	6	21	9	1	1	3	9	0	20	0	0	0	2	0	6	0																																						
4	194	5	16	9	1	1	3	8	2	7	1	0	0	1	6	0																																							
5	101	53	32	15	0	10	1	14	5	12	3	0	0	3	3	3																																							
6	119	59	26	16	0	19	0	24	0	14	2	0	4	4	3	6																																							
7	75	10	24	2	1	4	4	4	5	3	2	0	1	0	3	0																																							
8	117	24	24	12	5	2	5	4	3	1	0	0	0	0	8	0																																							
9	199	19	31	16	1	1	6	4	15	0	4	0	0	0	4	0																																							
10	83	5	11	5	1	3	1	0	2	9	0	0	0	0	4	1																																							
11	219	11	23	11	7	1	16	0	11	5	1	2	0	0	9	3																																							
12	95	16	38	3	1	1	16	2	5	0	1	0	1	0	8	1																																							
13	138	43	34	3	1	2	19	4	19	0	3	0	0	1	5	0																																							
14	125	7	20	8	3	4	16	0	8	0	4	1	4	0	3	0																																							
15	51	89	13	10	0	6	0	15	1	7	2	0	1	1	5	0																																							
16	70	9	9	5	2	6	8	0	11	0	0	0	0	0	6	0																																							
17	99	5	30	3	6	6	10	1	17	0	0	0	0	0	3	0																																							
18	128	20	20	12	1	3	10	7	13	2	0	0	0	0	6	2																																							
19	83	17	15	14	1	7	3	3	6	1	5	0	4	5	4	0																																							
20	155	27	24	28	4	15	9	2	8	0	4	0	0	0	12	3																																							
21	131	15	21	14	3	8	6	1	19	0	0	1	0	10	1	0																																							
22	111	37	55	25	2	15	9	6	14	2	2	0	5	4	5	2																																							
23	103	44	28	32	2	8	0	14	2	8	1	0	2	7	4	4																																							
24	76	20	19	10	2	1	0	6	2	1	3	0	1	0	5	0																																							
25	171	14	27	8	4	11	24	0	11	0	2	0	0	0	9	0																																							
26	158	10	25	3	0	0	12	0	7	0	0	0	2	0	1	0																																							
27	192	45	47	11	4	10	24	5	27	0	3	1	0	0	9	0																																							
28	131	23	31	5	2	3	19	1	7	0	2	0	1	0	18	3																																							
29	70	19	13	5	2	3	7	5	3	3	0	0	2	1	8	1																																							
30	94	7	34	4	2	1	6	1	4	0	1	4	0	0	8	0																																							

	v9:u/v/d/i/	v9:u/i/l/i/	v10:end/d/n/	v10:end/n(ø)/	v11:/m:/	v11:/m:e/	v12:/eu:/	eu/	v12:/oi/	v13:/eu/ø/	v13:/a:o/	v14:/n:d/	v14:/n:/
1	0	1	23	2	89	9	0	0	0	4	0	0	12
2	0	0	22	2	60	8	2	0	0	0	2	2	20
3	3	1	10	2	50	3	3	0	0	1	0	8	17
4	2	1	19	2	54	8	4	0	2	2	0	8	8
5	2	0	24	1	88	27	0	2	2	1	1	2	10
6	0	0	19	8	117	12	0	6	0	0	6	0	5
7	1	0	17	0	103	10	2	0	0	1	0	4	7
8	1	2	55	0	63	11	2	0	0	0	0	5	7
9	1	0	44	0	75	3	7	0	0	1	0	16	8
10	0	2	16	2	114	6	0	6	0	1	0	0	4
11	4	0	51	0	100	6	6	0	0	1	0	12	8
12	1	0	21	0	8	0	4	0	0	0	0	5	6
13	0	0	24	0	44	9	0	17	0	0	0	4	11
14	0	1	40	0	105	13	8	0	0	2	0	4	11
15	1	0	13	1	62	48	0	4	0	0	1	0	14
16	0	0	18	0	153	5	0	5	3	0	1	4	9
17	1	0	35	5	135	3	4	0	0	3	0	22	13
18	0	2	28	3	64	11	5	4	0	0	3	6	7
19	1	0	19	1	69	8	3	1	4	0	0	2	16
20	0	0	19	0	91	19	9	0	1	1	2	2	4
21	0	2	34	0	166	2	1	1	2	2	0	12	17
22	0	0	27	3	95	6	1	3	1	1	0	5	16
23	0	2	22	3	82	44	0	9	6	0	0	5	3
24	0	0	24	1	63	3	1	1	2	2	0	3	5
25	1	1	27	0	77	0	9	1	1	1	0	15	19
26	0	0	20	0	105	0	6	0	0	1	0	15	14
27	1	1	55	1	54	2	4	1	2	2	0	0	42
28	1	0	22	1	63	1	3	3	1	1	0	17	7
29	1	1	22	0	52	0	4	0	0	2	0	2	4
30	0	2	37	0	83	0	5	0	0	2	0	7	11

	v15:/aln/	v15:/al/	eng/	v16:/aln/kj/	v16:/al/	enk/	v17:/i./k/	v17:/g./k/	v18:/ei/	v18:/ii/	v1-sum	v2-sum	v3-sum	v4-sum	v5-sum
1	4		0	10		0	4	0	3	22	246	39	15	14	16
2	1	4	4	5		0	8	1	0	8	144	38	9	14	14
3	1		0	4		0	4	0	1	3	104	30	4	9	20
4	4		0	1		0	2	0	4	4	139	25	4	10	8
5	6		1	2		2	2	2	1	9	154	47	10	15	17
6	0		2	1		3	3	3	0	21	178	42	19	28	14
7	1		2	2		0	8	0	2	3	85	26	5	8	5
8	3		0	1		0	7	1	6	8	141	36	7	9	4
9	4		0	1		0	8	0	17	7	218	47	2	10	15
10	0		3	2		0	3	0	3	8	88	16	4	1	11
11	5		0	5		0	7	0	18	2	230	34	8	16	11
12	6		0	4		0	2	0	0	8	111	41	2	18	5
13	4		0	4		1	6	0	5	7	181	37	3	23	19
14	3		0	3		0	9	0	12	2	132	28	7	16	8
15	1		3	0		2	0	4	0	8	140	23	6	15	8
16	1		0	0		0	2	0	11	3	79	14	8	8	11
17	0		0	1		0	0	0	13	5	104	33	12	11	17
18	5		0	7		0	3	0	4	4	148	32	4	17	15
19	6		0	2		0	1	2	9	6	100	29	8	6	7
20	3		0	3		0	3	0	2	2	182	52	19	11	8
21	0		0	1		0	6	0	13	2	146	35	11	7	19
22	2		0	11		1	6	0	2	14	148	80	17	15	16
23	0		0	1		6	1	4	2	11	147	60	10	14	10
24	2		4	0		0	3	0	1	10	96	29	3	6	3
25	2		1	15		0	8	0	8	14	185	35	15	24	11
26	1		0	4		0	4	0	1	14	168	28	0	12	7
27	9		0	8		0	6	0	20	18	237	58	14	29	27
28	2		0	3		0	8	0	27	13	154	36	5	20	7
29	2		0	0		0	6	0	4	3	89	18	5	12	3
30	1		0	0		0	2	0	5	17	101	38	3	7	4

	v6:sum	v7:sum	v8:sum	v9:sum	v10:sum	v11:sum	v12:sum	v13:sum	v14:sum	v15:sum	v16:sum	v17:sum	v18:sum	v1:1%	v2:1%	v3:1%
1	6	4	16	1	25	98	0	4	12	4	10	4	25	82,1	59,8	0
2	9	5	19	0	24	68	2	2	22	5	5	9	8	75,7	59,3	11,1
3	0	2	6	4	12	53	3	1	25	1	4	4	4	94,2	70,0	25,0
4	0	1	6	3	21	62	4	2	16	4	1	2	8	96,4	64,0	25,0
5	3	3	6	2	25	115	2	2	12	7	4	4	10	65,6	68,1	0
6	2	4	9	0	27	129	6	6	5	2	4	3	21	66,9	61,9	0
7	2	1	3	1	17	113	2	1	11	3	2	8	10	88,2	92,3	20,0
8	0	0	8	3	55	74	2	0	12	3	1	8	9	83,0	66,7	71,4
9	4	0	4	1	44	78	7	1	24	4	1	8	24	91,3	66,0	50,0
10	0	2	5	2	18	120	6	1	4	3	2	3	11	94,3	68,8	25,0
11	6	2	12	4	51	106	6	1	20	5	5	7	20	95,2	67,6	87,5
12	1	1	9	1	21	8	4	0	11	6	4	2	8	85,6	92,7	50,0
13	3	1	5	0	24	53	17	0	15	4	5	6	12	76,2	91,9	39,3
14	5	4	3	1	40	118	8	2	15	3	3	9	14	94,7	71,4	42,9
15	2	2	6	1	14	110	4	1	14	4	2	4	8	36,4	56,5	0
16	0	0	6	1	18	158	5	4	13	1	0	2	14	88,6	64,3	25,0
17	0	0	3	1	40	138	4	3	35	0	1	0	18	95,2	90,9	50,0
18	0	0	8	2	31	75	9	3	13	5	7	3	8	86,5	62,5	25,0
19	5	9	4	1	20	77	4	4	24	6	2	3	15	83,0	51,7	12,5
20	4	0	15	0	28	110	9	3	6	3	3	3	4	85,2	46,2	21,1
21	0	1	11	2	34	168	2	2	29	0	1	6	15	89,7	60,0	27,3
22	2	9	7	0	30	101	4	1	21	2	12	6	16	75,0	68,8	11,8
23	1	9	8	2	25	126	9	6	8	0	7	5	13	70,1	46,7	20,0
24	3	1	5	0	25	86	2	2	8	6	0	3	11	79,2	65,5	66,7
25	2	0	9	2	27	77	10	1	34	3	15	8	22	92,4	77,1	26,7
26	0	2	1	0	20	105	6	1	29	1	4	4	15	94,0	89,3	*
27	4	0	9	2	56	56	5	2	42	9	8	6	38	81,0	81,0	28,6
28	2	1	21	1	23	64	6	1	24	2	3	8	40	85,1	86,1	40,0
29	3	3	9	2	22	52	4	2	6	2	0	6	7	78,7	72,2	40,0
30	2	4	8	2	37	83	5	2	18	1	0	2	22	93,1	89,5	66,7

	v4:1%	v5:1%	v6:1%	v7:1%	v8:1%	v9:1%	v10:1%	v11:1%	v12:1%	v13:1%	v14:1%	v15:1%	v16:1%	v17:1%	v18:1%
1	57,1	75,0	83,3	100,0	100,0	0	92,0	90,8	*	100,0	0	100,0	100,0	100,0	12,0
2	0	0	66,7	20,0	68,4	*	91,7	88,2	100,0	0	9,1	20,0	100,0	100,0	88,9
3	100,0	100,0	*	100,0	100,0	75,0	83,3	94,3	100,0	100,0	32,0	100,0	100,0	100,0	25,0
4	80,0	87,5	*	100,0	100,0	66,7	90,5	87,1	100,0	100,0	50,0	100,0	100,0	100,0	50,0
5	6,7	29,4	100,0	0	50,0	100,0	96,0	76,5	0	50,0	16,7	85,7	50,0	50,0	10,0
6	14,3	0	100,0	0	33,3	*	70,4	90,7	0	0	0	0	25,0	0	0
7	50,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	91,2	100,0	100,0	36,4	33,3	100,0	100,0	20,0
8	55,6	75,0	*	*	100,0	33,3	100,0	85,1	100,0	*	41,7	100,0	100,0	87,5	66,7
9	60,0	100,0	100,0	*	100,0	100,0	100,0	96,2	100,0	100,0	66,7	100,0	100,0	100,0	70,8
10	100,0	18,2	*	0	80,0	0	88,9	95,0	0	100,0	0	0	100,0	100,0	27,3
11	100,0	100,0	83,3	100,0	100,0	100,0	100,0	94,3	100,0	100,0	60,0	100,0	100,0	100,0	90,0
12	88,9	100,0	100,0	100,0	88,9	100,0	100,0	100,0	100,0	*	45,5	100,0	100,0	100,0	0
13	82,6	100,0	100,0	0	100,0	*	100,0	89,0	0	*	26,7	100,0	80,0	100,0	41,7
14	100,0	100,0	80,0	100,0	100,0	0	100,0	89,0	100,0	100,0	26,7	100,0	100,0	100,0	85,7
15	0	12,5	100,0	50,0	16,7	100,0	92,9	56,4	0	0	0	25,0	0	0	0
16	100,0	100,0	*	*	100,0	*	100,0	96,8	0	75,0	30,8	100,0	*	100,0	78,6
17	90,9	100,0	*	*	100,0	100,0	87,5	97,8	100,0	100,0	62,9	*	100,0	*	72,2
18	58,8	86,7	*	*	75,0	0	90,3	85,3	55,6	0	46,2	100,0	100,0	100,0	50,0
19	50,0	85,7	100,0	44,4	100,0	100,0	95,0	89,6	75,0	100,0	33,3	100,0	100,0	33,3	60,0
20	81,8	100,0	100,0	*	80,0	*	100,0	82,7	100,0	33,3	33,3	100,0	100,0	100,0	50,0
21	85,7	100,0	*	100,0	90,9	0	100,0	98,8	50,0	100,0	41,4	*	100,0	100,0	86,7
22	60,0	87,5	100,0	55,6	71,4	*	90,0	94,1	25,0	100,0	23,8	100,0	91,7	100,0	12,5
23	0	20,0	100,0	22,2	50,0	0	88,0	65,1	0	100,0	62,5	*	14,3	20,0	15,4
24	0	66,7	100,0	100,0	100,0	*	96,0	96,5	50,0	100,0	37,5	33,3	*	100,0	9,1
25	100,0	100,0	100,0	*	100,0	50,0	100,0	100,0	90,0	100,0	44,1	66,7	100,0	100,0	36,4
26	100,0	100,0	*	100,0	100,0	*	100,0	100,0	100,0	100,0	51,7	100,0	100,0	100,0	6,7
27	82,8	100,0	75,0	*	100,0	50,0	98,2	96,4	80,0	100,0	0	100,0	100,0	100,0	52,6
28	95,0	100,0	100,0	100,0	85,7	100,0	95,7	98,4	50,0	100,0	70,8	100,0	100,0	100,0	67,5
29	58,3	100,0	100,0	66,7	88,9	50,0	100,0	100,0	100,0	100,0	33,3	100,0	*	100,0	57,1
30	85,7	100,0	50,0	100,0	100,0	0	100,0	100,0	100,0	100,0	38,9	100,0	*	100,0	22,7

I: Litteraturliste⁵⁸

- Aitchison, Jean. 1991. *Language change: Progress or decay?* 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Akselberg, Gunnstein. 1995. *Fenomenologisk dekonstruksjon av det labov-milroyske paradigmet i sosiolingvistikken. Ein analyse av sosiolingvistiske tilhøve i Voss kommune*. 1. utgåve 2. opplag. Band I. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Andersson, Roger. 1987. *Den svenska urbaniseringen: Kontextualisering av begrepp och processer*. Uppsala: Kulturgeografiska Institutionen vid Uppsala Universitet.
- Aasen, Ivar. 1843. "Ludvig J. Daae, 18.6. 1843". I Reidar Djupedal (utg.). *Ivar Aasen Brev og Dagbøker*. Band 1: 71-74. Oslo: Samlaget. 1957.
- Beito, Olav T. 1967. *Norske målføretekster*. 2. rev. utgåve. Oslo: Universitetsforlaget.
- Beito, Olav T. 1973. "Utsyn over norsk målføregransking". I Olav T. Beito og Ingeborg Hoff (red.). *Frå norsk målføregransking*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Binningsbø, Hans Jørgen. 1982. "Busetnads- og folketalsutviklinga i Sogn og Fjordane". *Søkelys på Sogn og Fjordane*. Nr. 1/82: 35-42.
- Bjørkum, Andreas. 1968. *Årdalsmål hjå eldre og yngre. Ei utgreiing om formverket med eit tillegg om generasjonsskilnad i lydverk, ordbruk og formverk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bjørkum, Andreas. 1974. *Generasjonsskilnad i indresognsmål. Talemålet i industribygd i Årdal og dei fire næraste jordbruksbygdene*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Blom, Jan-Petter og John Joseph Gumperz. 1972. "Språkstrukturers sosiale betydning: Om kodeskifte i et norsk lokalsamfunn." I Jan Engh & Eskil Hanssen m.fl. (red.). *Språksosiologi*: 97-127. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bondevik, Jarle. 1961. *Stadnamn frå Sogndal*. Bergen: Upublisert hovudoppgåve.

⁵⁸ Oppsettet i denne litteraturlista er laga etter *Chicago manual of style*.

- Bondevik, Jarle, Oddvar Nes og Terje Aarset (red.). 1995. *Målsamlinger frå Bergens stift av Ivar Aasen*. Bergen: Norsk bokreidingslag.
- Brink, Lars og Jørn Lund. 1975. *Dansk rigsmål. Lydutviklingen siden 1840 med særligt henblik på sociolekterne i København*. Bind I-II. København: Gyldendal.
- Bull, Tove. 1987. "Å lære å snakke". I Egil Børre Johnsen (red.). *Vårt eget språk*. 2. opplag. Bind 2: 34-59. Oslo: Aschehoug.
- Bull, Tove. 1996. "Aasen, språk og identitet". *Språknytt*. Nr. 1/96: 17-20.
- Butler, Christopher. 1985. *Statistics in Linguistics*. Oxford: Blackwell.
- Bø, Inge. 1993. *Folks sosiale landskaper: En innføring i sosiale nettverk*. Oslo: Tano.
- Christiansen, Hallfrid. 1933. *Gimsøymålet, fonologi og ord dannelse*. Oslo: I kommisjon hos Dybwad.
- Fintoft, Knut og Per Egil Mjaavatn. 1980. *Språksosiologiske forhold i Trondheim bymål*. Trondheim: Tapir.
- Fjelland, Ragnar. 1989. *Vitenskapsteori*. 2. utgåve. 2. opplag. Oslo: Universitetsforlaget.
- Flom, George Tobias. 1944. *The morphology of the dialect of Aurland (in Sogn, Norway)*. Urbana: The University of Illinois Press.
- Gabrielsen, Finn. 1983. *Eg eller je? Ei sosiolingvistisk gransking av yngre mål i Stavanger*. Bergen: Upublisert hovudoppgåve.
- Gjermundsen, Arne Johan. 1981. *Variasjonsmønster i Holla-målet. En språksosiologisk og språkgeografisk undersøkelse*. Oslo: Novus.
- Halliday, Michael Alexander Kirkwood. 1978. *Language as a social semiotic. The social interpretation of language and meaning*. London: Edward Arnold.

- Halvorsen, Eyvind Fjeld. 1984. "Om uttalen av á i gammelnorsk". I Bernt Fossethøi, Kjell Ivar Vannebo, Kjell Venås og Finn-Erik Vinje (red.). *Festskrift til Einar Lundebø 3. oktober 1984* : 239-251. Oslo: Novus.
- Hamre, Håkon. 1961. *Vestnorske ordsamlingar frå 1700-talet*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Heap, Kari Killéen. 1988. "Vurdering av reliabilitet og validitet ved kvalitative data". *Tidsskrift for den Norske Lægeforening*. Nr. 34-35-36/88: 3191-3195.
- Hegland, Karen Margrethe. 1996. *Sjempesjekt! Uttaleendring av kj-og sj-lyd hos ungdommar i Stavanger*. Bergen: Upublisert hovudoppgåve.
- Helleve, Aslak. 1980. "Ein ny dialekt gror fram. Litt om talemålet til ungdomsskuleelevane på Voss". *Tun 20. Kulturtidsskrift fra Vestlandet*: 42-46.
- Hellevik, Ottar. 1993. *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. 5. utgåve. 2. opplag. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hessellund, Hans. 1972. *Kjønn, identitet, rolle*. Oslo: Gyldendal.
- Hompland, Andreas. 1982. "Innflyttarplaga - kva skjer når bygd blir til by?" *Søkelys på Sogn og Fjordane*. Nr. 2/82: 12-18.
- Hudson, Richard Anthony. 1980. *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hudson, Richard Anthony. 1996. *Sociolinguistics*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Indrebø, Gustav. 1937. "Sognamålet". I Hans Aal m.fl. (red.). *Norske bygder*. Band IV Sogn: 115-130. Bergen: John Griegs Forlag.
- Jensen, Martin Kloster. 1961. *Tonemicity. A Technique for determining the Phonemic Status of Suprasegmental Patterns in Pairs of Lexical Units, applied to a Group of West Norwegian Dialects, and to Faroese*. Bergen: Norwegian Universities Press.

- Kolsrud, Sigurd. 1952. "Nynorsk målgransking. Opposisjonsinnlegg ved 3 doktordisputasar". *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap*. Bind XVI: 398-428. Oslo: Aschehoug.
- Kristoffersen, Gjert. 1996. "Noen grunnleggende banaliteter om tolkning av sosiolingvistiske forskningsresultater". I Mats Thelander m.fl. (red.). *Samspel & variation. Språklige studier tillagnade Bengt Nordberg på 60-årsdagen*: 223-233. Uppsala: Institutionen för nordiska språk Uppsala universitet.
- Labov, William. 1966. *The social stratification of English in New York City*. Washington, D.C.: Center for Applied Linguistics.
- Labov, William. 1972. *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Larsen, Amund Bredesen. 1894. *Lydlæren i den solørske Dialekt, især i dens Forhold til Oldsproget*. Kristiania: I kommisjon hos Dybwad.
- Larsen, Amund Bredesen. 1926. *Sognemålene*. Oslo: I kommisjon hos Dybwad,
- Larsson, Kent. 1977. *Om arrangerade inspelningssituationer*. Rapport nr. 50. Uppsala: Avdelningen för forskning och utbildning i modern svenska.
- Leira, Vigleik. 1992. *Ordlaging og ordelement i norsk*. Oslo: Samlaget.
- Le Page, Robert Brock og André Tabouret-Keller. 1985. *Acts of Identity: Creole-Based Approaches to Language and Ethnicity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lothe, Anders Abrahamson. 1950. *Målreisings saga i Sogn og Fjordane*. Florø: Firda lærarlag.
- Madsen, Benedicte. 1981. "Om kvantitative og kvalitative metoders videnskabelighed". I Tom Broch (red.). *Kvalitative metoder i dansk samfundsforskning: Lejerbosymposiet 1978*: 65-77. København: Institut for organisation og arbejdssosiologi.

- McCall, Robert B. 1975. *Fundamental statistics for psychology*. 2nd edition. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Milroy, James. 1992. *Linguistic Variation and Change*. Oxford: Blackwell.
- Milroy, Leslie. 1987. *Language and Social Networks*. 2nd edition. Oxford: Blackwell.
- Mæhlum, Brit. 1992. *Dialektal sosialisering. En studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard*. Oslo: Novus.
- Mæhlum, Brit. 1996. "Norsk og nordisk sosiolingvistik - en historisk oversikt". I Carol Henriksen m. fl. (red.). *Studies in the development of linguistics in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden*: 175-224. Oslo: Novus.
- Mæhlum, Brit. 1997. *Mellom Skylla og Kharybdis. Begrepet "forklaring" i historisk språkvitenskap*. Trondheim: Upublisert manus.
- Nesse, Agnete. 1994. "Kollektiv og individuell variasjon i bergensdialekten". I Helge Sandøy (red.). *Talemål i Bergen 5*. Bergen: Målføresamlinga, Nordisk institutt.
- Omdal, Helge. 1994. *Med språket på flyttefot. Språkvariasjon og språkstrategier blant setesdøler i Kristiansand*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.
- Pedersen, Inge Lise. 1996. "Fenomenologisk dekonstruksjon av det labov-milroyske paradigmet i sosiolingvistikken. Ein analyse av sosiolingvistiske tilhøve i Voss kommune. Doktordisputas ved Universitetet i Bergen 2. desember 1995." *Maal og Minne*. Hefte 2-96: 145-169. Oslo, Bergen: Samlaget. (Pedersen var førsteopponent ved doktordisputasen til Gunnstein Akselberg.)
- Ryen, Else. 1976. "Innledning". I Else Ryen (red.). *Språk og kjønn*: 9-19. Oslo: Novus.
- Sandøy, Helge. 1982. "Grammatisk utvikling i norsk talemål i dag". *Mål og makt*. Nr. 3/82: 2-18.
- Sandøy, Helge. 1985. *Norsk dialektkunnskap*. 2. utgåve 4. opplag. Oslo: Novus.

- Sandøy, Helge. 1988. "Dialektane våre". I Egil Børre Johnsen (red.). *Vårt eget språk*. 2. opplag. Bind 2: 60-173. Oslo: Aschehoug.
- Sandøy, Helge. 1993. *Talemål*. Oslo: Novus.
- Sandøy, Helge. 1995. "Sociolinguistic patterns in Bergen". *International Journal of the Sociology of Language* : 109-124. New York: Mouton de Gruyter.
- Seip, Didrik Arup. 1954. *Nye studier i norsk språkhistorie*. Oslo: Aschehoug.
- Selj, Elisabeth. 1983. "Noen språksosiologiske trekk ved talemålet i et bygdesenter." I Eskil Hanssen og Kjell Ivar Vannebo (red.). *Språk i variasjon. Fem studier i språksosiologi*: 9-30. Oslo: Novus.
- Skjekkeland, Martin. 1989. *Bø-målet i går og i dag. Rapport frå ei språkgeografisk og språksosiologisk gransking*. Bø: Telemark distriktshøgskole.
- Sogn og Fjordane. 1993-96. [1993]. *Fylkesplan Sogn og Fjordane*. Hermansverk: Sogn og Fjordane fylkeskommune.
- Statistisk Sentralbyrå. 1960, 1970, 1980 og 1990. *Kommunehefte, Folke- og bustadteljing 1420 Sogndal*. Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.
- Statistisk Sentralbyrå. *Regionalstatistikk* nr. 7/92, 6/93, 6/94, 7/95 og 8/96 for Sogn og Fjordane. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- Steinset, Åge. 1975. "Språk og identitet". I Åge Steinset og Jo Kleiven. *Språk og identitet* : 7-60. Oslo: Samlaget.
- Sæbø, Ane Inge. 1977. *Vikamålet. Ei utgreiing om lyd- og formverk og ordforråd hjå eldre og yngre*. Bergen: Upublisert hovudoppgåve.
- Trudgill, Peter. 1976. "Språk og kjønn i det engelske språket". I Else Ryen (red.). *Språk og kjønn*. Oslo: Novus.
- Trudgill, Peter. 1986. *Dialects in Contact*. Oxford: Blackwell.

- Tunheim, Arne. 1990. *Talemålsutvikling på Giske, Godøy og Alnes. Ei språkgeografisk og sosiolingvistisk gransking*. Bergen: Upublisert hovudoppgåve.
- Vannebo, Kjell Ivar. 1988. "Hvorfor snakker vi slik vi gjør?" I Egil Børre Johnsen (red.). *Vårt eget språk*. 2. opplag. Bind 2: 8-31. Oslo: Aschehoug.
- Venås, Kjell. 1991. *Mål og miljø: Innføring i sosiolingvistikk eller språksosiologi*. 3. utgåve. Oslo: Novus.
- Vestlandsforskning. 1996. *Årsrapport 1995*. Sogndal: Vestlandsforskning.
- Wallace, Anthony Francis Clarke og Raymond David Fogelson. 1965. "The identity struggle". I Ivan Boszormenyi-Nagy og James L. Framo (red.). *Intensive family therapy: theoretical and practical aspects*: 365-406. New York: Harper & Row.
- Williams, Glyn. 1992. *Sociolinguistics. A Sociological Critique*. London: Routledge.
- Wright, Robert Leslie Douglas. 1976. *Understanding statistics, an informal introduction for the behavioral sciences*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Ølmheim, Per Arvid. 1971. *Sogndalsmålet. Ein fonemanalyse med vedlagt materiale*. Bergen: Upublisert hovudoppgåve.
- Ølmheim, Per Arvid. 1983. "*..sa sogningen til fjordingen*". Bergen: Sogn Mållag, Firda Mållag.
- Ølmheim, Per Arvid. 1986. "Sogndalsmålet. Ei utgreiing om lyd- og formverket". I Per Sandal (red.). *Sogndal bygdebok*. Bind 1: 53-77. Sogndal: Sogndal sogelag.

J: Oversikt over dei språklege variablane**Lydverk**Vokalisme

- 1) /i:/, /i/ - /e:/, e/, døme: «brev» /bri:v/ - /bre:v/, «sett» /sit/ - /set/, «behov» /bi:ho:v/ - /beho:v/
- 2) /ø/ = [ø][u] - /øy/, døme: «syster» [søstə] eller [sustə] - /søyste/
- 3) /ø/ = [ø][u] - /øy/, døme: «stykke» [støççə] eller [stuççə] - /støççe/
- 4) /au/ - /a/, døme: «lang» /laung/ - /lang/
- 5) /au/ - /a/ eller /ɔ/, døme: «stong» /staung/ - /stang/ eller /stɔng/
- 6) /ai/ - /e/, døme: «leggja» /leiŋja/ - /leŋja/

Konsonantisme (plosivbortfall)

- 7) /dn/ - /rn/, døme: «barnehage» /badnaha:ge/ - /barneha:ge/
- 8) /d/ - /l/, døme: «fjell» /fjed/ - /fjel/
- 9) /d/ - /l/, døme: «gammal» /gamad/ - /gamal/

FormverkKonsonantisme (plosivbortfall)

- 10) /dŋ/ - /n(e)/, døme: «hestane» /hestadŋ/ - /hestan(e)/

Pronomen 1. pers. fleirtal

- 11) /i:/ - /e:/, /mi:/ - /me:/

Preteritum og perfektum partisipp

- 12) /eʷ, eʷ/ - /ɔi/: «køyrd» /ççeʷ:re/ - /ççɔirde/ og «køyrt» /ççeʷrt/ - /ççɔirt/
- 13) /eʷ/ eller /au/ - /a/ eller /ɔ/: «song» /seʷng/ eller /saung/ - /sang/ eller /sɔng/
- 14) /ld/ - /l/ og /nd - /n/: «skulle» /skulde/ - /skule/, «ville» /vilde/ - /vile/ og «kunne» /kunde/ - /kune/

Plosivfesting av affrikatar

- 15) /ainŋj/ - /aing, eng/, døme: «treng» /trainŋje/ - /trainge/ eller /trence/
- 16) /ainçç/ - /aink, enk/, døme: «tenkjer» /tainççe/ - /tainke/ eller /tenke/
- 17) /ŋj, çç/ - /g, k, t/, døme: «leggja» /leŋja/ - /lega/, «tenkja» /tainçça/ - /tainka/, «sitja» /siçça/ - /sita/

Adverb

- 18) /ei:/ - /i/: «inn» /ei:n/ - /in/, «innan» /ei:nan/ - /inan/ og «inne» /ei:ne/ - /ine/

SAMANDRAG

Ragnhild Haugen: "Variasjon og endring i sognaldialekten. Ei sosiolingvistisk undersøkning av talemålet i Sogndal".

I denne hovudoppgåva har eg undersøkt 9 fonologiske og 9 morfologiske språktrekk i sognaldialekten. Talemålstilfanget har eg fått gjennom samtalar med 30 tilfeldig utvalde sognedøler, 15 frå Sogndalsfjøra og 15 frå Sogndalsdalen. Alle samtalan vart tekne opp på kassett og deretter ekserperte av meg.

Sidan Sogndal på eit par generasjonar har gått frå å vera ei jordbruks- og fruktbygd til å verta eit kommunikasjons-, handels- og skulesentrum for heile Sogn, ville eg sjå om dette også viste att i språket. Eg ville ved hjelp av ein kvantitativ analyse finna ut om det var mogleg å påvisa variasjon mellom ulike sosiale inndelingar som kjønn, region, utdanning, yrkesgruppe, foreldrebakgrunn eller det å ha budd borte frå Sogn i to år eller meir. Eg ville også prøva å finna ut om det kan ha skjedd store endringar i sognaldialekten ut frå frekvensen av tradisjonelle og nyare belegg og ut frå alder.

Det viste seg at det berre var den sosiale inndelinga etter kjønn som gav store nok skilnader til å forkasta ein null-hypotese. På eit djupare nivå kom det fram at denne kjønnsskilnaden var størst for regionen Dalen.

For alle personane og belegga sett under eitt fekk eg ein gjennomsnittleg tradisjonsprosent på 78,4%, noko som tyder på at dei tradisjonelle talemålsformene i Sogndal held seg godt.

For tre variablar, variabel 3 /ø/ -/øy/ framfor palatal, som i <tykkja>, 14 /nd,ld/ - /n, l/, som i <skulle> og <kunne> og 18 /ei:/ - /i/, som i <inne> var det likevel dei nyare variantane som dominerte.

Ei inndeling i to aldersgrupper synte så mange signifikante utslag på aldersskilnad at null-hypotesen måtte forkastast. Dette gav størst utslag for regionen Dalen. Skilnaden mellom aldersgruppene var størst hjå dei kvinnelege informantane.

Resultata har eg dels forklart ved hjelp av sosiale og psykologiske faktorar og dels ved hjelp av språklege faktorar.

Målbryting er skriftserien til prosjektet *Talemålsendring i Noreg*. Her vert det publisert arbeid som er skrivne av (hovudfags)studentar, stipendiatar og vitskapleg tilsette. Arbeida er i artikkelformat (seminar- og konferanseinnlegg, mindre avhandlingar) og bokformat (hovudoppgåver, større avhandlingar, rapportar). Bidrag frå gjesteførelesarar i samband med seminar, førelesingar og konferansar vert også publiserte her.

Talemålsendring i Noreg er eit paraplyprosjekt for gransking av talemålsutviklinga i Noreg der dei nordiske institutta ved universiteta i Tromsø, Trondheim, Oslo og Bergen, og ved Høgskolen i Agder, tek del. Eit viktig mål for prosjektet er å granska utviklinga av språkleg regionalisering med særleg vekt på kva for rolle talespråket til ungdommen spelar. Leiinga for prosjektet er lagd til Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.

Redaktør: Gunnstein Akselberg

Redaksjonskomité: Styringsgruppa for prosjektet
Talemålsendring i Noreg.

ISBN: 82-91987-00-9
ISSN: 1500-8576